

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**1913-1918 YILLARINDA YAYIMLANAN KAZAK
GAZETESİ'NDE OSMANLI DEVLETİNE DAİR
HABERLER**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Batirzhon TEMIRKHANOV

**Enstitü Anabilim Dalı : İslam Tarihi ve Sanatları
Enstitü Bilim Dalı : İslam Tarihi**

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Saim YILMAZ

KASIM – 2017

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

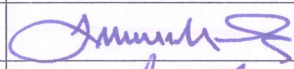
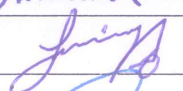

1913-1918 YILLARINDA YAYIMLANAN KAZAK
GAZETESİ'NDE OSMANLI DEVLETİNE DAİR
HABERLER

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Batirzhon TEMIRKHANOV

Enstitü Anabilim Dalı : İslam Tarihi ve Sanatları
Enstitü Bilim Dalı : İslam Tarihi

“Bu tez ^{24/11}.../.../2017 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği ile kabul edilmiştir.”

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI	İMZA
Prof.Dr. Levent ÖZTÜRK	BAŞARILI	
Doç. Dr. Selim YILMAZ	Başarılı	
Yrd. Doç. Dr. M. Fatih YALÇIN	Başarılı	

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ SAVUNULABİLİRLİK VE ORJİNALLİK BEYAN FORMU

Sayfa : 1/1

Öğrenci Adı Soyadı	:	Batırzhon Temirkhanov
Enstitü Anabilim Dalı	:	İslam Tarihi ve Sanatları
Enstitü Bilim Dalı	:	İslam Tarihi
Programı	:	☒ YÜKSEK LİSANS ☐ DOKTORA
Tezin Başlığı	:	1913-1918 YILLARINDA YAYIMLANAN KAZAK GAZETESİ'NDE OSMANLI DEVLETİNE DAİR HABERLER
Benzerlik Oranı	:	4%

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE,

Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Tez Çalışması Benzerlik Raporu Uygulama Esaslarını inceledim. Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen öğrenciye ait tez çalışması ile ilgili gerekli düzenleme tarafımda yapılmış olup, yeniden değerlendirilmek üzere@sakarya.edu.tr adresine yüklenmiştir.

Bilgilerinize arz ederim.

Batırzhon
Temirkhanov
İmza
Adı Soyadı

Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Tez Çalışması Benzerlik Raporu Uygulama Esaslarını inceledim. Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının benzerlik oranının herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda verilen öğrenci bilgilerinin doğru olduğunu beyan ederim.

Yukarıda bilgileri verilen tezin jüri karşısında savunulabilir olduğunu bilgilerinize arz ederim.

Danışman
Unvanı / Adı-Soyadı: Doç. Dr. Saim YILMAZ

Tarih: 13.11.2017

İmza:

...../...../ 20..... tarih vesayılı EYK kararı ile tez savunma jürisine TEZ SAVUNULABİLİRLİK VE ORJİNALLİK RAPORUNUN gönderilmesine OYBİRLİĞİ/OYÇOKLU ile karar verilmiştir.

Enstitü Birim Sorumlusu Onayı

ÖNSÖZ

Yaklaşık 150 yıl boyunca Rus hükümetine bağlı olarak yaşayan Kazak halkı, XIX. asrın sonları ile XX. asrın başlarında hem resmî hem de özel gazeteler yayımlamaya başladılar. İki şekilde yayımlanan Kazak gazeteleri arasında ele alınan konu, cereyan eden hadiselerin anlatımı oldukça birbirinden farklı idi. Çünkü Rus hükümetinin desteği ile basılan resmi Kazak gazeteleri, görüşlerini Rusya'ya karşı açıkça beyan edemezken, özel yayımlanan gazeteler ise daha özgürce hareket ederek Kazak halkının uyanmasına yönelik birtakım faaliyetlerde bulunmuşlardır. Nitekim Kazakların desteği ile yayımlanan (özel) Kazak gazetelerinin içinde hem uzun ömürlü hem de halk arasında değer göreni “Kazak” Gazetesi olmuştur. Kazak Gazetesi ele aldığı haberlerde “Dış Haberler” başlığı altında “Onlar bizim kan kardeşlerimizdir.” diye hitap ettiği Osmanlı Devletindeki gelişmelere çokça yer verir. Netice itibarı ile Osmanlı haberlerini araştırmak için incelediğimiz Kazak Gazetesi (1913-1918), diğer Kazak gazetelerine göre daha kapsamlı bilgiler içeren ve halka daha fazla ulaşabilen bir gazetedir. Ele alınan Osmanlı haberleri, araştırmamızda dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde 1912-1913 yıllarında cereyan eden I. Balkan Savaşı, ikinci bölümde Jön Türklerin iktidar mücadelesi ve yönetimi ele geçirmeleri ile yaptıkları icraatlar genişçe ele alınır. Üçüncü bölümde, II. Balkan Savaşına (1913) dair haberler incelenmiştir. Son kısmı oluşturan dördüncü bölümde ise I. Dünya Savaşı öncesinde Osmanlı Devleti'nin takındığı tavır, ittifak kurduğu devletler ve savaştığı cepheleler hakkındaki haberler ele alınmıştır.

Tez çalışmamın başından sonuna kadar beni hem hoşgörülü yaklaşımıyla yönlendirmede bulunan hem de Türkiye'de bulunduğum süre içerisinde bana her konuda yardımını esirgemeyen değerli danışman hocam sayın Doç. Dr. Saim Yılmaz'a teşekkürümü arz ederim. Tez konumun belirlenmesinde ve sonraki aşamalarda daima beni yönlendiren ve katkı sunan değerli hocam Prof. Dr. Levent Öztürk'e de şükranlarımı sunarım. Ayrıca ilmi alanda yetişmem için hem maddi hem de manevi destekte bulunan merhum dedem Prof. Dr. Temirkhan Omarov'a Allah'tan rahmet diliyorum. Son olarak tezin her safhasında yardımını gördüğüm değerli dostum Y. Furkan Tosun'a teşekkür ederim.

Batirzhon TEMİRKHANOV

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	iii
ÖZET	iv
SUMMARY	v
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1: I. BALKAN SAVAŞI (1912-1913)	8
1.1. Osmanlı'nın Anadolu ve Balkanlarda Hakimiyet Sağlaması.....	8
1.2. Balkanlar'da Osmanlı Hâkimiyetinin Zayıflaması ve Balkan Devletleri'nin Ortaya Çıkışı	10
1.3. Avrupalı Devletler'in I. Balkan Savaşı Öncesinde Balkan Devletlerini Osmanlı Aleyhine Kışkırtması	12
1.4. I. Balkan Savaşı'ndaki Cepheleler	14
1.4.1. Adryanopolis (Edirne) Cephesi	17
1.4.2. Çatalca Cephesi.....	19
1.4.3. İşkodra Cephesi.....	21
1.4.4. Yanya Cephesi	21
1.5. Londra Anlaşması	23
1.5.1. Anlaşma Öncesi Haberler.....	24
1.5.2. Anlaşma Sonrası Haberler.....	25
BÖLÜM 2: JÖN TÜRKLER'İN İKTİDARI ELE GEÇİRMELERİ VE İCRAATLARI	28
2.1. İdareyi Ele Geçirmeleri	28
2.2. Yaptıkları Düzenlemeler	34
2.2.1. Askerî Alanda Yapılan Düzenlemeler	34
2.2.2. Kadın Hakları Alanında Yapılan Düzenlemeler.....	34
2.2.3. Dış Politika Alanında Yapılan Düzenlemeler.....	35
2.2.4. Eğitim Alanında Yapılan Düzenlemeler.....	37
BÖLÜM 3: II. BALKAN SAVAŞI (1913)	40
3.1. Balkan Devletleri'nin Anlaşmazlığa Düşmeleri	40

3.2. Osmanlı'nın Geri Aldığı Topraklar.....	42
3.2.1. Bulgaristan'dan Geri Alınan Topraklar	42
3.2.2. Yunanistan'dan Geri Alınan Topraklar	45
3.3. Savaş Sonrası Yapılan Anlaşmalar	48
3.3.1. Bulgaristan ile Diğer Balkan Devletleri Arasında Yapılan Bükreş Anlaşması ...	48
3.3.2. Bulgaristan ile Osmanlı Devleti Arasında Yapılan İstanbul Anlaşması	50
BÖLÜM 4: I. DÜNYA SAVAŞI'NDA OSMANLI DEVLETİ	52
4.1. Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı Öncesindeki Tutumu	52
4.2. İtilaf Devletleri'nin Osmanlı Devleti'nin Topraklarını Paylaşma Planları	52
4.3. General Liman von Sanders'in Osmanlı Ordusunda Görevlendirilmesine İtilaf Devletleri'nin Tepkisi	54
4.4. Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı Öncesinde Savaş Gemileri Satın Alması	57
4.5. Osmanlı Ordusu'nun I. Dünya Savaşı'nda Savaştığı Cepheler	60
4.5.1. Kafkas Cephesi	60
4.5.1.1. Kafkas Cephesinde Cereyan Eden Savaşlar	60
4.5.1.2. Azerbaycan ve Kazakistan Halkının Yapmış Oldukları Yardımlar	64
4.5.2. Kanal Cephesi	69
4.5.3. Çanakkale Cephesi.....	70
4.5.4. İran Cephesi	73
4.5.5. Hicaz Cephesi	75
4.6. Mezopotamya ile İlgili Görüşmeler	76
SONUÇ.....	78
KAYNAKÇA	81
EKLER.....	85
ÖZGEÇMİŞ.....	90

KISALTMALAR

- a.g.e.** : Adı geçen eser
bk. : Bakınız
c. : Cilt
trc. : Tercüme eden
DİA : Diyanet İslam Ansiklopedisi
Haz. : Hazırlayan
H.z. : Hazreti
s.a.v. : Sallallâhu aleyhi ve sellem
s. : Sayfa
SBE : Sosyal Bilimler Enstitüsü
sy. : Sayı
Yay. : Yayınları

Tezin Başlığı: 1913-1918 Yıllarında Yayımlanan Kazak Gazetesi'nde Osmanlı Devletine Dair Haberler	
Tezin Yazarı: Batirzhon TEMİRKHANOV	Danışman: Doç. Dr. Saim YILMAZ
Kabul Tarihi:	Sayfa Sayısı: v (ön kısım) + 90 (tez)
Anabilimdalı: İslam Tarihi ve Sanatları	Bilimdalı: İslam Tarihi
<p>Tez konusu olarak belirlediğimiz Kazak Gazetesi 1913 yılından 1918 yılına kadar geçen beş senelik süre zarfında Osmanlı Devleti'nde yaşanan önemli gelişmelere dair bilgiler içerir. Kazak halkının sağladığı maddi desteklerle Kazak aydınları tarafından çıkarılan bu gazete, Osmanlı alfabesiyle Kazak Lehçesinde yayımlanmıştır. Söz konusu gazete Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde yaşanan iç ve dış olaylara ışık tutacak birçok veriyi bünyesinde barındıran önemli bir kaynak niteliğindedir. Aynı zamanda iki kardeş topluluk olan Anadolu Türkleri ile Kazaklar arasındaki kardeşliği ve bu dönemdeki yardımlaşmayı göstermesi açısından da çok büyük bir öneme sahiptir.</p> <p>I. Balkan Savaşı'nın yaşandığı 1913 yılında yayın hayatına başlayan Kazak Gazetesi, I. Balkan Savaşı'nda (1912-1913) Balkan Devletleri'nin Osmanlı'ya karşı kurdukları ittifak, bunlara destek olan Avrupalı büyük devletlerin gizli planları ve bunlara karşılık Osmanlı Türklerinin Balkanlar'da verdiği mücadeleler ve kaybettiği topraklar hakkında çeşitli haberler aktarır. Bu haberler tezimizde "I. Balkan Savaşı (1912-1913)" adını verdiğimiz birinci bölümde incelenmiştir. Bu savaş devam ederken Osmanlı hükümetinde cereyan eden iktidar mücadeleleri, Jön Türkler'in iktidarı ele geçirmeleri ve sonrasında yaptıkları birtakım icraatlar "Jön Türkler'in İktidarı Ele Geçirmeleri ve İcraatları" isimli ikinci bölümde ele alınmıştır. I. Balkan Savaşı'nın sona ermesinin ardından Balkan Devletleri'nin kendi aralarında başlayan II. Balkan Savaşı ve bu sırada Osmanlı'nın Balkanlar'dan geri aldığı topraklar "II. Balkan Savaşı (1913)" isimli üçüncü bölümde incelenmiştir. Son olarak "I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti" isimli dördüncü bölümde I. Dünya Savaşı öncesinde Osmanlı Devleti'nin bu savaşa iştirak edip etmeyeceğine dair aktarılan haberler, Almanya ile yaptığı gizli anlaşmalar, Osmanlı Devleti'nin savaştığı cepheler ve Kazaklar ile Azerbaycan halklarının bu savaşlar esnasında Anadolu'daki Türk halkına ulaştırmış oldukları yardımlar ile ilgili haberler ele alınmıştır.</p>	
Anahtar Kelimeler: Kazak Gazetesi, I. Balkan Savaşı, Jön Türkler, II. Balkan Savaşı, I. Dünya Savaşı	

Title of the Thesis: News on Ottoman Empire in Kazakh Newspaper Between 1913-1918

Author: Batirzhon TEMIRKHANOV

Supervisor: Associate. Prof. Saim YILMAZ

Date:

Nu. of pages: v (pre text) + 90 (main body)

Department: Islamic History and Arts

Subfield: Islamic History

This thesis consists of Newspaper of Kazakh about the significant events that took place in Ottoman Empire in 5 years between 1913 and 1918. The newspaper, which has been established by the intellectuals of Kazakhstan by the financial supports of the citizens, has been published in Kazakh dialect with the alphabet of Ottoman. It acts as an momentous source of information that can shed light on the domestic and international events that has occurred in the late times of Ottoman Empire. In the meantime, it is also important as this indicates the brotherhood and cooperation between 2 nations.

The newspaper of Kazakh that was established back in the 1913 during which the 1st Balkan War took place, delivers good amount of information about alliance that was set up against the Ottoman Empire by Balkan states during the war (1912-1913), the lost lands and the struggle against the plots of great powers of the Europe. These articles have been examined in the first part with the title of "1st Balkan War (1912-1913)". The occupation and the operations of the Young Turks during the 1st Balkan War and the power struggle taking place in the Ottoman Empire have been examined in the second part under the titled of "Occupation and Activities of The Young Turks". The lands that were taken back from Balkans after the 1st Balkan War and the war that took place in between the Balkan States named 2nd Balkan War have been examined in the third part under the title of 2nd Balkan War. Lastly, in the fourth part titled "The Ottoman Empire in the World War I", the articles about whether the Ottoman Empire would go to the World War I or not before the war, the secret agreements with Germany, the front of Ottoman Empire in the war and the aid that were sent by the people of Azerbaijan and Kazakhstan during these wars to the Turks.

Keywords: Newspaper of Kazakh, 1st Balkan War, The Young Turks, 2nd Balkan War, World War I

GİRİŞ

Bir konu hakkında araştırma yaparken kaynak çeşitliliğini artırmak ve bu kaynaklarda yer alan bilgileri mukayeseli bir şekilde incelemek, o konu hakkında doğru bilgiye ulaşmak için göz ardı edilmemesi gereken önemli metotlardan birisidir. Tez konusu olarak belirlediğimiz Kazak Gazetesi, 1913 yılından 1918 yılına kadar 265 sayı olarak yayımlanmıştır. Kazak halkının sağladığı maddi desteklerle Kazak aydınları tarafından çıkarılan bu gazete, Osmanlı alfabesiyle Kazak Lehçesinde yayımlanmıştır. Söz konusu gazete Osmanlı Devleti'nin son dönemlerine ışık tutacak birçok veriyi bünyesinde barındıran önemli bir kaynak niteliğindedir. I. Balkan Savaşı, Osmanlı Devleti'nde idarede Jön Türkler'in etkin hale gelmesi, II. Balkan Savaşı ve Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'nda savaştığı cepheler gibi Osmanlı Devleti'nin son dönemine ait çeşitli konularda bilgiler edinmek mümkündür. Aynı zamanda Kazakların kardeş halk olarak gördükleri Anadolu Türklerine ve Osmanlı Devleti'ne karşı besledikleri hisleri ve hatta bu zor dönemde onlara yapmış oldukları yardımları tespit etmek adına da önemli bir kaynak niteliğindedir.

Araştırmanın Konusu

XX. asrın ilk çeyreğinde yayımlanan Kazak Gazetesi 1913 yılından 1918 yılına kadar geçen beş senelik süre zarfında Osmanlı Devleti'nde yaşanan önemli gelişmelere dair bilgiler içerir. I. Balkan Savaşı'nın yaşandığı 1913 yılında yayın hayatına başlayan Kazak Gazetesi, I. Balkan Savaşı'nda (1912-1913) Balkan Devletleri'nin Osmanlı'ya karşı kurdukları ittifak, bunlara destek olan Avrupalı büyük devletlerin gizli planları ve bunlara karşılık Osmanlı Türklerinin Balkanlar'da verdiği mücadeleler ve kaybettiği topraklar hakkında çeşitli haberler aktarır. Bu haberler tezimizde "I. Balkan Savaşı (1912-1913)" adını verdiğimiz birinci bölümde incelenmiştir. Bu savaş devam ederken Osmanlı hükümetinde cereyan eden iktidar mücadeleleri, Jön Türkler'in iktidarı ele geçirmeleri ve sonrasında yaptıkları birtakım icraatlar "Jön Türkler'in İktidarı Ele Geçirmeleri ve İcraatları" isimli ikinci bölümde ele alınmıştır. I. Balkan Savaşı'nın sona ermesinin ardından Balkan Devletleri'nin kendi aralarında başlayan II. Balkan Savaşı ve bu sırada Osmanlı'nın Balkanlar'dan geri aldığı topraklar "II. Balkan Savaşı (1913)" isimli üçüncü bölümde incelenmiştir. Son olarak "I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti" isimli dördüncü bölümde I. Dünya Savaşı öncesinde Osmanlı Devleti'nin bu savaşa iştirak edip

etmeyeceğine dair aktarılan haberler, Almanya ile yaptığı gizli anlaşmalar, Osmanlı Devleti'nin savaştığı cepheler ve Kazaklar ile Azerbaycan halklarının bu savaşlar esnasında Anadolu'daki Türk halkına ulaştırmış oldukları yardımlar ile ilgili haberler ele alınmıştır.

Araştırmanın Önemi

Günümüzde maalesef Türkiye ile Kazakistan veya genel olarak Türkî Devletler arasındaki ilişkiler son çeyrek asır hariç, neredeyse kopuk vaziyette idi. Bu kopukluk 1917 yılındaki Rusya yönetiminin değişmesi ile Orta Asya'daki Türk halklarının baskıcı siyaset altında kalmaları ile başlamıştır. Atayurdu Orta Asya'dan Anadolu'ya göç ederek asırlardır burada yaşamını devam ettiren Osmanlı Türkleri ise XX. asrın başlarında, fethettiği topraklardan bir bir tecrit edilmeye başlamıştı. Dolayısıyla bu iki ülkenin kendi meşgalelerinden dolayı başlarını kaldırmaya fırsatları bile olmadı. İşte Hilafet-i Osmaniye'nin son dönemlerinde neşredilen Kazak Gazetesi (1913-1918) iki kardeş ülke arasındaki kardeşliği ve yakınlığı göstermesi açısından çok büyük bir öneme sahiptir. Kazakların ve Anadolu'daki Türklerin birbirinin dertleriyle hislenen iki kardeş topluluk olduklarını gösteren Kazak Gazetesi'ndeki bilgilerin ortaya çıkarılması, bu iki topluluk arasında bu değerlerin günümüzde tekrar tesis edilmesi için bir köprü mahiyetinde olacaktır. Aynı zamanda bu gazetede bilgilerin ortaya çıkarılması ile Osmanlı Devleti'nin son dönemine ait siyasî, askerî ve iktisadî tarihine ışık tutacak pek çok yeni veriye de ulaşılabilecektir.

Günümüzde Kazak Gazetesi üzerine yapılmış birkaç çalışma bulunmakla birlikte,¹ geniş çaplı çalışmaların yapılmadığına kanaat getirdik. Bu sebeple araştırmamızda, Osmanlı alfabesiyle yayımlanan Kazak Gazetesi'nin² sadece belli başlı kısımlarından ibaret olmayıp, gazetenin bütün sayıları taranarak Osmanlı'ya ait haberler bir araya getirilmiştir. Özellikle Kazakların Osmanlı'ya olan bakış açısı ile devletteki gelişmeleri ayrıntılı şekilde haberlerde yansıtması bizim için birçok meselenin aydınlığa kavuşturulmasında önemli yer almıştır. Nitekim yayımlanan birçok Kazak gazetelerinin içinde, her yönüyle muteber sayılan Kazak Gazetesi, sadece bir ilde veya Kazakistan sınırlarında yayımlanmakla kalmayıp, yurtdışına

¹ Jandos Kumganaev, "Alihan Bokeyhan ve Kazak Gazetesi" (trc. Gulzade Kali), *Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, VII (2012), s. 136-141; Vahit Türk, "Kazak Gazetesi", *Türk Dünyası Dil ve Edebiyatı Dergisi*, XIX (2005), s. 131-138; İbrahim Kalkan, "Kazak Siyasi Düşüncesinin Gelişimi ve Kazak Gazetesi (1913-1918)", *Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, XIX (2015), s. 369-387; Taha Akyol, "Cedidcilik", *DİA*, VII (Ankara 1993), s. 211-213.

² Kazakların alfabe olarak Arap harflerini kullanmaları ve bunda etki eden nedenler hakkında bilgi için bk. M. B. Salqınbayev, *Kazak ve Kazak Edebiyatı*, Astana Poigrafya, Astana 2009, s. 11-12.

da sayıları gönderilmiştir. Örneğin, 9 Ocak 1914 tarihli Kazak Gazetesi'nin bildirdiğine göre, yurtiçinde 10 ilde dağıtılırken, yurtdışında ise Orınbor, Ufa, Kazan, Çin, Petersburg, Osmanlı, Moskova, Tomsk ve diğer şehirlere de sayıları dağıtılmıştır. Buna ilave olarak 1914 yılında 3007 tiraj ile yayımlanırken, bu rakam 1918 yılına gelindiğinde 8000'in üzerine çıkmıştır.³

Araştırmanın Amacı

Bu tez çalışmasındaki öncelikli hedef, Kazak Gazetesi'nin neşredildiği 1913-1918 yıllarını kapsayan dönemde Osmanlı Devleti'nde yaşanan iç ve dış olaylara dair haberleri tespit etmektir. İkinci amaç Kazakların kardeş halk olarak gördükleri Anadolu Türklerinin yaşamış oldukları olaylardan ne kadar haberdar olduklarını ve bu olaylardan nasıl etkilendiklerini tespit etmektir.

Araştırmanın Yöntemi

1913-1918 yıllarında yayımlanan Kazak Gazetesi'nin tüm sayıları taranarak, gazetede ele alınan Osmanlı Devleti'ne dair bütün haberler bir araya getirilmiştir. Kazak halkının Osmanlı Devleti'ne olan bakış açısı ve Osmanlı'da cereyan eden olayları anlatım şekli tespit edilmeye çalışılmıştır. Bilhassa Kazak Gazetesi'nin yayımlandığı 1913-1918 yıllarında Osmanlı Türkleri'nin I. Balkan Savaşı ve bu sırada devam eden iktidar mücadelesi hakkında genişçe bilgi verilmiştir. II. Balkan Savaşı hakkında genel bilgi veren Kazak Gazetesi'nin bu esnada Osmanlı Devleti'nin aldığı tutumlarını Kazak halkına nasıl aktardığı ortaya konulmuştur. Son olarak da, Kazak Gazetesi'nde tezahür eden I. Dünya Savaşı sırasında Osmanlı Devleti'nin icraatlarını nasıl bir yaklaşımla aktardığını ve bu haberleri aktarırken Kazak Gazetesi'nin daha ziyade hangi hususlara değindiği tespit edilmiştir.

Kaynaklar ve Araştırmalar

Orta Asya'daki bir Türk halkı olarak Kazakların, Osmanlı Devleti'nin son dönemlerindeki gelişmelerden ne derece bilgi sahibi olduklarını ve gösterdikleri tepkilerini günümüze yansıtabilmek için büyük ehemmiyete sahip olan “Kazak” Gazetesi, araştırma konumuzun

³ Kazak Gazetesi, sy. 45 (9 Ocak 1914), s. 6-7; Jarılqasın Nusqabaiulı-Qırıqbai Allabergen, *Köne Basılımdar Qundı Dereltes Ayaulı Esimder*, Rauan Yayınları, Almatı 1997, s. 24-26.

asıl kaynağını oluşturmuştur.⁴ Nitekim araştırmamızın ana umdesi olan Kazak Gazetesi, yayıma başladığı ilk sayılarında Osmanlı Devleti'nde cereyan eden gelişmelere dikkat çekerek, Kazak milletini yanlış fikirlerden korumak için “Bazen Kazak halkı arasında yanlış bilgilere sahip olunuyor” diye, Balkanlar'daki Osmanlı savaşlarının hakikatini araştırarak haberde yayımlama ihtiyacını duymuştur.⁵

Araştırma esnasında 1913-1914 yıllarına ait Kazak Gazetesi haberlerini, G. Halidullin'in editörlüğünde Osmanlı alfabeli Kazak Lehçesinden günümüz Kazak Kiril alfabesine tercüme ettiği “*Kazak Gazeti 1913*” ve “*Kazak Gazeti 1914*” adlı eserinden istifade ettim.⁶ Dolayısıyla ilk iki senelik Kazak Gazetesi haberlerinin sayfa numaralarını da bu eserdeki sayfa numaralarına göre tanzim ettim. Kazak Gazetesinin diğer 1915-1918 yılları arasındaki haberlerini ise Kazakistan Milli Eğitim Bakanlığına ait “Merkez İlmî Kütüphanesi'nin” araştırmacılara sunduğu resmi sitesindeki elektronik ortamdan faydalandım. Dolayısıyla 1915-1918 yıllarına ait haberlerin sayfa numaraları da buna göre tamamladım.⁷

Ayrıca gazete hakkında kısaca bilgi verecek olursak, Kazak Gazetesi 2 Ekim 1913 yılında yeni bir anlayışla Ahmet Baytursinov'un baş editörlüğünde yayıma başlamıştır. Editör yardımcısı Mircakıp Dulatov idi. Gazete Azamat Kusayinov, Karimov matbaasından çıkmaktaydı. Gazetenin masrafları da Kazak halkının verdiği maddi desteklerle temin edilmekteydi. Milli, siyasi, sosyal ve edebî “Kazak” Gazetesi 1913 yılının başından 1918 yılının sonuna kadar Orenburg (Orınbor – Kazakların eski başkenti) şehrinde haftada bir defa, 1915 yılından başlayarak da haftada iki defa olmak üzere basılmıştır. Toplam 265 sayısı yayımlanır. Gazetede XX. yüzyılın başındaki Kazak halkının siyasi toplumsal hayatının en önemli meseleleri, iktisadi durumu, diğer halklarla münasebeti, eğitim, edebiyat ve kültür, örf-adetleri, tarihi ve şeceresini konu alan haberler yayımlanmıştır. O dönemlerde 5 yıl boyunca gazetenin 265 sayısı yayımlanmıştır. Bu sayı bugünün

⁴ Kazak lehçesinde 1906 yılından itibaren bazı gazeteler çıkarılmışsa da etkili ve toparlayıcı ilk gazete 1913 yılında Orenburg'da Ahmet Baytursun tarafından yayımlanan Kazak Gazetesi olmuştur. Detaylı bilgi için bk. Alim Kahraman, “Matbuat”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, XXVIII (Ankara 2003), s. 125.

⁵ Kazak Gazetesi, sy. 1 (2 Şubat 1913), s. 11-12.

⁶ Halidullin G. H, *Kazak Gazeti 1913*, Arys Basımesvi, Almatı 2009; a.mlf., *Kazak Gazeti 1914*, Arys Basımesvi, Almatı 2009.

⁷ 1915-1918 yıllarına ait Kazak Gazetesi haberlerine “Merkez İlmî Kütüphanesi'nin resmi sitesinden ulaştım. Kütüphanenin resmi sitesi için bk. <http://library.kz/kz/>

gazeteleriyle kıyaslanırsa küçük bir rakamdır, ancak o Rus devrim ve harekât dönemlerinde baskıcılara karşı özgürlük ideolojisiyle karşı çıkarak beş yıl boyunca bu kadar gazete sayısını çıkartabilmek, bir cesaretti.⁸

Kazak Gazetesi'nde yer alan Osmanlı haberleri ekseriyetle I. Balkan Savaşı'ndan, Osmanlı hükümetindeki iktidar mücadelesinden ve II. Balkan Savaşı'ndan, son olarak da I. Dünya Savaşı'ndan bahseder. Bununla birlikte Kazak Gazetesi, gerek Balkanlar'daki savaşlarda, gerekse I. Dünya Savaşı'ndaki muhtelif cephelerdeki savaşlarda daima Osmanlı'yı desteklemiş, yeri geldiğinde de Anadolu'daki kardeşleri için muhatap olduğu sıkıntılarından çıkabilmeleri için birtakım çözümleri gazetede ele almışlardır. Ayrıca Osmanlı Devleti ile alakalı yayımlanan önemli haberlerden biri de, I. Dünya Savaşı sırasında Kafkas Cephesinde Ruslarla savaşan Osmanlı Türkleri büyük yenilgiye uğrayarak, işkence altında kaldığında Rus hâkimiyetinde bulunan Kazakların Osmanlıyı desteleyerek, onlar için azımsanmayacak ölçüde maddi destekte bulunması dikkatimizi çeken hususlardan biri olmuştur. Kazak Gazetesi maddi destekte bulunan kişilerin isimlerini muhtelif sayılarda yayımlar. Hatta dikkatimizi çeken bir husus olarak Öskemen (Kazakistan) eyaletindeki bir camide bayram sonrası Kafkas Cephesindeki mazlumlara Kazaklardan paralar toplanılması bizleri ciddi anlamda duygulanmaya sebep oldu.

Netice itibarı ile Ahmet Baytursinov'un başkanlığında yayımlanmakta olan Kazak Gazetesi, Rusya hükümetinden çekinmeyerek Osmanlı-Rus savaşında (1914-1918) Osmanlıyı açıkça desteklemesi, Kazak milletinin uyanması için faaliyetlerde bulunması ve bunun gibi başka nedenlerden dolayı Rusya'nın sıkı takibine uğramıştır. Hatta Rus hükümeti Kazak Gazetesine beş kere ağır meblağda parasal ceza uygulamış, baş editör Ahmet Baytursinov'u farklı sürelerle hapis cezasına tabi tutmuştur. Rusya karşıtı olarak daima Kazak milletine hizmet eden Kazak Gazetesi nihayet 1918 yılında Rusya tarafından kapatılmış, gazetenin kurucusu Ahmet Baytursinov da sürgüne gönderilmiştir. Sonunda da Rus devleti tarafından kurşuna dizilerek, hayatı son bulmuştur.⁹

⁸ Jandos Kumganaev, "Alihan Bokeyhan ve "Kazak" Gazetesi" (trc. Gulzade Kali), *Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, VII (2012), 136-141.

⁹ Üşköltay Subhanberdina, *Kazak Halkının Atamuraları*, Ortalık Gılimi Kitaphana, Almatı 1999, s. 51-53; Sertan Alibekiroğlu, *Kazak Alimi Ahmet Baytursunoğlu'nun Hayatı ve Eserleri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep 2005.

Çalışmamızda bazen Kazak Gazetesi'nde yer alan haberleri doğrulamak, bazen de aktarılan bilgiler arasında meydana gelen boşlukları gidermek ve ilave bilgiler alabilmek için başka eserlere de müracaat edilmiştir. Süleyman Kocabaş'ın¹⁰ *Son Haçlı Seferi Balkan Harbi 1912-1913* adlı eserini I. Balkan Savaşı hakkında istifade ettiğimiz eserler arasında zikretmek gerekir. Aynı şekilde Osmanlı Devleti'nde cereyan eden savaşlarda gerek ölen insanların sayılarını tespit etmekte, gerekse Osmanlı iktidar mücadelesindeki gelişmeleri anlamada, İstanbul'da yaşayıp bizzat olaylara şahit olan Ermeni asıllı Biber Andonyan'ın¹¹ kaleme aldığı *Balkan Savaşı* adlı eseri araştırmamızda yararlandığımız kaynaklar arasında yer almıştır. Ayrıca I. Balkan Savaşı'nda Adryanapolis'in (Edirne) elden çıkmasıyla gelişen olaylar ve iktidar mücadelesindeki Jön Türkler'in icraatları hakkında açıklayıcı bilgiler için yine Batılı tarihçi Richard C. Hall'ın¹² *Balkan Savaşları 1912-1913 I. Dünya Savaşı'nın Provası* isimli eserine müracaat ettik. Osmanlı Türklerinin I. Balkan Savaşı'nda gerçekleştirdiği cephe savaşları, özellikle de Yanya Cephesi hakkında malumat edinmek için kullandığımız önemli eserlerin bir diğeri de, Genelkurmay ATS Etüt Başkanlığı'nın yayımlamış olduğu *Yanya Savunması ve Esat Paşa* isimli belgeli kitaptır.¹³

I. Dünya Savaşı esnasında Osmanlı Devleti'nin Almanya ile yaptığı gizli anlaşma ve savaşın başlangıcında cereyan eden olaylarda rastlanan bazı kapalı konuların anlaşılmasında Cemal Paşa'nın kaleme aldığı *Hatırât* isimli eserini de araştırmamızda istifade ettiğimiz kaynaklar arasında zikretmek gerekir.¹⁴

Kazak Gazetesi Balkanlar'daki savaşlara yer verirken, muharebelerin gerçekleştiği birçok yer isimlerinden de bahseder. Araştırmamızda ele alınan bu yer isimlerinin günümüzde kullanılmakta olanları ve bu yerlerin hangi devlet sınırlarına dahil olduğunu tespit etmemiz bakımından M. Türker Acaroğlu'nun¹⁵ *Balkanlarda Türkçe Yer Adları Kılavuzu* adlı eseri yararlı olmuştur. Bunun yanı sıra, sadece Bulgar sınırlarındaki bazı eski yer adlarını öğrenmemizde, yine aynı araştırmacının ele aldığı *Bulgaristan'da Türkçe Yer Adları Kılavuzu* adlı eseri araştırmamıza katkı sağlamıştır. Yer adları hakkında müracaat ettiğimiz

¹⁰ Süleyman Kocabaş, *Son Haçlı Seferi Balkan Harbi 1912-1913*, Vatan Yy., İstanbul 2000.

¹¹ Aram Andonyan, *Balkan Savaşı* (trc. Zaven Biberyan), Aras Yayınevi, İstanbul 1999.

¹² Richard C. Hall, *Balkan Savaşları 1912-1913* (trc. M. Tanju Akad), Homer Kitabevi., İstanbul 2003.

¹³ Yanya Savunması ve Esat Paşa, *Genelkurmay ATS Etüt Başkanlığı*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yy., Ankara 1984.

¹⁴ Cemal Paşa, *Hatırât (1913-1922)*, (Haz. Ahmet Zeki İzgöer), Nehir Yayınları, İstanbul 2006.

¹⁵ Türker Acaroğlu, *Balkanlarda Türkçe Yer Adları Kılavuzu*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2006.

M. Acaroğlu'nun eserinden başka hem yer adları konusunda hem de haberdeki kapalı kalan konulara açıklık getirmekte *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*'nin ilgili maddeleri çokça istifade ettiğimiz araştırmalar arasında yer almıştır.

BÖLÜM 1: I. BALKAN SAVAŞI (1912-1913)

1.1. Osmanlı'nın Anadolu ve Balkanlarda Hakimiyet Sağlaması

Kazak Gazetesi'nin 1913 yılında neşredilen 2. sayısında Şektibayev, Orta Asya'da oturan Türklerin Anadolu'ya ve Balkanlar'a gelişini ele alan "Balkanlar'da" isimli bir makale kaleme alır.¹⁶ Aynı yılın 26. sayısında Canibekov tarafından "Osmanlı Türkleri" adıyla kaleme alınan makalenin giriş kısmında da bu konuya yer verilir. Aslında bu yazısında Osmanlı Devleti'nin Balkanlar'daki hakimiyetini kaybetme sebeplerini inceleyen Canibekov, kısa da olsa ele aldığımız konuyla alakalı önemli tespitlerde bulunur. Öncelikle o, Anadolu ve Balkanlar'da yaşayan Türk halkının geçmişte Türkistan bölgesinde "Issık Göl" civarında yaşadığına dikkat çeker. Canibekov, Anadolu coğrafyasındaki Türk halkından bahsederken, bu halkın Kazakların en yakın kardeşleri olduğunu dile getirir. Anadolu topraklarına gelinceye kadar büyük mücadeleler veren Türk halkı birçok toprak fethetmiş, küçük büyük birçok krallıklara diz çöktürmüştür. Nihayetinde Anadolu'ya yerleşen bu cesur halk, "Osmanlı İmparatorluğu" adı altında dünyanın en büyük devletini kurmuştur. Yazar, daha sonra Kazak toplumundaki Osmanlı algısına dikkat çeker. Kazaklardan bazılarının bu kardeş halka "Türk", bir kısmının ise "Hilafet halkı" adını verdiklerini belirtir. Ancak bu Türkler hakkındaki en doğru isimlendirmenin "Osmanlı Türkleri" olacağını ve böyle kullanılması gerektiğini vurgular.¹⁷

Şektibayev, Osmanlı Türklerinin Anadolu ve Balkanlar'a gelişi konusuna daha geniş yer verir. Canibekov gibi o da, bu halkın XIII. asırda Orta Asya'nın Türkistan bölgesinde yaşayan Türkler olduğunu belirtir. Türklerin Anadolu'ya gelişi hakkında biraz daha ayrıntılı bilgi veren Şektibayev, savaşçı ve cesur olan bu halkın nice ülkeleri ele geçirerek Hazar Denizi'nin güney kısmından batıya doğru hareket ettiklerini bildirir. Nihayetinde günümüzde Anadolu diye bilinen toprakları kendilerine yurt edinirler. Çetin savaşlar neticesinde Rusya'nın güneyinde bulunan Karadeniz'in birçok yerlerini ele geçirirler. Bununla yetinmeyerek devamındaki Balkan ülkelerinden Çek, Moravya krallıklarına diz çöktürürler. Aslında bu fütuhatları yapan Türklerin sadece bir kısmı idi. Osmanlı Türklerinin Avrupa'ya gelişleri Anadolu'ya gelişleriyle eşzamanlı olmuştur. Sultan I.

¹⁶ Şektibayev, "Balkanlar'da", *Kazak Gazetesi*, sy. 2 (2 Şubat 1913), s. 23.

¹⁷ Canibekov, "Osmanlı Türkleri", *Kazak Gazetesi*, sy. 26 (15 Ağustos 1913), s. 267.

Murat (1362-1389), Yunan halkından Edirne'yi ele geçirmeyi başarır.¹⁸ Edirne'nin teslim olması demek, civarında bulunan Bulgar, Sırp ve Arnavut halklarının da hâkimiyet altına alınması anlamına gelmekte idi. Çok gecikmeden bunlar da gerçekleşir. Sırp Kralı Lazar¹⁹ ile Bulgar Kralı Hişman (Şişman)²⁰ bütün eli altındaki halklarıyla beraber, hayatlarını kurtarmak adına her geçen gün güçlenmekte olan Osmanlı Türklerine gelip, teslim olduklarını arz ederler.²¹ Sultan I. Murat'tan sonra gelen Sultan I. Bayezid (1389-1403) de, 1389-1394 yılları içerisinde Balkanlar'daki bu fütuhatları pekiştirerek, Slav halklarını tamamen itaat altına alır.²²

25 Mayıs 1453 senesinde Muhammed (Fatih Sultan Mehmet) isimli büyük sultan Yunanlıların en müstahkem şehri olan Konstantinopolis'i zapt eder. Fetih sonrası buraya İstanbul ismini koyar. Bu fetihle artık Slav halklarının tamamen teslim olduğuna şüphe bile kalmamıştı. İstanbul'da gerçekleşen en büyük hadiselerden biri de, sadece İslam dinine mensup olan Osmanlı'nın fethettiği o topraklarda bulunan gayrimüslimlerin ne din ve ibadetlerine ne de örf ve adetlerine dokunulmayışı oldu. Adeta o topraklarda bir şey tagayyür etmemiş gibi yaşarlardı.²³ İstanbul'un fethinden sonra Osmanlı Türkleri'nin yönelişi Romanya üzerine oldu. Büyük savaş harekâtları neticesinde Tuna nehri civarında bulunan Romanya'ya diz çöktürdüler (1462).²⁴ Balkanlar'da hâkimiyet sağladıktan sonra Afrika'nın doğu ve kuzey tarafını da kendi topraklarına kattılar.²⁵ Böylece dünyadaki en şöhretli, en büyük imparatorluk mertebesine ulaştılar. Hatta böbürlenen Avrupa krallıkları bu büyük Osmanlı Devleti karşısında korkularından tir tir titrerlerdi.²⁶

¹⁸ Sultan I. Murad'ın Edirne'yi fethi ve öncesindeki Balkan mücadeleleri hakkında bilgi için bk. Halil İnalçık, "Murad I", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, XXXI (Ankara 2006), s. 156-161.

¹⁹ Balkanlar'daki Sırp'ların Osmanlı hakimiyetini tanınmasına dair bilgi için bk. Mehmet Hacısalihoğlu, "Sırbistan", *DİA*, c. XXXVII (Ankara 2009), s. 122-123.

²⁰ Osmanlı'nın Balkanları fethi esnasında Bulgarların teslim olması ile ilgili geniş bilgi için bk. Yusuf Halaçoğlu, "Bulgaristan", *DİA*, VI (Ankara 1992), s. 397.

²¹ J. W. Zinkeisen, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi* (trc. Nilüfer Epçeli), Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2011, s. 189.

²² Sultan I. Bayezid döneminde Balkanlar'da yapılan fetihler hakkında bk. Halil İnalçık, "Bayezid I", *DİA*, c. 5 (Ankara 1992), s. 233.

²³ Bilgi ve Referanslar için bk. İnalçık, "İstanbul", *DİA*, XXIII (İstanbul 2001), s.220-221; Mihai Maxim, "İstanbul", *DİA*, XXXV (Ankara 2008), s.168.

²⁴ İnalçık, "Mehmed II" *DİA*, XXVIII (Ankara 2003), s. 400-401.

²⁵ Afrika'daki Osmanlı fetihleri için bk. Feridun Emecen, "Süleyman I" *DİA*, XXXVIII (Ankara 2010) s. 66-67

²⁶ Şektibayev, "Balkanlar'da", s. 23.

1.2. Balkanlar'da Osmanlı Hâkimiyetinin Zayıflaması ve Balkan Devletleri'nin Ortaya Çıkışı

Makalesinin baş tarafında Osmanlıların Anadolu ve özellikle de Balkanlar'da hâkimiyet sağlamasından bahseden Şektibayev, yazısının devamında ise Osmanlı'nın Balkanlar'da hâkimiyetini kaybetmesi konusunu ele alır.²⁷ Şektibayev, Osmanlı'nın Balkanlar'daki hâkimiyetini kaybetmesine ana sebep olarak, 1683 yılındaki II. Viyana Kuşatmasında uğradığı yenilgiyi kabul eder.²⁸ Bu savaş öncesinde Balkanlar'da sürekli toprak kazanan Osmanlı Devleti, 1683 yılında alınan bu mağlubiyet sonrasında, bu bölgede toprak kaybetmeye başlamıştır. Neticede Osmanlıdan ayrılmayı başaran balkan halklarının bazıları başka bir krallığa tabi olmuş, bazıları da kendi başlarına bağımsız olmuşlardır. Çünkü bu bölgede yaşayan halklar Osmanlı'nın Avrupa'daki yenilgisinden cesaret alarak bağımsız devlet kurma peşine düşmüşlerdi. Şektibayev, Balkan halklarında ortaya çıkan bu bağımsızlık sevdasında, Avrupa'da eğitim gören Balkan gençlerinin etkili olduğu düşüncesindedir. Ona göre, XIX. asırdan itibaren eğitim için Avrupa'nın muhtelif ülkelerine giden Balkan gençleri çeşitli ilim dallarında kendilerini olgunlaştırırken, bir taraftan da kendi tarihleri hakkında bilgi sahibi oldular. Onların zihninde ayrılık fikri had safhaya ulaştı. Osmanlı Türkleri'nden ayrılma zihniyeti had safhada olan Balkan halklarından ilk faaliyete geçen Yunan gençleri oldu.²⁹ Nitekim I. Balkan Savaşı esnasında İstanbul'da ikamet eden Ermeni asıllı Aram da, Balkan halklarının Osmanlıya karşı yürüttüğü fikrî hareketlerine temas ederek, Şektibayev'in makalesinde ortaya koyduğu görüşü desteklemektedir. Yunanlıların Osmanlı'dan ayrılmasına destek veren devletlerin başında İngiltere, Fransa ve Rusya gelmekte idi.³⁰ Özellikle Rusya'nın yardımı ile Balkanlar'da Yunan halkı 1829 yılında egemenliğine kavuştu.³¹ Bu başlangıç diğer Slav halklarında da bir istiklal ihtimali umudu meydana getirdi. Dolayısıyla çok geçmeden Yunan halkının civarındaki Slav halkları da özgürlük adına ayaklandılar. Balkanlar'daki bu

²⁷ Şektibayev, "Balkanlar'da", s. 23.

²⁸ Osmanlı'nın II. Viyana kuşatmasında uğradıkları yenilgi ve sonrasındaki gelişmeler için bk. Ahmet Ertek "Avusturya", *DİA*, c. 4 (Ankara 1991), s. 174; Abdülkadir Özcan, "IV Mehmet", *DİA*, XXVIII (Ankara 2003), s. 414-41; Hakkı Dursun Yıldız, *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, Çağ Yayınları, İstanbul 1993, c. XI, s. 72.

²⁹ Şektibayev, "Balkanlar'da", *Kazak Gazetesi*, sy. 2 (2 Şubat 1913), s. 23.

³⁰ Balkan halklarının Avrupalı Devletler tarafından desteklendiğine dair bilgi için bk. Aram Andonyan, *Balkan Savaşı* (trc. Zaven Biberyan), Aras Yayınevi, İstanbul 1999, s. 18-19.

³¹ Yunan halkının Rusya'nın desteği sayesinde Osmanlı'dan bağımsız olması hakkında bilgi için bk. Mehmet Hacısalihoğlu, "Yunanistan", *DİA*, c. XXXXIII (Ankara 2013), s. 588; Halil Akman, *Paylaşılmayan Balkanlar*, İQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2006, s. 144.

tür teşebbüslere rağmen Osmanlı Devleti bunları her daim kontrol altına almaya muvaffak olmuştur. Ancak 1878 senesinde yine Rusya'nın yardımı ile Bulgaristan'la Sırbistan devletleri Osmanlı'dan ayrılarak bağımsız hale geldiler. Dağ başında yerleşik olan Karadağ halkı da, kendi başına azınlık bir şekilde kendi devletini kurdu.³² Böylece Osmanlı Devleti balkanlarda büyük hüsrana uğrarken, bir yandan da hala çözüme kavuşturulamayan devletteki parti tartışmaları sürüp gidiyordu.³³

Kazak Gazetesi'nin bir diğer yazarı Canibekov ise, Osmanlı Türklerinin Balkanlar'daki hâkimiyetlerini kaybetme meselesine daha geniş ölçekte bakar ve konuya kültürel açıdan yaklaşır. Ona göre koyun gütmekten başka bir şeyden anlamayan Balkan halkları karşısında ve daha pek çok yerde Osmanlıların yenilgiye uğramasının ana sebebi, Osmanlı Devleti'nde halk ile aydın arasında meydana gelen kopukluktur. Halk ile aydın arasında meydana gelen bu kopukluk ise dilden kaynaklanır. Osmanlı Devleti'nin dili Türkçe olmasına rağmen gittikleri yerlerde Türk dilinin yanı sıra Arapça, Farsça ve Yunancayı da aşırı derecede kullanmışlardır. Bu durum halkın, devlet adamlarını ve aydınlarını anlamasını zorlaştırmıştır. Buna rağmen hükümet çevresinde bulunan devlet adamlarının yazışmalarda bu dilleri kullanmaları kendilerinin ileri eğitilmiş olduklarının göstergesi sayılmıştır. Zamanında vergilerini ödeyen tarımla uğraşan yerel halk ise, aydınlardan ve devleti idare edenlerden uzaklaşır hale gelmişlerdir.³⁴ Osmanlıdaki bu gelişmeleri ele alan Canibekov, batı devletlerindeki eğitim diline değinerek, bir kıyaslama yapar. Mesela, Osmanlıdaki ilim adamlarının muhtelif dilleri kullanarak ele aldıkları eserleri yerel halk okuyamamışlardır veya okuduklarında da anlamakta zorlanmışlardır. Netice itibarı ile Osmanlı Devleti'nde ilimden mahrum kalan büyük bir kitle söz konusuydu. Eğitimde ileri giden Avrupa Devletlerinde ise ilim adamlarının ele aldıkları eserler, her sınıf insanların anlayabileceği basit bir dille kaleme alınmakta idi. Dolayısıyla Kazak aydınının bahsettiği bu eğitimdeki eksiklik, Osmanlı Devleti'nin gelişen ülkelerden geri kalmasında önemli bir unsur kabul edilmiştir. Çünkü Canibekov aktardığı atasözünde “gücüne güvenen bir kişiyi, ilmine güvenen bin kişiyi yener” diyerek, ilmin ehemmiyetini bir kez daha hatırlatmıştır.

³² Mahir Aydın, “Doksanüç Harbi”, *DİA*, c. IX (Ankara 1994), s. 498-499.

³³ Şektibayev, “Balkanlar'da”, s. 23; Kazak Gazetesi, sy. 1 (2 Şubat 1913), s. 11-12.

³⁴ Recai Doğan, “Osmanlı Eğitim Kurumları ve Eğitimde İlk Yenileşme Hareketlerinin Batılılaşma Açısından Tahlili”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İsi*, XXXVII, (1998), 437-438.

Makale sonunda Osmanlıdaki bazı itibarlı kişilerin meydanlarda bu kötü gidişatı önlemek için halkı eğitmenin önemi hakkında birtakım konuşmalar gerçekleştirdikleri ifade edilir. Bu konuşmaların muhtevasında Türkçe'ye karışmış olan yabancı dillerin verdikleri zararlar dile getirilerek, bunlardan arınmanın zamanı geldiği belirtilmiştir. Dolayısıyla eğitim konusundaki bu eksikliklere temelli çözüm üretmek için Anadolu'nun çeşitli yerlerinde yeni okullar açılmıştır. Müfredatları yeniden oluşturularak, yeniden incelenmiş okul kitapları dahi basılmıştır. Bu kitaplar ise her türlü seviyedeki Osmanlı Türkleri'nin anlayabileceği dille yazılıyordu.³⁵

Aslında Osmanlı Devleti'ndeki bu reform harekâtlarının tamamı, ezcümle ile aslına dönüşme çabalarından ibaretti. Çok ilginçtir ki, Osmanlı Türkleri bunca yıldır kendilerini "Osmanlıyız" diye hitap ederlerken, bundan sonra "Türkoğlu Türkleriz" deyip, atalarını yâd etmeye başlamışlardır.³⁶

1.3. Avrupalı Devletler'in I. Balkan Savaşı Öncesinde Balkan Devletlerini Osmanlı Aleyhine Kışkırtması

Kazak Gazetesi, haftalık verdiği haberlerle Kazak halkını Balkan savaşları hakkında bilgilendirmeye çalışır. Bununla birlikte yazar belirtmeksizin yazılan bazı yazılarda bu savaşların niçin çıktığı, kimlerin bu savaşta yer aldığı, savaşanları kimlerin desteklediği gibi konularda Kazak halkını bilgilendirmeyi de ihmal etmez. 23 Şubat 1913 tarihinde yayımlanan yazıda, bu savaşın arkasında kimlerin bulunduğu ve ne amaçla savaşıldığı noktasında önemli bilgiler verilir. Bu yazıda dünya üzerindeki halkların hem din, hem de kardeşlik kanlarından dolayı birbirleriyle birleşerek, bir bloklaşma içerisinde olduklarına dikkat çeker. Özellikle de bu bloklaşma, Avrupa'daki Hristiyan halkların topyekûn Osmanlı'nın Avrupa topraklarından tecrit edilmesi konusunda etkili rol oynamıştır.³⁷

Bu yazıda verilen bilgiye göre, XX. asrın başlarında Avrupa'da yirmiye aşkın ülke bulunmakta idi. Bu ülkeler şunlardır: Rusya, Avusturya, Macaristan, Almanya, Fransa, İspanya, İsveç, Norveç, İngiltere, İtalya, Osmanlı Devleti, Romanya, Bulgaristan, Portekiz, Yunanistan, Sırbistan, İsviçre, Danimarka, Hollanda, Belçika ve Karadağ. Fakat bunlardan hem askeri hem de ekonomik açıdan gelişen altı güçlü devlet mevcuttu. Bu güçlü devletler

³⁵ Yahya Akyüz, "Osmanlı Döneminden Cumhuriyete Geçilirken Eğitim-Öğretim Alanında Yaşanan Dönüşümler", *Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi*, II (2011), s. 18-19.

³⁶ Canibekov, "Osmanlı Türkleri", s. 267.

³⁷ Kazak Gazetesi, sy. 3 (23 Şubat 1913), s. 30.

ikiye bölünüp birbirleriyle kenetlenmiş durumda idiler. Bunlar: Rusya, Fransa, İngiltere tarafı,³⁸ diğer tarafta da Almanya, Avusturya ve İtalya tarafıdır.³⁹ Zaten Kazak Gazetesi bu ülkeleri kastederek “Hedeflerinin aynı olması sebebiyle uzun zamandır aralarında savaş olmuyor.” diye konuya kısa bir şekilde açıklık getirmiştir. Dünyada bir savaş zuhur ederse, orada doğrudan veya dolaylı olarak büyük güçlerin alakası söz konusuydu. Bu ülkeler bir birleriyle savaşmaz, anlaşmazlığa düştüğü zaman ise kendilerine pay ararlardı. Bunun bariz örneği, Osmanlı Devleti’ni parçalama yolunda kendi aralarında topraklara sahip olma mücadelesidir.⁴⁰

Bu yazıdaki tespite göre, Balkan Devletleri her ne kadar Osmanlı hâkimiyetine bağlı oldu iseler de, Avrupa’nın çekici vaatlerine de tâbi olmaktan geri kalmamışlardır. Nihayet Avrupa Devletleri Osmanlı Devleti’ni yıkmak için bizzat kendileri muhatap olmayıp, mesafeli davranmayı tercih ederler. Bu planlarını Balkan Devletleri üzerinden yürütme hususunda da kararlıydılar. Zaten Balkan halkları her geçen gün bağımsızlıklarını elde etmek için, Osmanlı Devleti’nden ayrılma gayreti içindeydiler.⁴¹

Batılı Hristiyan ülkeleri, Anadolu’dan başlayıp Avrupa’ya kadar kök salmış olan İslam inancına sahip hem başka soylu Osmanlı Devleti’ni devre dışı bırakma hususunda hemfikirde idiler. Çünkü Kazak Gazetesi’nin 3. sayısında ele alındığı üzere, Osmanlı Devleti’nin Hristiyanların toprağı olan İstanbul’u fethederek Ayasofya’yı camiye çevirmesini henüz unutmamışlardı. Bunun için tarihte “Şark” meselesini gündeme getirerek, İstanbul’daki Ayasofya’yı tekrar ele geçirmek için birçok “Haçlı” seferlerini düzenlemişlerdir. Fakat bu teşebbüslerinde muvaffak olamayan Hristiyan inançlı Avrupalılar, hep perişan olmuşlardır. İşte Kazak Gazetesi I. Balkan Savaşı’nı, çoğu kere başarısız neticelenen Avrupa’nın bu tür girişimlerinin devamı olarak nitelemektedir.⁴²

Kazak Gazetesi’nin belirttiği üzere, eğer Avrupalı Hristiyan ülkeler birleşerek Osmanlıya aynı anda savaş başlatmış olsalardı, çoktan maksatlarına erişmiş idiler. Fakat bu, asla

³⁸ Kadir Kon, “Yüzüncü Yılında (Öncesi ve Sonrasıyla) Birinci Dünya Savaşı (1914-2014)”, *TYB Akademi Dergisi*, XI (2014), 40-41.

³⁹ XIX. asrın muhtelif dönemlerinde ilk olarak itilaf devletleri (Rusya, Fransa, İngiltere), daha sonra buna karşı ittifak devletleri (Almanya, Avusturya, İtalya) kuruldu. Geniş bilgi için bk. Toktamış Ateş, *Siyasal Tarih*, Der Yayınları, İstanbul 1997, s. 378-379.

⁴⁰ Kazak Gazetesi, sy. 3 (23 Şubat 1913), s. 30.

⁴¹ Kazak Gazetesi, sy. 3 (23 Şubat 1913), s. 30.

⁴² Kazak Gazetesi, sy. 3 (23 Şubat 1913), s. 30.

mümkün olamamıştır. Çünkü bazı Avrupalı devletlerin, Balkanlardan Osmanlıyı çıkardığımızda araya Rusya müdahil olup, Slav halklarına kardeşlik haklarını iddia ederek Balkanlara sahip çıkar ve durumlar bizim aleyhimize gelişir diye, bu hususta büyük telaşları vardı. Örneğin, Avusturya bu durumdan son derece huzursuzlanan bir devlettir.⁴³ I. Balkan Savaşı üzerine araştırma yapan Süleyman Kocabaş'ın eseri de, Kazak Gazetesi'nde yer alan bu tespiti destekler mahiyettedir. Nitekim araştırmacı, Balkan Devletleri'nin Osmanlı Devleti'ne karşı savaşmasının büyük destekçi ve fikir babasının Rusya olduğu kanaatine varır. Ona göre Rusya, balkanlardaki soydaşları ile "Güney Slav Birliği"ni oluşturma amacındaydı.⁴⁴ Dolayısıyla bunların farkında olan Avusturya'nın nüfusu büyük oranda Türkler ile Slavlardan terekküptü. Eğer Osmanlı'nın kovulmasına müsaade ettiği takdirde, Slavlar söz sahibi olacak ve bütün yetkiler Slavların eline geçecekti. Böyle bir durumun yaşanmasını istemeyen Avusturya, çoğu kez balkan müttefiklerinin planlarına aykırı hareket ederek, Osmanlı Devleti'nin yanında yer aldı. Hatta Kazak Gazetesi, Avusturya'nın I. Balkan Savaşı esnasında Bulgarlar'ın "Hilal ile Haçlı" savaşı diyerek beraber savaşmaya davet etmesine rağmen Balkanlar'a karşı, Osmanlı safında yer almayı murat ettiğini ifade eder.⁴⁵ Nitekim bu yazıda ifade edilen tespitler Temuçin Faik Ertan'ın ele aldığı eserle de örtüşmektedir. Ayrıca Avusturya Devleti her ne kadar Balkan Devletleri'nin bir araya gelerek Osmanlıya karşı savaşmalarını engellemeye çalıştıysa da, onun bu politikası başarılı olmamıştır.⁴⁶

1.4. I. Balkan Savaşı'ndaki Cepheler

Kazak Gazetesi 2 Şubat 1913 tarihli haberde, Balkan Devletleri'nin I. Balkan Savaşı'nda Osmanlı Devletine karşı düzenledikleri seferlerini ele alır. Ele alınan habere göre, I. Balkan Savaşı Osmanlı Devleti için beklemedik bir anda zuhur eden savaş olarak kabul edilmiştir. Nitekim Balkan Devletleri, Osmanlı'da cereyan etmekte olan iki büyük problemden yararlanarak aralarında ittifak oluşturup, Osmanlı Devletine saldırı için hazırlık yapmaya başlamışlardır. Osmanlıdaki bu iki büyük problemden birincisi, devlette bir türlü çözüme kavuşturulamayan iktidar mücadelesi idi. Kaldı ki bu konu ileride ayrı bir bölüm olarak ele alınacaktır. İkincisi ise, Osmanlı ordusunun bu sıralarda Trablusgarp Cephesinde İtalya

⁴³ Cevdet Küçük, "Balkan Savaşı", *DİA*, V (Ankara 1992), s. 23-25.

⁴⁴ Süleyman Kocabaş, *Son Haçlı Seferi Balkan Harbi 1912-1913*, Vatan Yy., İstanbul 2000, s. 68.

⁴⁵ Kazak Gazetesi, sy. 3 (23 Şubat 1913), s. 30.

⁴⁶ Temuçin Faik Ertan, *Başlangıçtan Günümüze T. C. Tarihi*, Siyasal kitabevi, Ankara 2011, s. 59.

askeri ile savaş içinde olması idi.⁴⁷ Bunun hakkında Kazak Gazetesi 22 Mart 1913 tarihinde yayımlanan bir bilgilendirmeye yer verir. Ele alınan bilgilendirmeye göre, Osmanlı Devleti Balkanlar'daki saldırıları etkisiz hale getirmek için Trablusgarp'taki savaşa son verip, İtalya hükümeti ile anlaşmaya vararak, askerlerini geri çekmek zorunda kalmıştır.⁴⁸ Kazak Gazetesi, Trablusgarp Anlaşmasının imzalanmış olmasına rağmen Trablusgarp'taki Arapların İtalyanlara teslim olmayıp, onlara karşı mücadeleyi sürdürdüklerini yazar. Hatta haberde bununla ilgili şu ayrıntılı bilgilere de temas eder: “Rahman kasabası yanında savaş vaki olup, Trablusgarp Arapları İtalya'nın 12 subay ve 300'e yakın askerini esir aldı. Şeyh Senûsî hazretleri halktan savaş için yardım ve adam topluyor.”⁴⁹ Nitekim konu ile alakalı olarak tarihçi Temuçin Faik Ertan da, Balkan Devletleri'nin I. Balkan Savaşı'nı başlatmadan önce Osmanlı'nın Trablusgarp'ta İtalyanlara karşı mücadele vermesini, onlara karşı savaş başlatmak için büyük bir fırsat olarak gördüklerini ifade eder. Bunun nedenini ise Osmanlı Devleti'nin 1911 yılından beri kendilerini meşgul eden bu savaşa son vermeden tüm dikkatlerini Balkan Yarımadası'ndaki sorunlara çeviremeyeceklerini düşünmeleri olduğunu ekler.⁵⁰

Artık savaş kaçınılmaz hal almıştı ve bunun için Balkan ülkeleri öteden beri savaş için askerlerini teyakkuzda bulunduruyordu. Hatta ordusunu kalabalık göstermek için kadın ve çocukları da asker safına almışlardı.⁵¹ Nitekim I. Balkan savaşını yakından müşahede eden Aram'ın bize aktardığı bilgiler de, gazete haberini destekler mahiyettedir. Ona göre, Bulgaristan, Karadağ ve Sırbistan ülkeleri, Osmanlı ordusunun iç anlaşmazlıklarından ve İstanbul'daki hükümet çevrelerinde sürüp giden bunalımdan yararlanarak sürekli Osmanlı sınırlarına asker yığmışlardı.⁵² Dolayısıyla I. Balkan Savaşı için Balkan ülkeleri 300 bin askeri yığmışken Osmanlı Devleti ise 150 bin askerini savunmaya mevzilemiştir. Kazak Gazetesi bu haberi aktarırken, Osmanlı ordusunun düşman karşısında cesaretli olduğunu bildirerek, sadece sayı cihetinden eksik kaldığına dikkat çeker.⁵³

⁴⁷ Kazak Gazetesi, sy. 1 (2 Şubat 1913), s. 11-12.

⁴⁸ Trablusgarp Savaşı için bk. Serkan, Acar. (16-18 Mayıs 2011). Osmanlı Devleti'nin dağılma sürecinde Trablusgarp ve Balkan Savaşları. *I. Uluslararası Tarih Sempozyumu*. Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, İzmir.

⁴⁹ Kazak Gazetesi, sy. 7 (22 Mart 1913), s. 70-71.

⁵⁰ Temuçin Faik Ertan, *Başlangıçtan Günümüze T. C. Tarihi*, Siyasal kitabevi, Ankara 2011, s. 59.

⁵¹ Kazak Gazetesi, sy. 1 (2 Şubat 1913), s. 11-12.

⁵² Aram Andonyan, *Balkan Savaşı* (trc. Zaven Biberyan), Aras Yy., İstanbul 1999, s. 189.

⁵³ Kazak Gazetesi, sy. 1 (2 Şubat 1913), s. 11-12.

2 Şubat 1913 tarihli gazete haberine göre, Balkan Devletleri 4 Ekimde savaş başlatacaklarını ilan etmiştir. İlk çarpışma 10 ve 11 Ekimde Kırkkilise (Kırklareli)⁵⁴ ve Kumanova'da⁵⁵ meydana geldi. Her iki savaş da, Osmanlı Türkleri'nin yenilgisi ve silahlarını bırakıp geri çekilmeleri ile sonuçlandı. 13 Ekim'de ise Sırbistan askeri Üsküp şehrini ele geçirmeyi başardı. Yine Ekimin 16 ve 19'unda Ergene suyu tarafında Bulgarlar ile gerçekleşen bir savaş sonrası Osmanlı ordusu büyük zayıf vererek Çatalca kalesine sığındı. Böylece Balkanlar'ın her yerinden Osmanlı Türklerine karşı ayaklanmalar gün geçtikçe arttı. 26 Ekim ayına gelindiğinde Selanik şehri Yunanlıların hâkimiyetine geçti. Neticede I. Balkan Savaşı'nın başlamasıyla Osmanlı ordusu sürekli geri püskürtüldü ve birçok askerin esir düşmesiyle durum Osmanlı Devleti aleyhine gelişti.⁵⁶

Müttefik Balkan Devletleri Osmanlı ile savaşa girdikleri zaman Osmanlıyı Balkanlar'da birçok mevzide yenilgiye uğratmışlardır. Daha sonra 1912 Aralık başından 1913 Ocak sonuna kadar olan dönemde, Müttefik Balkan Devletleri Osmanlıya dört taraftan saldırma taktiğini uyguladı iseler de, pek başarı elde edememişlerdir.⁵⁷ Bu dört yerden gerçekleştirdikleri iki aylık saldırılar neticesinde, hedef olan İstanbul'u almasalar da sınırlarına kadar gelebildiler. Bu sırada Balkan Yarımadasının kuzey batısında bulunan Karadağlılar, İşkodra şehrini ele geçirmek üzere Osmanlı'ya karşı savaş açtı. Fakat giriştikleri bu savaşta muvaffak olamadılar. Bulgarlar da ilk Adryanopolis (Edirne) üzerine saldırıda bulundu ve çetin savaş neticesinde Çatalca kalesine kadar ilerledi. Diğer taraftan Yunanlılar Bani'yi almak için taarruzda bulundu ise de, muvaffak olamamıştır. Nihayet savaş başladıktan bir müddet sonra Bulgar hükümeti Çatalca'nın zapt edilemeyeceği kanaatine varır ve anlaşma yolunu tercih eder. Dolayısıyla diğer balkan müttefiklerinin de başarı elde edememesi ile Sırp ve Karadağ devletleri savaşı durdurup, kendi elçilerini

⁵⁴ 20 Aralık 1924 yılında Kırkkilise adı Kırklareli'ne dönüştürüldü. Bu bilgi hakkında bk. Metin Tuncel, "Kırklareli" *DİA*, XXV (Ankara 2002), s. 479.

⁵⁵ Kumanova Üsküp'ün kuzey-doğusunda yer alır. Bilgi için bk. Türker Acaroğlu, *Balkanlarda Türkçe Yer Adları Kılavuzu*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2006, s.168; Machiel Kiel, "Kumanova", *DİA*, XXVI (Ankara 2002), s. 363.

⁵⁶ Kazak Gazetesi, sy. 1 (2 Şubat 1913), s. 12.

⁵⁷ I. Balkan Savaşının başlangıcında gelişen hadiseler hakkında bk. Richard C. Hall, *Balkan Savaşları 1912-1913* (trc. M. Tanju Akad), Homer Kitabevi., İstanbul 2003, s. 104.

Londra'ya Osmanlı ile anlaşma imzalamak için gönderdiler. Ancak Londra'da bir karara varılamadığından, sonuçsuz avdet ettiler.⁵⁸

Aslında Balkan müttefiklerinin anlaşma sürecini başlatmaları, “Osmanlıyı yendik, artık isteklerimizi yerine getirmekten başka çaresi yok” diye düşünerek, büyük ölçüde toprak istemelerinden kaynaklanmakta idi. Buna cevaben Osmanlı Devleti, toprakların bir karışını bile vermeyeceğini ifade etmişti. Çünkü talep edilen Osmanlı'nın Avrupa'daki ilk başkenti Adryanopolis, Osmanlı için ayrı bir öneme sahipti.⁵⁹ Batılı tarih araştırmacısı Richard Hall konu ile alakalı olarak, anlaşma esnasında Adryanopolis'in verilmeme sebeplerini, Osmanlıların Avrupa'daki ilk başkenti olması ve Sultan Selim'in XVI. yüzyılda yaptırdığı cami (Selimiye) nedeniyle Adryanopolis'e duygusal bağlılıkların bulunması olarak izah etmiştir.⁶⁰ Kazak Gazetesi de Adryanopolis hakkında bilgi verirken, Osmanlı Türklerinin tarihte ne tür zorluklara rağmen bu topraklardan vazgeçmediklerini dile getirerek, şöyle bir benzetmede bulunmuştur: “Ruslar için Moskova ne kadar önemli ise Osmanlı Türkleri için de Adryanopolis o derece önemlidir.”⁶¹

Adryanopolis şehrinin ister Balkan müttefikleri için olsun, ister Osmanlı Devleti için olsun tarih, konum v.b. açılardan önemi, son derece büyüktü. Balkan müttefikleri Londra'daki anlaşmada Osmanlıyı şartlarına ikna edemeyince Balkan Yarımadası tekrar savaş alanına döndü.⁶² Kazak Gazetesi 1912 yılında başlayan Balkanlar'daki savaşları tafsilatlı şekilde ele aldıktan sonra, I. Balkan Savaşı'nın IV cephe üzerinde yoğunlaştığını bildirir. Hatta Kazak Gazetesi'nin 1. sayısından itibaren neşredilen haberlerin ekserisi, bu dört cephede cereyan eden gelişmeleri ele almıştır. Dolayısıyla biz de bu dört cephe üzerinden yürümeye itina göstereceğiz.⁶³

1.4.1. Adryanopolis (Edirne) Cephesi

Adryanopolis toprakları için yapılacak olan Londra Anlaşmasının sonuçsuz kalması, bu bölgede tekrar savaş olma ihtimalini meydana getirdi. Bu nedenle Balkanlar'daki en çetin savaş Adryanopolis Cephesi'nde cereyan etti. 2 Şubat 1913'te yayımlanan Kazak

⁵⁸ Adryanopolis (Edirne) için yapılmak istenilen başarısız Londra Anlaşması (Aralık 1912) hakkında bk. Toktamış Ateş, *Siyasal Tarih*, Der Yayınları, İstanbul 1997, s. 409-410.

⁵⁹ Kazak Gazetesi, sy. 1 (2 Şubat 1913), s. 11.

⁶⁰ Richard C. Hall, *Balkan Savaşları 1912-1913* (trc. M. Tanju Akad), Homer Kitabevi., İstanbul 2003, s. 93.

⁶¹ Kazak Gazetesi, sy. 1 (2 Şubat 1913), s. 11-12.

⁶² Kazak Gazetesi, sy. 1 (2 Şubat 1913), s. 11-12.

⁶³ Kazak Gazetesi, sy. 1 (2 Şubat 1913), s. 21.

Gazetesine göre Bulgarlar'ın altmış bin askeri Adryanopolis'i muhasara altına almıştır. Şehirde bulunan Osmanlı askerinin adedi de otuz bin civarında idi. Bulgarlar I. Balkan Savaşı'na ilk girdiklerinde Osmanlı Türklerini iyice bunalmış farz edip, Adryanopolis'i kısa sürede zapt edeceklerini hayal etmişlerdi. Fakat Bulgarlar ne kadar saldırı düzenledilerse de, Adryanopolis olduğu gibi direnmeye devam etti. Kazak Gazetesi Osmanlı askerinin savaşın ilk sıralarında Bulgarlara sadece direnmekle karşılık verdiklerini, başarısız Londra Anlaşması girişiminden sonra ise bulunduğu mevzilerden çıkararak, Bulgarları geri püskürttüklerini dile getirir. Nitekim 29 Ocakta (1913) Türk askeri, Bulgarlar'ın çok sayıda askerini öldürmeye muvaffak olmuşlardır.⁶⁴

Bulgarlar, 10 Mart 1913 yılında tekrar Adryanopolis'i ele geçirmek üzere taarruzda bulundu. Fakat Osmanlı ordusunun güçlü savunması neticesinde Bulgar askerleri geri püskürtüldü. Hatta Kazak Gazetesi bu esnada yirmi bin Bulgar askerinin öldürüldüğünü teyit eder. Yine Adryanopolis komutanı Şükrü Paşa'nın telgraf yoluyla bildirdiği haberde, 4 bin Bulgar askerinin öldürüldüğü haberi yer alır. Ancak Şükrü Paşa gün geçtikçe ardi kesilmeyen bu muharebenin ciddi hal aldığı arz ederek: "Adryanopolis artık düşmana karşı dayanamıyor, hangi şartlarla teslim oluruz?" diye İstanbul'dan cevap beklemiştir. Bunun üzerine Mart ayında (1913) İstanbul'dan yola çıkarak, Adryanopolis'i uçakla ziyaret eden komutanın getirdiği haberlere göre, şehirde uzun süre yetecek erzak ve savaş silahlarının olduğu haberine kani olunur.⁶⁵ Fakat bir hafta sonra Bulgarlar'ın şiddetli saldırıları neticesinde 14 Mart öğlen saat 2 civarında Adryanopolis ve şehir sorumlusu Şükrü Paşa, Bulgar Generali İvanov'a teslim olur. 21 Martta ise Adryanopolis'i Bulgar askeri dört yandan sıkıştırarak, Türk askerinin bulunduğu yerleri zapt eder. Şehrin elden çıkacağını fark eden Adryanopolis'teki Osmanlı ordusu, savaş aletleri bulunan depoları düşman eline geçmesin diye ateşe vermişlerdir.⁶⁶ Neticede Adryanopolis'i uçakla ziyaret eden komutanın getirdiği haberler doğru olsa da, araştırmalar sonucunda Adryanopolis'in elden çıkmasındaki nedenlerin biri de erzak ve silah yetersizliği olarak nitelendirilmiştir. Nitekim Batılı araştırmacı Richard Hall, Adryanopolis'in düşmesi esnasında Osmanlı birliklerinin durumu ve Şükrü Paşanın Bulgarlara teslim olması ile ilgili gazete haberini teyit ederek şu cümlelere yer verir: "Mart ayına gelindiğinde Adryanopolis'in gıda stoku

⁶⁴ Kazak Gazetesi, sy. 1 (2 Şubat 1913), s. 21.

⁶⁵ Kazak Gazetesi, sy. 6 (16 Mart 1913), s. 56.

⁶⁶ Kazak Gazetesi, sy. 6 (16 Mart 1913), s. 56.

iyice azalıyor. Garnizon ve sivil nüfusunun enerjisi de azalmaktaydı. Hücüm başladığı sırada Osmanlı kuvvetleri direnişi sürdürme kapasitelerinin sonuna gelmişlerdi. Ne var ki Bulgarlar, ana savunma mevzilerini geçtikten sonra doğu sektöründeki kaleler direnişi kestiler. 09.00 sularında Bulgar süvarisi şehre girdi ve Osmanlı komutanı olan Şükrü Paşa General İvanov'a teslim oldu.”⁶⁷ Ayrıca Adryanopolis'in düşmesi ile alakalı Şükrü Paşanın “Tasfir-i Efkâr'a” yaptığı konuşmalarını Kazak Gazetesi 31. sayıda ele almıştır. Gazete muhabiri, Adryanopolis'in düşman eline geçmesinin sebeplerini sorduğunda, Şükrü Paşa Adryanopolis'te erzak temininin yeterli şekilde olmadığından teslim olmak zorunda kaldığını ifade etmiştir. Çünkü askerler yiyecek kıtlığından, pişmemiş şeyleri de yemeye başlamışlardı. Sadrazam Kemal Paşa'nın erzakı yeterli görüp Adryanopolis'in müdafaasını kendisine bırakmasından dolayı asker iyice sarsılmış, güçleri kalmamıştı. Ölenlerin sayısının gün geçtikçe arttığını gören Şükrü Paşa, direnmeden düşmana teslim olmayı uygun gördüğünü dile getirir. İlk başta 60 bin asker mevcutken mezkûr sıkıntıdan dolayı bunlardan sadece 27 bininin savaşabileceğini arz etmiştir. Diğerleri ise hayatını kaybetti, ya yaralandı ya da çeşitli sıkıntılardan dolayı asker safına geri dönemedi.⁶⁸

22 Mart 1913 tarihli Kazak Gazetesi, Adryanopolis Cephesi'nin Bulgarlar tarafından ele geçirildiğinde civardaki Bulgar askerinin 100 bin dolaylarında olduğunu bildirir. Şükrü Paşa'nın komutasında bulunan 25 bin asker ise topyekûn esir düşmüştür. Bunlardan 12 tanesi Osmanlı Paşası ve 1220 neferi de subay idiler. Bulgar Kralı Ferdinand, Adryanopolis'in zapt edildiği haberini alır almaz, bizzat kendisi görmek için ailesi ile trene binip, Adryanopolis'e gelmiştir.⁶⁹

1.4.2. Çatalca Cephesi

I. Balkan Savaşı'nın ikinci cephesi, İstanbul'un batısında bulunan Çatalca Cephesidir. Bu cephe hakkında bilgi veren 2 Şubat 1913 tarihli Kazak Gazetesi, Osmanlı Devleti'nin Çatalca'da 160 bin ve yakınında bulunan Gelibolu'da ise 50 bin civarında askeri olduğunu bildirir. Düşman ordusunun da sayıca Osmanlı Ordusu'na denk olduğunu ifade eder. Aynı haberde Çatalca Cephesindeki cereyan eden bütün savaşlarda Osmanlı ordusunun hiç

⁶⁷ Richard C. Hall, *Balkan Savaşları 1912-1913* (trc. M. Tanju Akad), Homer Kitabevi, İstanbul 2003, s. 117-118.

⁶⁸ Kazak Gazetesi, sy. 36 (31 Ekim 1913), s. 364.

⁶⁹ Kazak Gazetesi, sy. 7 (22 Mart 1913), s. 69; Edirne Cephesi hakkında bilgi için bk. Sevgi Aşkın, *Balkan Savaşları'nda Edirne*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne 2007, s. 83-89.

yenilmeyip, düşmanı sürekli püskürttükleri yer alır. Hatta cephedeki Osmanlı askerlerinin Adryanopolis Cephesine destek amaçlı Gelibolu yolu üzerinden Bulgar askerini takip ederek, onları muhasara altına alma planları da olmuştur. Eğer bu plan gerçekleştiğinde Adryanopolis'i düşman elinden kurtarma imkânı doğacaktı. Kazak Gazetesi sırf bunun için Gelibolu'da sürekli savaş devam ettiğini yazar. Osmanlılar 3-4 Şubatta (1913) vâki olan şiddetli savaşta 1200 Bulgar askerini esir almıştır.⁷⁰ Nitekim bu hususta tarihçi Süleyman Kocabaş da aynı görüşleri beyan ederek, Çatalca Cephesindeki muharebelerin Osmanlı Türkleri için bir başarı teşkil ettiğini belirtir. Türk ordusunun manevi kuvveti yükselerek, taze kuvvetler harp hattında ortaya çıkan boşlukları doldurmuşlardır. Bulgarlar'ın da kötü hava şartlarından ve yetersiz ikmalden dolayı zayıf düştükleri dile getirilmiştir.⁷¹

Kazak Gazetesi Çatalca Cephesi ile ilgili yine iki hafta sonra 16 Mart 1913 tarihinde bir haber yayımlar. Haberde iki hafta içinde cereyan eden gelişmeleri bildirmek için kısaca, cephede yoğun kar yağışı nedeni ile savaşlara bir müddet ara verildiğini hatırlatır. Fakat daha sonra havaların ısınıp, toprakların kuruması ile Çatalca ve Bolayır'da tekrar çetin savaşların başladığına dikkat çeker. Bu esnada Osmanlı Türkleri düşmana saldırı teşebbüsünde bulunarak, Bulgarları geri püskürtmüşlerdir. Özellikle Osmanlı Türklerinin orta cephesi savaşta büyük muvaffakiyet göstererek, Kadıköy Kalesi'ni geri kazanır. Bundan sonra şiddetli savaş Adryanopolis yolu üzerindeki Lüleburgaz'da olması beklenirken, Osmanlı hükümeti hiç ara vermeden bir an önce savaşın başlatılması hususunda emir vermiştir.⁷²

Kazak Gazetesi'nin bir sonraki sayısında ise Osmanlı askerinin hücumundan çekinen Bulgarlar'ın, takviye askerleri ile tekrar Çatalca Cephesine saldırı düzenledikleri bildirilir.⁷³ Neticede iki gün boyunca kesintisiz bir şekilde cereyan eden şiddetli savaşta, Bulgarlar Çatalca'yı da zapt etmeyi başardılar.⁷⁴ Çatalca Cephesinin teslim olmasına rağmen, Osmanlı ordusu düşman ile savaşa devam etti. İlk başta Bulgarlar tarafından Çatalca kalesinin zapt edilmesi imkânsız görülürken, Adryanopolis'in ele geçirilmesi ile Çatalca kalesi Bulgarlar'ın hâkimiyetine geçmiştir. Hatta Osmanlı'nın geri aldığı Kadıköy'e tekrar hâkim oldular. Aslında tüm bu gelişmeler hem Balkanlar hem de Avrupa Devletleri için

⁷⁰ Kazak Gazetesi, sy. 1 (2 Şubat 1913), s. 21-22.

⁷¹ Süleyman Kocabaş, *Son Haçlı Seferi Balkan Harbi 1912-1913*, Vatan Yy., İstanbul 2000, s. 141.

⁷² Kazak Gazetesi, sy. 6 (16 Mart 1913), s. 59-60.

⁷³ Kazak Gazetesi, sy. 7 (22 Mart 1913), s. 69-70.

⁷⁴ Kazak Gazetesi, sy. 6 (16 Mart 1913), s. 59-60.

büyük bir başarıydı. Sırada büyük devletlerin hakem olmalarıyla savaşa son verip, anlaşma safhasına geçmeyi bekleyeceklerdi.⁷⁵

1.4.3. İşkodra Cephesi

Savaşın üçüncü cephesi İşkodra Cephesidir. Osmanlı Devleti bu cephede ilk olarak Karadağ halkı ile savaşa girmiştir. Savaşın ilk safhasında iken Karadağ askerleri Osmanlı'ya karşı yenik düşerek, ordusu savaşılamaz hale gelir. Ayrıca Kazak Gazetesi bu cephede Karadağ Ordusu'nun 2-3 gün içerisinde 6 bin asker kaybettiğini nakleder. Cephede toplamda Osmanlı Devleti'nden 12 bin, karşı taraftan ise 60 bin civarında asker mevcuttu.⁷⁶ İşkodra Cephesi hakkında haberleri ele alan Kazak Gazetesi, bu cephe ile alakalı bir sonraki haberi bir ay sonra 1 Mart 1913 tarihinde yayımlar. Haberde Balkan halklarına nispetle nüfus cihetinden azınlıkta olan Karadağ'ın, Osmanlı ile savaşta hezimete uğramasıyla savaşa ara vermek mecburiyetinde kaldığı yer alır. Hatta tüm askerî yetkileri elinde bulunduran Karadağ kralı Nikola, hastalık bahanesi ile ordugâhtan sarayına geri dönmüştür. Fakat daha sonra Karadağ hükümeti bu acizliğe pervasız kalamayıp, Sırbistan'dan yardım istemiştir. Kazak Gazetesi, Sırbistan'ın İşkodra'daki Osmanlı birliklerini defetmek için Karadağ'a yaptığı destekleri hakkında bazı ayrıntılı bilgileri ele alır. Sırbistan hükümeti takviye olarak Karadağ'a 35 bin asker ve 40 tane top atıcı zırhlı savaş aracını göndermiştir. Kazak Gazetesi bize bu haberleri aktarırken ayrıca Sırpların da Osmanlıya karşı elde ettikleri bir başarısının olmadığına dikkat çeker. Sırp ile Osmanlı arasında cereyan eden savaşta 1200 Sırp askeri helak olur. Dolayısıyla Sırbistan ile Karadağ hükümetleri tek savaşarak Osmanlı ile baş edemeyince, ikisi aynı anda hareket ederek, İşkodra'yı Osmanlıdan koparmak için bölgeye askerlerini yoğunlaştırma çabasında bulunmuşlardır. Kazak Gazetesi sırf bunun için Sırbistan'ın Selanik'ten İşkodra'ya 27 bin asker sevk ettiğini bildirir.⁷⁷

1.4.4. Yanya Cephesi

Kazak Gazetesi'nin 2 Şubat 1913 tarihinde yayımladığı habere göre, Osmanlı Devleti dördüncü cephe olarak Yanya'da⁷⁸ Yunanlılarla savaşa girmiştir. Bu cephedeki cereyan

⁷⁵ Kazak Gazetesi, sy. 7 (22 Mart 1913), s. 69-70.

⁷⁶ Kazak Gazetesi, sy. 1 (2 Şubat 1913), s. 21-22.

⁷⁷ Kazak Gazetesi, sy. 4 (1 Mart 1913), s. 41-42.

⁷⁸ Günümüzde kuzey Yunanistan'da bir kent. Yanya için bk. Türker Acaroğlu, s. 556.

eden savaşta Yunanlılar Osmanlıya karşı bir başarı elde edememiştir.⁷⁹ 23 şubat (1913) yayımlanan gazete haberinde Cephe sorumlusu Cevat Paşa'nın,⁸⁰ dağınık vaziyette olan 15 bin civarındaki Osmanlı askerini bir araya getirip, Sırpların ele geçirdikleri Manastır'ı⁸¹ geri almak için harekete geçtiğini bildirir. Gazete haberi bu sırada Cevat Paşanın ordusuna Arnavutlardan da gönüllü katılanların olduğuna dikkat çeker. Yanya Cephesinde cereyan eden savaşta Cevat Paşa, kâh saldırılara direnmekle kâh düşman üzerine saldırmakla cepheyi koruyordu. Fakat her ne kadar Yanya Cephesinde savaş cereyan etti ise de, diğer cephelere nispetle bu savaş şiddetli olmamıştır. Nitekim Kazak Gazetesi bu gelişmeyi şu şekilde ele alır: “Yanya kalesinin olduğu yerde Yunan (Grek) askerleri hala bir şey elde edemediler. Türk askerleri de sağ salimdirler. şehir içinde sakinlik hâkim olup, dükkânlar açıktır ve alış verişler devam etmektedir.”⁸²

Haftada bir defa yayımlanan Kazak Gazetesi haberlerine bakıldığında, Balkanlarda bir hafta içinde birçok gelişmelerin yaşandığına şahit olmak mümkündür. Konu ile alakalı olarak 1913 yılı şubat ayında yayımlanan 3. sayıdaki haberde, Osmanlı'nın Yunanlılara karşı üstün geldiği haberi ele alınır.⁸³ Ancak bir hafta sonra neşredilen 4. sayıda ise Yanya şehrinin Yunan askerleri tarafından muhasaraya alınıp, cephedeki Osmanlı askerinin mağlubiyete uğradıkları beyan edilir. Neticede şehrin ele geçirilmesi ile Yanya'daki 32 bin Türk askeri esir alınıp, 132 top atıcı zırhlısına el konulmuştur. Kazak Gazetesine göre savaş başladığından beri Yunanlılar tarafından tutuklanan Türk askerinin sayısı 80,000'e ulaşmıştır.⁸⁴

Yanya Cephesi'nin elden çıkmasıyla Osmanlı'nın buraya karadan her hangi bir girişimde bulunduğuna dair bir habere Kazak Gazetesi'nde rastlanılmamaktadır. Fakat Yanya'dan ümit kesmeyen Osmanlı Türkleri, şehri geri almak için deniz üzerinden savaş teşebbüsünde bulundular. Bunun için “Hamidiye” adındaki Osmanlı kruvazörü (savaş gemisi) “San Juani

⁷⁹ Kazak Gazetesi, sy. 1 (2 şubat 1913), s. 21-22.

⁸⁰ Kazak Gazetesi Yanya Cephesi ile ilgili haberlerde cephe komutanının Cevat Paşa olduğunu yazar. Ancak Yanya müdafaasını anlatan araştırma eserlerine baktığımızda Yanya Cephesindeki komutanın Cevat Paşa değil, Esat Paşa olduğu bilgisine ulaşmaktayız. Nitekim “Yanya Savunması ve Esat Paşa” isimli kitap, Yanya Cephesi komutanının Esat Paşa olduğunu bildirir. Bilgi için bk. Yanya Savunması ve Esat Paşa, *Genelkurmay ATS Etüt Başkanlığı*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yy., Ankara 1984, s. 43.

⁸¹ Manastır şehri için bk. Türker Acaroğlu, *Bulgaristan'da Türkçe Yer Adları Kılavuzu*, Sevinç Matbaası, Ankara 1988, s.278.

⁸² Kazak Gazetesi, sy. 3 (23 şubat 1913), s. 31.

⁸³ Kazak Gazetesi, sy. 3 (23 şubat 1913), s. 31.

⁸⁴ Kazak Gazetesi, sy. 4 (1 Mart 1913), s. 41-42.

Midueni” adlı savaş gemisine ateşli top atışını gerçekleştirdi ve düşman tarafından 119 gemi mürettebatının hayatı son buldu. Bununla birlikte Yunanlıların 3 savaş gemisi hasar aldı. Osmanlı bahriyeleri bu gemilerin İşkodra’ya zırhlı top atıcı araçlarını götürmekte olduklarını öğrenmişlerdir. Niyetleri ise Osmanlı’nın yekpare ve gözde gemisi olan “Hamidiye’yi” denize batırmaktı.⁸⁵ 16 Mart 1913 tarihinde yayımlanan haberde ise Hamidiye kruvazörünün Çanakkale boğazından çıkararak, hareketsiz duran Yunan filosundan gizlenerek, “Makedoniye” savaş gemisini suya batırdığı bildirilir. Daha sonra bu Osmanlı kruvazörü “Şira” ismindeki limanda yangın çıkartıp, doğrudan Akdeniz’e yönelmişlerdir. Ünlü Osmanlı kruvazörü bununla yetinmeyip, Mondros’a vararak, Selanik’ten İşkodra’ya Sırp askerini götürmek üzere yola çıkan dört Yunan gemisini suya batırır. Ayrıca gazete haberi, dört gemideki 3000’den fazla Sırp askerinin ve gemideki erzakların deniz ortasında kalarak, balıklara yem olduklarını ifade etmektedir. Kazak Gazetesi Osmanlı-Yunan deniz savaşları ile alakalı haberleri ele alırken Osmanlı’nın denizdeki üstün başarılarından bahseder. Hatta deniz savaşındaki bu başarılarını Rauf adındaki mahir denizcinin ismiyle beraber zikreder. Yanya Cephesi ile ilgili haberleri ele alan Kazak Gazetesi, Rauf Bey’in üstün hizmetlerinden bahsederek konuya şu şekilde son verir: “Hamidiye’nin bu yaptığı Osmanlı’nın çok işine yaradı. Şu an hangi taraftan çıkagelir diye paniğe kapılıp, Yunan filoları her tarafa kaçıyorlar. Sırf bundan dolayı Yunan filosu, kendi savaş askerine yardım edemedi. Aslında tüm bunların gerçekleşmesine vesile olan; çeşitli manevraları yerli yerinde yapabilen, Türk asıllı, çok zeki ve kabiliyetli Rauf isimli 30 yaşındaki bir kahramandır.”⁸⁶

1.5. Londra Anlaşması

I. Balkan Savaşı’ndan sonra Balkan müttefikleri ile Osmanlı Devleti arasında Londra anlaşması imzalanmıştır. Fakat anlaşma görüşmeleri savaşa iştirak eden ülkeler tarafından başlatılmayıp, büyük devletlerin müdahil olmalarıyla gerçekleşmiştir. Büyük devletlerin anlaşma konusunu gündeme getirmesinin nedeni ise Balkan Devletleri’nin hedeflerine ulaşmaları idi.⁸⁷ Nitekim 21 Nisan 1913 tarihli haberde ifade edildiği gibi Balkan müttefiklerinin henüz savaşın ilk safhasında iken Osmanlı Devleti’ni Avrupa’dan tecrit etmesi ve büyük bir felakete uğratması, Avrupa Devletleri için hayallerinin bu kadar hızlı

⁸⁵ Kazak Gazetesi, sy. 5 (9 Mart 1913), s. 56.

⁸⁶ Kazak Gazetesi, sy. 6 (16 Mart 1913), s. 59.

⁸⁷ Richard C. Hall, *Balkan Savaşları 1912-1913* (trc. M. Tanju Akad), s. 134.

gerçekleşmesine inanamayıp, şaşkınlıklarına neden olmuştu.⁸⁸ Bu konu hakkında Temuçin'in kaleme aldığı eser de gazete haberini tasdik ederek, konuyu kısaca şöyle tabir eder: “Batılı büyük devletleri bile şaşkırtan bu bozgun...”⁸⁹

21 Nisanda (1913) neşredilen gazete haberi de, büyük devletlerin araya müdahil olmaları ile savaşan ülkelerin anlaşmayı kabul ettiklerini bildirir. Savaşan ülkeler her ne kadar Londra Anlaşması için kendi şartlarını hazırlıyor iseler de, neticede Avrupa büyük devletleri ile Balkan müttefiklerinin kazançlı çıkacakları malum idi. Çünkü savaşta hazin kayıplara uğrayan Osmanlı Devleti, Balkanlar'daki halkları bir daha itaat altına alması son derece güçlü. Kazak Gazetesi bu tespitleri ortaya koyarken, artık Balkan Devletleri'nin Osmanlı'dan istediği toprakları elde edeceklerini dile getirir. Hatta Kazak Gazetesi, Osmanlı'da Avrupa topraklarından sadece İstanbul'un kaldığını belirtir. Çünkü Çatalca kalesi hariç en müstahkem kabul ettikleri kaleleri de düşman tarafından ele geçirilmişti.⁹⁰

Londra Anlaşması ile ilgili haber, Kazak Gazetesi'nin muhtelif sayılarında ele alınmaktadır. Bu haberlerin bir kısmı anlaşma öncesindeki haberlerden ibaret olup, diğer kısmı da anlaşma sonrasında cereyan eden gelişmeler ile olası ihtimalleri içeren mülahazalardan ibarettir. Dolayısıyla konuyu anlaşma öncesi ve sonrası diye iki başlık altında ele alabiliriz.

1.5.1. Anlaşma Öncesi Haberler

1 Mart 1913 tarihinde yayımlanan Kazak Gazetesi, Osmanlı Devleti ile Balkan müttefikleri arasındaki anlaşmanın hangi şartlar altında imzalanacağını ifade eder. Gazete haberine göre, Osmanlı'nın elinden çıkan toprakların tümü Balkan müttefiklerinde kalacaktı. Ayrıca Avrupa Devletleri anlaşma sürecinin bir an önce nihayete erdirilmesini çok istemişlerdir. Hatta Kazak Gazetesi bunun için olağanüstü gayret gösteren Rusya, Almanya, İtalya, Fransa, Avusturya ve İngiltere hükümetlerinin, Osmanlı Devleti ile Balkan devletleri arasında anlaşma imzalanması için arabuluculuk yaptıklarını dile getirir. Osmanlı Devleti ise bu konuda büyük devletlerin teklifine olumlu bakmıştır. Balkan müttefiklerine gelince, onlar kendi aralarındaki istişareden sonra cevap vereceklerini ifade etmişlerdir.⁹¹

⁸⁸ Kazak Gazetesi, sy. 11 (21 Nisan 1913), s. 113.

⁸⁹ Temuçin Faik Ertan, *Başlangıçtan Günümüze T. C. Tarihi*, Siyasal Kitabevi, Ankara 2011, s. 59-60.

⁹⁰ Kazak Gazetesi, sy. 11 (21 Nisan 1913), s. 113.

⁹¹ Kazak Gazetesi, sy. 4 (1 Mart 1913), s. 41-42.

1 Mart 1913 tarihli haberin devamında da, anlaşma esnasında Osmanlı sınırlarından hangi toprakların talep edileceği ele alınır. Balkan devletlerinin istediği Adryanopolis'i (Edirne) savaşız teslim almak ve Bulgaristan sınırını Osmanlı'ya ait olan Marmara denizine kadar uzatmaktı. Fakat ne var ki Osmanlılar, Adryanopolis'i teslim etme meselesine olumlu yaklaşmamıştır. Dolayısıyla Balkan müttefikleri istediklerini elde edemeyince tekrar savaşa dönme ihtimali ortaya çıkmıştı. Ayrıca Kazak Gazetesi, Tercüman Gazetesi'nden nakilde bulunarak, Adryanopolis'in I. Balkan Savaşı'ndan itibaren Balkan müttefiklerinin ele geçirmek istediği önemli bir yer olduğunu vurgular. Bunun için Osmanlı Devleti de sürekli düşmanın bu taarruzlarına karşı askerî birlikleri zayıf olduğu halde taviz vermeden Adryanopolis'i muhafaza etmiştir. Londra Anlaşma görüşmeleri başladığı esnada Osmanlı hükümeti ordu işlerinde birtakım düzenlemeler yaparak, her cephede vatan müdafaası için en iyi şekilde mücadele vermiştir. Durumlar bu şekilde gelişiyor iken Osmanlı Türklerinin Adryanopolis'i düşmana vermesi düşünülemezdi.⁹²

Londra Anlaşması hakkındaki diğer bir haber de, 21 Nisan 1913 yılında yayımlanmıştır. Kazak Gazetesi bu haberde, imzalanması beklenen anlaşmanın Osmanlı Türkleri için nelere mal olacağını ve bu hazin durumun nasıl gerçekleşeceğini teşbih yolu ile gözümüzde şöyle canlandırmaktadır: “Osmanlı Devleti, Avrupa'nın sadece bir köşesinde kalacakmış. Avrupa'da Osmanlı'nın işi bitti. Buna tarih imzasını atıp, mührünü vurdu. Tarihin vurduğu bu mührün silinmesine çok zaman lazım. Osmanlı Türkleri ne yapsın?! Osmanlı, Avrupa'ya ayak basalı 500 sene olmuş. O 500 sene içerisinde savaşız geçen zamanları çok azdır. Zaten Türklerin giderek zayıflayan bir halleri vardı. Avrupalılar, Osmanlı'nın zayıflamasını fırsat bildiler. Daha dün Osmanlı Türkleri, bunları eli altında kölesi mesabesinde tutarken, bugün ise onlar Osmanlı'yı sopa ile Avrupa'dan kovdular. Tıpkı kölenin başkaldırıp, sahibini evinden kovması gibi.”⁹³

1.5.2. Anlaşma Sonrası Haberler

Londra Anlaşmasının imzalandığına dair ilk haber 31 Mayıs 1913 yılında neşredilen Kazak Gazetesi'nin 16. sayısında yer alır. Nitekim Kazak Gazetesi bu haberi neşrederken Osmanlı Devleti'nin “Tanin” Gazetesi ile Rus Devleti'nin “Novoe Vremiya” adındaki gazete haberlerinden nakilde bulunarak konuyu iki taraflı ele almaya çalışır. Mesela, “Tanin”

⁹² Kazak Gazetesi, sy. 4 (1 Mart 1913), s. 41-42.

⁹³ Kazak Gazetesi, sy. 11 (21 Nisan 1913), s. 113.

Gazetesi Londra Anlaşmasının sona ermesiyle, artık Osmanlı Devleti'nin diğer kalan topraklarını muhafaza etmek için birtakım tedbirler alması gerektiğini ifade eder. Osmanlı Devleti'nin tarihte nice zorlu muharebelerde bulunmuşsa da, bu kadar hezimete uğramadığını dile getirir. Bununla birlikte her ne kadar Londra anlaşması imzalandı ise de, her an ordunun teyakkuz halinde bulundurulması gerektiğine dikkat çeker. Hatta anlaşmanın imzalandığı 17 Mayıs (1913) tarihini Osmanlı Türk milletinin unutmayıp, intikam gününün beklenmesine vurgu yapar.⁹⁴

Rus basını olan “Novoe Vremiya” Gazetesinden alınan haberde de, Osmanlı ile Balkan müttefikleri arasındaki anlaşmanın sona erdiği ifade edilir. Ayrıca Rus basını, Londra Anlaşması'ndan sonra Osmanlı Devleti'nin ordusunu dağıtmadığını bildirir. Bunun nedeni Osmanlı Devleti'nden sorulduğunda, Balkan halklarının askerî birliklerini dağıtmak için her hangi bir girişimde bulunmadığından kendisinin de askeri dağıtmadığını söylemiştir. Fakat “Novoe Vremiya” Gazetesi, Osmanlı'nın bu dediklerinin gerçeği yansıtmadığı görüşündedir. Çünkü Balkan Devletleri'nin askerlerini dağıtmamasının nedeni, Osmanlı Devleti ile bir alakası olmayıp, kendi aralarındaki anlaşmazlıklarından dolayı idi. Yine Rus basını haber sonunda, eğer Balkan halkları kendi aralarındaki anlaşmazlıktan dolayı savaş başlatacak olurlarsa, o zaman Osmanlı Devleti Balkanlar'daki topraklarını ele geçirmek için savaşa gireceği ihtimaline de dikkat çekmiştir.⁹⁵

Kazak Gazetesi Londra Anlaşması ile alakalı haberleri ele alsa da, anlaşmanın hangi şartlar altında imzalandığına dair ayrıntılı bilgiler vermemektedir. Fakat Londra Anlaşması ile neticelenen I. Balkan Savaşı'nın istatistiği Kazak Gazetesi'nde tafsilatlı şekilde ele alınır. Osmanlı Devleti'nin balkanlardaki savaşı 25 Eylül 1912 tarihinde Karadağ'ın saldırısıyla başlayıp 17 Mayıs 1913 tarihinde de Londra'da imzalanan anlaşma ile nihayete ermişti. Osmanlı Türklerinin Avrupa'da 164 bin km² toprağı vardı. Bu arazi Osmanlı Devleti toprağının 1/16'sı idi.

Kazak Gazetesine göre I. Balkan Savaşına katılan askerler, ölen asker sayısı ve bunlara yapılan harcamalara⁹⁶ ait bilgiler aşağıdaki gibi yer almaktadır:

⁹⁴ Kazak Gazetesi, sy. 16 (31 Mayıs 1913), s. 163.

⁹⁵ Kazak Gazetesi, sy. 16 (31 Mayıs 1913), s. 163.

⁹⁶ Söz konusu haberde yer alan kelimeyi çözümlmek oldukça zor görünmektedir. Biz bu kelimeyi harcama olarak anladık.

- Osmanlı Devleti: 150 bin asker, bunların 100 bini öldü, her yüz asker için 22.750 milyon som harcama yapıldı.
- Bulgaristan: 350 bin asker, bunlardan 80 bini öldü, her yüz asker için 23.550 milyon som harcama yapıldı.
- Sırbistan: 250 bin asker, bunlardan 30 bini öldü, her yüz asker için 12.300 milyon som harcama yapıldı.
- Yunanistan: 150 bin asker, bunlardan 10 bini öldü, her yüz asker için 6.300 milyon som harcama yapıldı.
- Karadağ: 30 bin asker, bunlardan 8 bini öldü, her bir yüz asker için 26,7 milyon som harcama yapıldı.

Birinci Balkan savaşında toplam 1 milyon 230 bin asker iştirak etti. Bunlardan 228 bini öldü.⁹⁷

⁹⁷ Kır Balası, *Kazak Gazetesi*, sy. 26 (15 Ağustos 1913), s. 263-264.

BÖLÜM 2: JÖN TÜRKLER'İN İKTİDARI ELE GEÇİRMELERİ VE İCRAATLARI

2.1. İdareyi Ele Geçirmeleri

Kazak Gazetesi I. Balkan Savaşı hakkında bilgi veren 2 Şubat 1913 tarihli haberde, Osmanlı Devleti Sadrazamı'nın Kamil Paşa olduğunu ifade eder. Bununla birlikte I. Balkan Savaşı başladığında Osmanlı hükümetinin bir iktidar mücadelesi içerisinde olduğunu dile getirir. Nitekim Jön Türkler, Osmanlı Devleti'nin idaresini kendi ellerine almak için muhalifi olan Eski Türk mensuplarına⁹⁸ karşı, bir dizi politika izlemişlerdir. Dolayısıyla iki taraf arasında hep bir üstün olma mücadelesi mevcut idi. Her iki taraf da fırsat buldukça devletin kaderi konusunda kendileri fikir beyan etmek istiyorlardı. Hatta Kazak Gazetesi konu ile bağlantılı olarak I. Balkan Savaşı esnasında Jön Türkler ile Eski Türklerden olan Sadrazam Kamil Paşa arasında yaşanan önemli gelişmelere yer verir. I. Balkan Savaşı'nın ortalarına gelindiğinde Balkan müttefikleri Osmanlı Devleti ile anlaşma yapmak üzere Londra'da toplandılar. Anlaşmada savaşan ülkeler arasında sınır hattı olarak Adryanopolis (Edirne) bölgesi tartışma mevzu oldu. Nihayetinde Osmanlı Devleti sunulan şartları kabul etmeyince, bu sefer Avrupalı büyük güçler kabul ettirmek için tehdit etmeye başladılar. Bunun üzerine Osmanlı Sadrazamı Kamil Paşa, Adryanopolis'i teslim edip etmeme meselesini görüşmek için hükümet meclis üyelerinin kararlarını değerlendirdi. Sonuç olarak da teslim etmeyi kararlaştırmışlardı. Fakat bundan haberdar olan Sultan ise kararı hoş karşılamamıştır. Hatta halk da buna büyük tepki göstermiş ve Sadrazam Kamil Paşa'yı darbe yolu ile indirmişlerdir. Sadrazam ile beraber iş yürüten Harbiye Nazırı Nazım Paşa'yı ise ölüm cezasına hüküm vermiştir.⁹⁹ Böylece Kamil Paşa'nın sadaret süresi kısa sürmüştü. Nitekim Osmanlı Devleti'nin son dönemlerini inceleyen tarihçi Süleyman Kocabaş, 1911 yılında sadrazam tayin edilen Kamil Paşa'nın 29 Ekim 1912 yılında sadrazamlık görevinden indirildiğini teyit eder. Yine tarihçi eserinde, Jön Türklere karşı düşmanlığı ile tanınan Kamil Paşa'nın sadarete gelmesinden sonra Jön Türkleri ezmeye yönelik bir dizi tedbirler alması, hükümeti devirmek uğrunda Jön Türk mensuplarını iyice tahrik ettiğini söyler. Kamil Paşa, Jön Türklere ait kulüpleri kapatmış, evraklarına el koymuştu. Ayrıca Jön Türkler cemiyetine mensup vali ve memurları da görevlerinden almış, birlikte iş

⁹⁸ Eski Türk ve Genç Türk kavramları hakkında bilgi için bk. M. Şükrü Hanioglu, "JönTürkler", *DİA*, c. IX (Ankara 1994), s. 548-587.

⁹⁹ Kazak Gazetesi, sy. 1 (2 Şubat 1913), s. 11-12.

yürüttüğü Nazım Paşa'ya emir vererek ordudaki Jön Türk bozgunculuğunun önlenmesini istemişti.¹⁰⁰

31 Aralık 1913 tarihli Kazak Gazetesi de, 1. sayıdaki haberleri tamamlamak için olayın asıl kısmını habere yansıtır. Haberde I. Balkan Savaşı'nın başlaması ile Trablusgarp'taki Enver Paşa'nın İstanbul'a geri döndüğü yer alır. Bu esnada Osmanlı Devleti'nin Balkan müttefiklerine karşı yenik düşmesi sebebiyle Adryanopolis'i teslim etme kararı aldığını öğrenen Enver Paşa, askerleri ile Sadrazam Kamil Paşa'yı makamından indirmiş ve sadrazama yardımcı olan Nazım Paşayı da öldürmüştür. Hatta ele alınan haberde, Kamil Paşadan sonra sadrazamlığa Mahmut Şevket'i getirenin Enver Paşa olduğunu ifade eder.¹⁰¹

Batılı tarihçi Richard C. Hall da, Kazak Gazetesi'ndeki Kamil Paşa'nın devrilmesi meselesine dair önemli tespitleri ortaya koyar. Nitekim Richard, Kâmil Paşa'nın Edirne mevzusundaki bu hareketini, Jön Türkler için hükümeti tamamen kendi ellerine geçirmesi açısından dönüm noktası olarak kabul eder.¹⁰²

Kamil Paşa hakkında bahsedilen diğer bir haber ise üç sene sonra 18 Ocak 1916 yılında yayımlanır. Haberde, Jön Türk ileri gelenlerinden Enver Paşa ile Sadrazam Kâmil Paşa arasında vaki olan bir hadise ele alınır. Bu habere göre 10. kolordu komutanı Enver Paşa, Çatalca'daki Bulgar askerini etkisiz hale getirmek için yola koyulmak istemiştir. Fakat Sadrazam Kâmil Paşa buna izin vermeyip, askerinin gitmemesine dair emir verir. Enver Paşa ise sadrazamın bu kararına olumlu bakmayıp, askerlerin hareket etmesine izin vermesini talep ederek Kamil Paşa'nın yanına gelir. Kamil Paşa ise Jön Türk mensuplarından olan Enver'i çok bekletmeden izin belgesini "Otstavka" belgesini derhal imzalar. Daha sonra Enver Paşa belgesini tasdik ettirmek için Sultan'ın sarayına yönelir. Enver Paşa saraya geldiğinde, Sultan onun da içinde bulunduğu Jön Türk mensuplarının zamanında Sultan II. Abdülhamid'i tahttan indirdiğini hatırlayıp, "Otstavka" belgesine imzasını atmak zorunda kalır. Zaten ilgili haberin son kısmında "Artık Eski Türkler Odası hiç şüphesiz Enver Paşa'nın planı ve yönetimiyle Jön Türkler Odasına değiştirildi" diyerek, hükümetin Jön Türkler'in eline geçtiğine dikkat çeker.¹⁰³

¹⁰⁰ Süleyman Kocabaş, *Son Haçlı Seferi Balkan Harbi 1912-1913*, Vatan Yy., İstanbul 2000, s. 200.

¹⁰¹ Kazak Gazetesi, sy. 44 (31 Aralık 1913), s. 445.

¹⁰² Richard C. Hall, *Balkan Savaşları 1912-1913* (trc. M. Tanju Akad), Homer Kitabevi, İstanbul 2003, s. 104.

¹⁰³ Kazak Gazetesi, sy. 165 (18 Ocak 1916), s. 7.

Son olarak, Kamil Paşa'nın vefat haberini ele alan Kazak Gazetesi, onun kişiliği hakkında bazı hususlara temas eder. 16 Kasım 1913'te yayımlanan bu haber, Osmanlı Devleti'nde Kamil Paşa'nın vefatına hüzünlenenlerden ziyade, sevinenlerin sayısı daha fazla olduğunu bildirir. Bunun nedeni ise Kamil Paşa'nın çoğu kere Osmanlı Türklerini düşmana yenik düşmesine sebebiyet olması idi. Nitekim Jön Türkler'in hükümeti ele geçirmeleriyle devletin istikrarını sağlamak için birtakım düzenlemeler getirirken, Kamil Paşa halk arasında fitne fesat çıkarmakla meşgul olmuştur. Kazak Gazetesi habere son verirken Kamil Paşa hakkında Anadolu Türkleri'nde "Balık baştan kokar" atasözüne benzer anlamda Kazak milletinin kullandığı "Fesatçının çürümesi başındaki saçların ağarmasıyla (çürümesiyle) başlar" atasözündeki kişinin kendisi olduğunu vurgular.¹⁰⁴

Kazak Gazetesi 9 Haziran 1913 tarihli haberde, Kamil Paşadan sonra sadarete Mahmut Şevket Paşa'nın geldiğini ifade eder ve onun Jön Türk ileri gelenlerinden olduğunu da belirtir.¹⁰⁵ Ayrıca 31 Aralık tarihinde (1913) yayımlanan Kazak Gazetesi, Sadrazam Kamil Paşa'nın indirilerek yerine Mahmut Şevket'in getirilmesinde büyük rol üstlenen şahsın Enver Paşa olduğunu ifade eder.¹⁰⁶ Fakat ilk başta Jön Türkleri destekleyen Mahmut Şevket Paşa, sadrazamlığa getirilmesinden bir müddet sonra bağlı olduğu cemiyete karşı politika izlemeye başlamıştır.¹⁰⁷ Dolayısıyla Jön Türk üyeleri de tekrar devlet erkânınca her an tecrit edilebileceklerinin farkında idi. Aslında İttihatçılar, Adryanopolis'i kurtarmak için Kamil Paşa'nın yerine kendi mensuplarından Mahmut Şevket Paşayı sadrazam yapmışlardı. Fakat Mahmut Şevket önceki sadrazamın siyasetini takip ederek, "Ordu harp edemez" fikrini ileri sürmüştür. Neticede Jön Türkler, Mahmut Şevket'i iş başına getirdiklerine pişman idiler.¹⁰⁸

Sadrazamlık görevinde bulunduğu müddetçe Jön Türkler'in icraatlarını şiddetle tenkit eden Mahmut Şevket Paşa, sadrazamlık görevinde uzun süre kalamamıştır. Nitekim 9 Haziran 1913 yılında neşredilen Kazak Gazetesi, 29 Mayıs (1913) saat 11 sularında İstanbul sokaklarında iki gencin silahla sadrazam Mahmut Şevket'i öldürdükleri haberini ele alır. Bununla birlikte sadrazamı öldüren katilin kim olduğuna dair bilgilere de yer verir. Tutuklanan katile sadrazamı öldürmesinin sebebi sorulduğunda, "Nazım Paşa'nın (Eski

¹⁰⁴ Kazak Gazetesi, sy. 38 (16 Kasım 1913), s. 384.

¹⁰⁵ Kazak Gazetesi, sy. 17 (9 Haziran 1913), s. 172.

¹⁰⁶ Kazak Gazetesi, sy. 44 (31 Aralık 1913), s. 445.

¹⁰⁷ Richard C. Hall, *Balkan Savaşları 1912-1913* (trc. M. Tanju Akad), Homer Kitabevi, İstanbul 2003, s. 104.

¹⁰⁸ Süleyman Kocabaş, *Son Haçlı Seferi Balkan Harbi 1912-1913*, Vatan Yy., İstanbul 2000, s. 205.

Harbiye Nazırı) intikamını almak için öldürdüm” diye, cevap vermiştir. Kazak Gazetesi bu haberi ele alırken, Osmanlı Devleti’ndeki gelişmelere olumlu bakmaz ve bu tür fiiliyatlar Osmanlı Türklerinin terakkisi için geciktirici unsur olduğu görüşünü ortaya koyar.¹⁰⁹ Yine bir sonraki sayıda, tutuklanan katilin haricinde Mahmut Şevket’in öldürülmesine destek verdiği iddia edilen 12 kişiyi Beyazıt meydanında astıkları haber verilir. Bunların içinde Sultan II. Abdülhamit’in damadı Salih Paşa ile üç subayın olduğu zikredilir. Bununla birlikte İstanbul’da bulunmayan 11 kişi de aynı cezaya müstahak olmuşlardır. Kazak Gazetesi firarda olanlardan Şerif Paşa, şehzade Sabahaddin, Raşit Beylerin isimlerini zikreder ve bunların önemli kişiler olduklarını dile getirir.¹¹⁰

Sadrazamı öldüren tutuklu katillerden başka, yurtdışına kaçmayı başaran katiller hakkında da 23 Kasım 1913 tarihinde önemli bilgiler verilir. Osmanlı hükümeti dış ülkeye kaçan iki katil hakkında tutuklama kararı almıştır. Bunların ismi Mustafa ile Şükrü Nizam adında oldukları ve bu katillerin Mısır’da saklandıkları beyan edilir. İşte Mahmut Şevket’in katilleri bir müddet sonra İstanbul’a geri dönmek üzere Rusların “Konstantin” adındaki gemisine binmiş ve gemi kaptanına kendilerinin arandıklarını söyleyerek kendilerini Osmanlı hükümetine teslim etmemesi hususunda ricada bulunmuşlardır. Gemi İstanbul’a ulaştığında Osmanlı devlet adamları katillerin gemide olduklarını bir şekilde öğrenerek, tutuklama kararı gereği, İstanbul’daki Rus Konsolosundan katillerin tutuklanmasına yardım etmesi için ruhsat belgesini alırlar. Nihayet gemiyi teftiş ederek Mustafa’yı bulurlar, diğerinin de Odesa’ya kaçtığını öğrenirler.¹¹¹ Osmanlı Devleti’ndeki bu gelişmelerin devamı bir hafta sonra yayımlanan 30 Kasım 1913 tarihli gazete haberinde yer alır. Habere göre, Avrupa Devletleri tarafınca Osmanlı’nın bu meseledeki tutumu tenkit edilerek, derhal suçlu bulunan Mustafa’nın serbest bırakılması hususunda taleplerini bildirmişlerdir. Çünkü büyük devletler arasındaki genel kanun gereğince Mustafa’nın siyasi derecede suçlu olmasıyla ikinci bir ülkede bulunması, tutuklanmasına hiçbir türlü yetki söz konusu değildi. Kazak Gazetesi, Osmanlı Türklerinin bu talep üzerine Mustafa’nın serbest bırakılmasını kabul ettiklerini yazar. Fakat daha sonra Mustafa’nın meçhul bir şekilde öldürüldüğü haberine ulaşılır. Rus hükümeti ise bunu Osmanlı Devleti’nin kasıtlı yaptığını ileri sürerek “bundan sonra Türk hükümetine güven yoktur” ifadesini kullanmıştır. Bu gelişmelerden

¹⁰⁹ Kazak Gazetesi, sy. 17 (9 Haziran 1913), s. 172.

¹¹⁰ Kazak Gazetesi, sy. 18 (16 Haziran 1913), s. 181.

¹¹¹ Kazak Gazetesi, sy. 39 (23 Kasım 1913), s. 394.

sonra Rus hükümeti İstanbul'daki Rus başkonsolosu Girs'a cesedi incelemesi için talimat verir. Bu sefer de Osmanlı hükümeti katili defnettiklerini dile getirirler. Bu haber karşısında Rus hükümeti Osmanlı Devleti'nin bu tutumunu yine hoş karşılamamıştır.¹¹²

Kazak Gazetesi 17. sayıdaki haberde, vefat eden Sadrazam Mahmut Şevket'in şahsiyetinden bahseder. Habere göre, Mahmut Şevket Türk orgenerallerinden en itibarlı, ileri eğitilmiş ve vatansever bir Osmanlı evladı idi. Hatta bunun tüm Avrupa'ya sözünü geçirebilecek biri olduğunu da vurgular. Haber sonunda "Osmanlı Türkleri, ismiyle gurur duyacak, kendi vatanını ve halkını hayatına değiştiren paha biçilmez vatandaşlarını kaybetti." diyerek, katledilen sadrazamın önemli bir şahıs olduğuna dikkat çeker.¹¹³

Kazak Gazetesi 2 Şubat 1913 tarihli haberde, Osmanlı Devleti'ndeki devam eden bir iktidar mücadelesini ele alır. Bu mücadele Jön Türkler ile Eski Türkler arasında cereyan etmiştir. Devlet yönetimini ele geçirmek isteyen Jön Türkler Sultan II. Abdülhamid'e karşı çıkarak, izlediği politikasını benimsememişlerdir. Bu gelişmeleri ele alan Kazak Gazetesi, Osmanlı Türklerinin sırf bu yüzden I. Balkan Savaşı esnasında tek vücut halinde hareket edemediklerini dile getirir.¹¹⁴

9 Haziran 1913 tarihli haberde ise Jön Türkler'in ileri gelenleri kısaca tanıtarak konu açısından bazı önemli bilgilere yer verilir. Osmanlı Türk milletini daha parlak bir geleceğe götüreceğiz diye, vaatlerde bulunan Jön Türk cemiyetinin ileri gelenleri şunlardır: Ali Kabul Bey, Niyaz Bey, Mahmut Şevket Bey ve Enver Bey'dir. Bunlar hakkında özet bilgi veren Kazak Gazetesi, Ali Kabul Bey'in bahriye savaş gemilerinin komutanı olduğunu bildirir. Bu 31 Mart 1909'da II. Abdülhamit tarafından öldürülmüştür. Niyaz Bey'i ise Esad Paşanın gönderdiği casuslar öldürmüştü. Niyaz Bey Osmanlı Türk halkını kimseye bağlı ve muhtaç kılmadan, büyük devlet haline getireceğim diye, güç sarf edenlendendi. Bu simalardan sadece Enver Bey kalmıştır.¹¹⁵

Kazak Gazetesi 31 Ocak 1914'te Mirçakıp Dulatov'un makalesine yer vererek, Jön Türkler'in Sultan II. Abdülhamid'e karşı çıkma sebeplerini ele alır. Sultan II. Abdülhamit, halkı baskı altında tutarak, zenginliklerine el koymuştur. Karşı gelenleri de çeşitli cezalara

¹¹² Kazak Gazetesi, sy. 40 (30 Kasım 1913), s. 403-404.

¹¹³ Kazak Gazetesi, sy. 17 (9 Haziran 1913), s. 172.

¹¹⁴ Kazak Gazetesi, sy. 1 (2 Şubat 1913), s. 11-12.

¹¹⁵ Kazak Gazetesi, sy. 17 (9 Haziran 1913), s. 172.

tabi tutmuştur. Nitekim Mirçakıp Dulatov Osmanlı Devleti'ndeki bu gelişmeleri devletin ilerlemesine engel teşkil eden bir unsur olarak görür. Sultanın bu şiddetli uygulamaları karşısında Jön Türkler, tüm gayretlerini sarf ederek ülkeyi onlardan almaya muvaffak olabilmişlerdir. Neticede 32 yıl boyunca devleti idare eden Sultan II. Abdülhamit Han indirilerek, tahta Muhammet Reşat getirilmiştir. Mirçakıp Dulatov, hükümetin değişmesi ile beraber halkın ihtiyaçları da çözüme kavuşturulduğunu belirtir. Makale sonunda Jön Türkler'in II. Abdülhamit'i indirmeleri ile Osmanlı Devleti'nin son 5-6 senede epey geliştiğine dikkat çeker.¹¹⁶

Jön Türkler, Sultan II. Abdülhamit'i tahttan indirdikten sonra Osmanlı Devleti'nin mutlak yöneticisi olabilmek için, yetkilerini daha da artırmak istemişlerdir. Kazak Gazetesi Jön Türkler'in bu icraatlarından bazılarına yer verir. Onlar ilk sırada yönetime V. Muhammet Reşat'ı getirmekle, Osmanlı Devleti'ni resmen ellerine geçirmiş oluyorlardı.¹¹⁷ Fakat onların bu girişimleri tamamen devlette rahat davranabilecekleri anlamına gelmezdi. Çünkü kendilerine muhalif olan sadrazam Kamil Paşa'nın yerine kendi mensuplarından Mahmut Şevket'i sadrazam tayin ederek niyetlerine eriştiklerini düşünüyorlardı. Ancak ilk başta Jön Türkler'in siyasetine olumlu bakan Sadrazam Mahmut Şevket, bir müddet sonra bunlara karşı politika izledi. Hatta devlet makamlarında bulunan Jön Türkleri, görevlerinden uzaklaştırma gayretinde de bulunmuştu.¹¹⁸ Dolayısıyla Jön Türkler idareyi ele geçirme noktasında bu meseleyi de izale etmek durumunda idiler. Bu ise 29 Mayıs 1913'te Nazım Paşa'nın intikamcılar tarafından Mahmut Şevket'in İstanbul sokaklarında katletmesiyle, Jön Türkler'in istedikleri yerine getirilmiş oluyordu.¹¹⁹ Nitekim tarihçi Süleyman Kocabaş da, "Sadrazam Mahmut Şevket Paşa'nın vefatı, Jön Türkler müessesesi ve başındakilerinin manen memnuniyetine sebep olmuştu" diye, Kazak Gazetesi'ndeki haberi desteklemektedir.¹²⁰

Jön Türkler yine istedikleri gibi hareket edebilmeleri için devlet makamlarında bulunan ve halk arasında değer kazanan Eski Türk cemiyetine bağlı kişileri devre dışı bırakma niyetinde idiler. Bu icraatlar Mahmut Şevket'in katledilmesiyle, daha da hızlandı. Özellikle

¹¹⁶ Mirçakıp Dulatov, *Kazak Gazetesi*, sy. 48 (31 Ocak 1914), s. 37-38.

¹¹⁷ Kazak Gazetesi, sy. 44 (31 Aralık 1914), s. 445; Bilgi için bk. Temuçin Faik Ertan, *Başlangıçtan Günümüze T. C. Tarihi*, Siyasal kitabevi, Ankara 2011, s. 53.

¹¹⁸ Süleyman Kocabaş, *Son Haçlı Seferi Balkan Harbi 1912-1913*, Vatan Yy., İstanbul 2000, s. 200.

¹¹⁹ Kazak Gazetesi, sy. 17 (9 Haziran 1913), s. 172.

¹²⁰ Süleyman Kocabaş, *Son Haçlı Seferi Balkan Harbi 1912-1913*, Vatan Yy., İstanbul 2000, s. 214.

Jön Türklere muhalif görüşte olan birçok kişi tutuklandı. Kazak Gazetesi, bu tutuklananların içinde Sultan II. Abdülhamit'in damadı ve Kamil Paşa'nın oğlu ile bazı komutan ve din adamlarının olduğunu belirtir. Haber sonunda da, bunların sayısı 1300'e ulaştığını ifade eder.¹²¹

2.2. Yaptıkları Düzenlemeler

2.2.1. Askerî Alanda Yapılan Düzenlemeler

Jön Türkler Osmanlı Devleti'ni ele geçirmeleri ile devletin dış ülkelerle olan siyasetine de farklı boyut kazandırmıştır. Örneğin, 2 Şubat 1913 tarihli Kazak Gazetesi haberinde, Jön Türkler'in ilk olarak askerî kuvvetlerini gözden geçireceklerine dair bilgiler yer alır. Hatta "Osmanlı Devleti kuvvetlerinin gün geçtikçe ziyadeleştiği görülüyor" diye ele alınan haber, birbirini destekler mahiyette bir yol takip eder. Bu da hükümetin değişmesiyle cereyan eden hadiselerin müspet bir şekle dönüştüğünün ispatıdır.¹²² Jön Türkler'in Osmanlı ordusundaki icraatlarının bir diğeri de, 24 Mayıs 1914 tarihinde yayımlanan gazete haberidir. Ele alınan habere göre, Harbiye Nazırı Enver Paşa Osmanlı ordu işlerinde birtakım düzenlemeler yapmıştır. Mesela, askerlik müddetini 2 sene olarak kısalttı. Böyle yapmasının nedeni ise askerliğe alınanların sayısı istenilen adedin fevkinde olmasından kaynaklanıyordu. Eğer askerlik hizmet süresi 3 yıl olursa halkın tarım işlerinde bir noksanlık meydana gelebilirdi. Bununla birlikte yıl içerisinde askerlere iki ay evine gidip, ev işlerine yardım etmesi için ruhsat verilme mevzusu da gündeme getirildi. Bu düzenlemeleri yapan Enver Paşa, asker masraflarını her sene 34 milyon som değerinde azaltmaya muvaffak olmuştur. Bunun için lüzumsuz görevleri, ihtiyaç duyulmayan askerî idareleri iptal edip, fazla maaş alanların maaşlarını azaltmıştır.¹²³

2.2.2. Kadın Hakları Alanında Yapılan Düzenlemeler

Jön Türkler'in Osmanlı Devleti'ndeki diğer bir reformları, kadınlara birtakım hürriyet haklarını tanımaları idi. Kazak Gazetesi, Eski Türk hükümeti zamanında kadınların neredeyse hiçbir hak sahibi olmadıklarını dile getirir. Kadınlar hapsedilmiş gibi her zaman evlerinde oturlardı. Yüzü açık halde gezemezlerdi. Özellikle erkeklerle konuşup muhabbet etmeye asla müsaade edilmezdi. Hükümet başına Jön Türkler geldiğinde ise

¹²¹ Kazak Gazetesi, sy.17 (9 Haziran 1913), s. 172.

¹²² Kazak Gazetesi, sy. 1 (2 Şubat 1913), s. 11-12.

¹²³ Kazak Gazetesi, sy. 63 (24 Mayıs 1914), s. 196.

kadınlar için az da olsa hürriyet hakkı tanınmıştır. Bazen cuma günleri binden fazla bayan camiye gidip hutbe dinlermiş. Aralarında belagat sahibi olanları vaaz ederek, savaşta iyice parçalanan devletin müşkül haline üzüntüden ağlayanları da vaki imiş.¹²⁴

Kazak Gazetesi Osmanlı Devleti'ndeki fedakâr kadınların, Rusya tarafından Osmanlı ordusundaki yaralılara bakmak için gelen dört Müslüman hanımın arzusu ile 25 Ocak (1913) tarihinde Darülfünun'da İstanbul Kadınlar Toplantısını gerçekleştirdiklerini bildirir. Bununla birlikte gazete haberi, toplantıya gelenlerin sayısı çok olduğundan bu toplantıya kaç kişinin katıldığını bilmenin çok güç olduğunu ifade eder.¹²⁵ Nitekim Balkan Savaşı'nda kadınların rolünü inceleyen bir eser kaleme alan Şefika Kurnaz da, bu toplantı hakkında bazı ayrıntılı bilgilere temas eder. Yazara göre Rusya'dan gelen dört Müslüman kız aynı anda üniversite öğrencisi olup, hem Hilal-i Ahmer'e yardım etmek için hem de Osmanlı'daki kadınların uyanışına sebep olmak maksadıyla gelmişlerdir.¹²⁶ Kazak Gazetesi, Darülfünun'da gerçekleştirilen kadınlar toplantısına yer verdikten sonra oradaki alınan kararları özetle şu şekilde sıralamıştır: 1) Meydandaki askerlere “Cesur olun, din ve vatan namusu sayesinde düşmana galebe kazanmaya gayret gösteriniz” diye selam telgrafi göndermek; 2) Balkanlar'daki zulümlere acıyıp, ihtiyaç sahiplerine yardım etmelerini rica etmek için başka milletlerin hanımlarına telgraf çekmek; 3) Avrupa krallarının hanımlarına Balkanlar'daki bu zulmeti durdurması için telgraf göndermek; Osmanlıdaki hanımlar sadece bunlarla yetinmeyip, savaşa yardım etmek için üzerlerindeki değerli altın, gümüş ve ipek giysilerini v.s. toplayıp hükümete teslim etmişlerdir.¹²⁷

2.2.3. Dış Politika Alanında Yapılan Düzenlemeler

Kazak Gazetesi, Osmanlı Devleti'nin iç ve dış gelişmelerinden haber vermek için Romanya'da yayımlanan Apok Gazetesi muhabirinin Osmanlı Devleti nazırlarından Talat Bey ile gerçekleştirdiği özel röportajı, 41. sayısında aktarır. Apok Gazetesi'nin muhabiri, Talat Beye “Balkan savaşı bitti. Yunanistan ile anlaşma imzaladınız. Şimdi ne yapmayı planlıyorsunuz?” diye, sual etti. Osmanlı Dahiliye Nazırı Talat Bey de, Osmanlı Devleti'nin her şeyden evvel asker ile savaş gemilerini önemli gördüklerinden dünyadaki en güçlü üçüncü filoyu kurmaları gerektiğini ifade eder. Yine ülke içinde istikrarı sağlamak için

¹²⁴ Kazak Gazetesi, sy. 4 (1 Mart 1913), s. 41-42.

¹²⁵ Kazak Gazetesi, sy. 4 (1 Mart 1913), s. 41-42.

¹²⁶ Şefika Kurnaz, *Balkan Savaşında Kadınlarımız*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2012, s. 17-18.

¹²⁷ Kazak Gazetesi, sy. 4 (1 Mart 1913), s. 41-42.

Anadolu'nun dışında kalan bölgelerde ve Suriye'de mahalle zabıtalılarını çoğaltmayı planladıklarını söyler. Sonrasında ise Ermenistan'a merhamet ediyormuş gibi gözükerek gönüllerinde kötü emeller besleyenlerin (Rusya) dediklerine itibar etmeden, Ermeni meselesini halletmek istediklerini belirtir. Talat Bey Osmanlı Devleti'nin dış politikası ile alakalı olarak da, aralarında Bulgarlarla bir çatışmanın söz konusu olmadığını, ancak Yunanistan ile aralarında bir anlaşmazlığın olduğuna dikkat çeker. Bundan dolayı Osmanlı ile Yunan arasında çözümlenemeyen adalar konusunun tekrar görüşüleceğini ve bu meselede büyük devletlerin hakemlik yapacağını ifade eder.¹²⁸

7 Eylül 1914 yılında ise Kazak Gazetesi Mircakıp Dulatov'un diğer bir makalesini ele alır. Makalede genel itibarı ile Osmanlı hükümetinin Avrupa'nın uygulamış olduğu kapitülasyonu kaldırdığına dair bir notası yer alır. Nitekim Mircakıp Dulatov makalesine, Osmanlı hükümetinin batılı devletlere yönelik bir duyurusu ile başlamaktadır. Bu duyuruda Osmanlı Devleti'nin 1 Ekimden (1914) itibaren sınırlarındaki yabancı uyruklu vatandaşlar için Avrupa'nın sürekli uyguladığı kapitülasyonu kaldırdığı beyan edilir. Osmanlı hükümeti bunu kaldırmasının nedeni olarak, devletin iç işleri ile alakalı birtakım düzenlemelerden dolayı bu karara varıldığını belirtmiştir. Yine kapitülasyonu kaldırdıktan sonra dış ülkeler ile ticaret anlaşmasını Osmanlı Devleti'nin kendisi yapacağını vurgulamıştır. Mircakıp Dulatov, Osmanlı'nın aldığı bu karardan sonra Anadolu'da büyük bir sevinç yaşandığını dile getirir. Hatta bunun için halk her yerde bayraklar asarak, bu gelişmeyi halk olarak meydanlarda kutlamışlardır.¹²⁹ Nitekim bu konuda araştırma yapan Aybars Pamir de, Kazak Gazetesi'ndeki Mircakıp'ın makalesini desteklemektedir. Aybars makalesinde, I. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla birlikte Osmanlı Devleti'nin tek taraflı bir nota yayınlarak, kapitülasyonları 1 Ekim 1914'ten itibaren kaldırdığını ilân ederek, bunun derhal uygulandığını yazmaktadır.¹³⁰ Kazak aydını Mircakıp, Kapitülasyonun ne olduğunu ve hangi şartları haiz olduğunu da kendi makalesinde izaha kavuşturmuştur. Kapitülasyon-Uzak Doğu ülkelerinde ikamet eden Avrupa elçilerinin ve Avrupa himayesi altındaki insanların haklarını belirleyen şartlardan ibarettir. Osmanlı Devleti kapitülasyonu kaldırmakla her türlü karlı çıkacaktı. Çünkü Avrupa ülkeleri bu kapitülasyon sayesinde

¹²⁸ Kazak Gazetesi, sy. 41 (8 Aralık 1913), s. 415.

¹²⁹ Mircakıp Dulatov, *Kazak Gazetesi*, sy. 77 (7 Eylül 1914), s. 325.

¹³⁰ Aybars Pamir, "Kapitülasyon Kavramı ve Osmanlı Devleti'ne Etkileri", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, II (2002) 80-112; Zekeriya Türkmen, "Osmanlı Devletinde Kapitülasyonların Uygulanışına Toplu Bir Bakış", *OTAM Dergisi*, VI (1995), 325-341.

Osmanlıda yaşayan kendi himayelerindeki halka Türklerden üstün ayrıcalıklar tanıyordu. Örneğin, Türklerin kendi memleketinde başka vatandaşlardan geri kaldığı nokta olarak, Türkler dışarıdan gelen mallara ayrıca vergi alma konusunda sesleri kısıktı. Eğer Türk ile yabancı bir vatandaş arasında her hangi bir anlaşmazlık meydana geldiğinde çoğunlukla Türklerin aleyhine karar verilirdi. Hatta Osmanlı diyarında açılan yabancı okulların müfredatında hangi derslerin okutulup, nasıl bir eğitim verildiğini bile teftiş etmeye Türk hükümetinin hakları yoktu. Kısacası hangi taraftan değerlendiresek de, kapitülasyon Osmanlı Devleti'ni çok zarara uğratan iflas edici bir sistemdi. Mirçakıp Dulatov bu hakkında içişleri bakanı Talat Bey'in kapitülasyonun zararlarından bahsettiği konuşmasını şöylece ele alır: “Dış ülkeden gelen yabancılar Osmanlı Devleti'ni savaşarak ele geçirmiş gibi rahat hareket ediyor, vergilerini ödemeyip Türk tacirlerine pay vermiyordu. Kapitülasyonu kaldırma meselesinde kimse ile danışmadan kendimiz karar verdik. Ben şimdi ülkenin her yerinde yabancılarla Türk vatandaşları arasında hiçbir ayırımın olmaması için emir verdim.” Yine Mirçakıp makalesinin sonunda, “Osmanlı Türkleri kapitülasyonun kaldırılması ile eziklik ve haksızlıktan ebediyen kurtulmuş olur” diye noktalar.¹³¹

2.2.4. Eğitim Alanında Yapılan Düzenlemeler

Kazak Gazetesi 16 Kasım 1913 tarihli haberde, Osmanlı Devleti'nin eğitim alanında birtakım düzenlemeler yaptığını bildirir. Yapılan düzenlemelere göre, herkesin eğitim alması ücretsiz olup, bu eğitimin tamamlanması da mecburi kılınmıştır. Kazak Gazetesi Osmanlı Devleti'ndeki düzenlemelerden bahsederken, bu sistemin Avrupa'daki gelişmiş ülkelerden örnek alındığını belirtir. Hatta bu düzenlemeler iktidar mücadelesindeki her iki tarafın da desteklediği hususlardan biri olmuştur. Bununla birlikte Kazak Gazetesi, Osmanlı'daki Gazetecilerin bu değişikliklere nasıl baktıklarını haberde ele alır. Osmanlı basını, Osmanlı Türklerinin gelişen devletler gibi her alanda ilerlemesini ilk sırada eğitime dayandırmışlardır. Hatta okuma yazmaya vakıf olmadan ülkenin terakkisine inanmak anlamsız olduğunu vurgular. Ayrıca bu değindiği hususları destekler mahiyette Avrupa'daki gelişen devletlerden Almanya'nın bu günlere gelmesini, eğitimdeki istikrarından kaynaklandığını ifade eder. Nihayet Osmanlı basını bu değerlendirmelerden

¹³¹ Mirçakıp Dulatov, *Kazak Gazetesi*, sy. 77 (7 Eylül 1914), s. 325.

sonra Osmanlı Devleti'ndeki eğitimin tekrar gözden geçirilerek, devletin gelişmesine olumsuz etki eden eksik eğitimin düzenli hale getirilmesine dikkat çekmiştir.¹³²

Kazak Gazetesi Balkan Savaşlarından sonra ele aldığı 31 Ocak 1914 tarihli sayısında, Kazak aydını Canibekov'un önemli bir makalesine yer verir. Nitekim Canibekov, Osmanlı Devleti'nin eskisi gibi güçlü devlet olmadığını belirterek, bunun neticesini I. Balkan Savaşı'nın sonucuna bağlar. Fakat bu yenilgiden sonra tekrar devletin her alanda gelişmesi için Osmanlı Devleti birtakım düzenlemeler yapmıştır. Kazak aydını bunun için Osmanlı'nın bilhassa eğitime ve mesleki ilimlere büyük önem verdiğini dile getirir. Bunun için yeni kararlar alınarak, halkın temel eğitime ve mesleki sanatlara vakıf olmalarını sağlamak adına Anadolu'nun her yerinde çokça okullar inşa etmeye başlamışlardır. Şehirlerde de fabrikalar ve tohumları muhafaza amaçlı depolar yaptırılmıştır. Hatta çiftçiliğin öğrenilmesi için tarım okulları dahi açılmıştır. Yeni postane ve hastaneler inşa edilerek, caddelerde trenler düzenli olarak çalıştırılmıştır. Bunları ele alan Canibekov makale sonunda, özellikle mesleki eğitim için Osmanlı Devleti'ndeki genç nesillerin Avrupa'ya akın ettiklerini ifade eder.¹³³

Eğitimin düzenli şekilde yürütülmesine önem veren Osmanlı Devleti, bunun yanında İstanbul büyük kütüphanesini inşa etmeyi planlamıştır. Bunları ele alan Kazak Gazetesi'ndeki Canibekov'un diğer bir makalesi 9 Mayıs 1914 tarihinde yayımlanır. Canibekov makalesinde dikkat çekmek istediği hususlardan biri de, Osmanlıların Orta Asya'daki eski tarihine yakınlaşma çabasında olduklarını ortaya koymaktır. Çünkü Kazan'da ikamet eden Profesör Katanov'un¹³⁴ yedi bin kitabını Osmanlı Vakıflar Nezareti'nin İstanbul'da yapılacak olan kütüphanesi için altı bin soma satın alması, konumuz açısından ayrı bir önem taşımakta idi. Osmanlı Devleti teslim alma esnasında kitapların kontrol edilmesi için iki kişiyi görevlendirmiştir. Bununla birlikte Katanov'un Kütüphanesi her türlü fenni kitapları barındıran zengin ilimlere sahip olup, eserlerin çoğunda Şark milletlerin dillerinden bahsedilmekteydi.¹³⁵ Ayrıca Osmanlı Devleti

¹³² Kazak Gazetesi, sy. 38 (16 Kasım 1913), s. 384.

¹³³ Canibekov, *Kazak Gazetesi*, sy. 48 (31 Ocak 1914), s. 37.

¹³⁴ Nikolay Fyodoroviç Katanov hakkında geniş bilgi için bk. Mustafa S. Kaçalın-İsmail Türkoğlu, "Katanov, Nikolay Fyodoroviç" *DİA*, XXV (Ankara 2002), s. 28-29; İrina Kokova, *Nikolay Federoviç Katanov* (trc. Muvaffak Duranlı), Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Kurumu, Ankara 1998.

¹³⁵ Katanov'a ait kütüphane hakkında detaylı bilgi için bk. Zoya Mıyıpıyylaevna Monguş, "N. F. Katanov'un İstanbul'daki Kütüphanesi", *Türkiyat Mecmuası*, XXI (2011), s. 446-451.

İstanbul'daki kütüphaneye dünyanın her yerinden Türkler hakkında kaleme alınan kitapları satın almaya gayret etmişlerdir. Hatta eserin asıl nüshasına erişemedikleri takdirde, istinsah yapılmış şeklini almayı hedeflemişlerdir.¹³⁶

Kazak aydını Canibekov, Osmanlı Devleti'nin bu icraatlarına müspet bir yaklaşımda bulunarak, bunun Anadolu Türklerinin gelişmesi için ayrı bir önem arz edeceğini bildirir. Hatta Anadolu'daki kardeşlerini kastederek, öz atalarının dilini, soyunu ve kahramanlıklarını bilmeyen bir milletin başka millet ile karışıp, kimliğini kaybedebileceğine dikkat çeker. Bir milletin kimliğini kaybetmesi demek, o milletin cesaret ve direnebilme şuurunu kaybetmesi anlamına gelmekte idi. Canibekov, Osmanlı Türklerinin sırf bu yollardan geçmemek için çok önceki ataları Karahanlılar'ın ve başka da Türk hanlarının kahramanlıklarını öğrenmek maksadıyla Orta Asya'da, özellikle de Türkistan'da kaleme alınmış kitaplardan kendi tarihlerini ve dillerini öğrenmeye gayret ettiklerini yazar. Böylece genç nesilleri asıl Türk tohumu ile daha parlak bir gelecek için namuslu, cesur, dirençli ve eğitilmiş Türk milletini yetiştireceklerini makalesinde izah eder.¹³⁷

¹³⁶ Canibekov, *Kazak Gazetesi*, sy. 61 (9 Mayıs 1914), s. 175-176.

¹³⁷ Canibekov, *Kazak Gazetesi*, sy. 61 (9 Mayıs 1914), s. 175-176.

BÖLÜM 3: II. BALKAN SAVAŞI (1913)

3.1. Balkan Devletleri'nin Anlaşmazlığa Düşmeleri

I. Balkan Savaşı, Osmanlı hâkimiyetindeki Avrupa topraklarının Balkan müttefiklerine geçmesine neden oldu. Asırlardır Osmanlı idaresinde bulunan bu halklar, tarihte özgürlük için Balkanlarda birçok ayaklanmalarda bulunmuşlardı. Nihayet bu ayaklanmalar sonucunda XX. asrın ilk çeyreğinde Avrupa'nın desteği ile Osmanlı Türklerine karşı başarı elde ettiler.

Fakat Balkan müttefikleri Londra Anlaşması'ndan sonra Osmanlıdan ele geçirdikleri toprakları kendi aralarında paylaşma meselesinde anlaşmazlığa düştüler. Çünkü Balkan halklarından itibarlı ve söz sahibi olan Bulgaristan, Balkan Yarımadası'nda büyük ölçüde toprak elde etmek istemişti. 15 Ağustos 1913 tarihli Kazak Gazetesi'nin sunduğu bilgilere göre, Osmanlı Türklerinin Avrupa'da 164 bin km² toprak kaybı vardı. İşte Bulgar hükümeti, bu toprakları I. Balkan Savaşı'ndan sonra kendi müttefikleri arasında şu şekilde paylaştırmak istemiştir:¹³⁸

Bulgaristan	Sırbistan	Yunanistan	Karadağ
87 bin km ²	26 bin km ²	11 bin km ²	7 bin km ²

Kır Balası'nın,¹³⁹ Balkanlar'daki toprakların dağılımını ele alan makalesinden sonra Kazak Gazetesi'nin 19. sayısında yayımlanan haber, bu gelişmelerin devamını anlatmaktadır. Haberde Bulgaristan'ın bu toprak taksimatını diğer Balkan müttefiklerinin kabul etmediklerinden bahsedilir. Hatta bunu önlemek için Yunanistan ile Sırbistan kendi aralarında anlaşarak, Bulgaristan üzerine harekete geçmeyi planladılar. Toprak mevzusunda Bulgaristan'a karşı oluşan Yunan-Sırp ittifakına bu sefer Karadağ da katıldı. Balkanlar'daki gelişmeleri yakından takip eden Romanya'da, Bulgaristan'dan toprak almak maksadı ile

¹³⁸ Kır Balası, *Kazak Gazetesi*, sy. 26 (15 Ağustos 1913), s. 263-264.

¹³⁹ Muhtelif söylentiler olmakla beraber asıl isminin Alihan Bökeyhanov olduğu bildirilen "Kır Balası'nın" Osmanlı Devletine derin ilgi ve alaka gösterdiği kaleme aldığı makalesinden anlaşılmaktadır. Makalede ismini belirtmemesinin izahı olarak da, Kazak Gazetesinin neşredildiği dönemlerde Kazak halkının Rus idaresi altında yaşadığı, dolayısıyla da Rus hükümetinin uyguladığı sıkı denetimden uzak olmak için takma isimler kullandığı anlaşılmaktadır. Çünkü o devirde Rus hükümetine karşı gelen her kim var ise, çeşitli ağır cezalara tabi tutulmakta idi. Buna bağlantılı olarak Sovyet Birliğinde yayımlanan gazetelere de aynı şekilde sıkı denetim söz konusuydu. Bu denetimin kurbanı olan Kazak Gazetesinin baş editörü Ahmet Baytursinov bu cihetten bir örnektir. Bilgi için bk. Carilkasın Nuskabayulı, *Köne Basılımdar Kundi Derekte Ayaulı Esimler*, Rauan Yayınevi, Almatı 1997, s. 25.

savaşa girdi. Kazak Gazetesi bu esnada, Karadağ hükümetinin Sırbistan'a altı bin asker gönderdiğini ifade eder. Bu da Karadağ'ın, Bulgarlara karşı savaşta Sırp'lar ile Yunanlıların safında bulunacağına işaret ediyordu. Böylece II. Balkan Savaşı'nın başlamasından önce Bulgarlara karşı ittifak kuran ülkeler, savaş için askerlerini hazırlamakla meşgullerdi. Kazak Gazetesi Bulgaristan'ın, kendisine karşı bu ittifak oluşturulurken savaşa hazırlıksız halde olduğunu bildirir. Gün geçtikçe Bulgar karşıtı olan Balkan Devletleri'nin askerlerini Bulgar sınırlarına yaklaştırdığı ve yeri geldiğinde de çatışmalara sahne olduğu ifade edilir. Hatta Svetlov adındaki bir yerde Bulgar ile Sırp askerleri arasında çatışma meydana gelip, Bulgar tarafından 428 ölü ve 600 civarında yaralı, Sırp askerinden de 188 ölü ve 400 yaralı olduğu tespit edilmiştir.¹⁴⁰

Yukarıdaki haberden bir ay sonra yayımlanan 23 Temmuz 1913 tarihli Kazak Gazetesi, yine II. Balkan Savaşı hakkında konumuz açısından büyük önem arz eden Kır Balası'nın ikinci makalesini ele alır. Kır Balası makalesinde, her işlerini hukuk çerçevesinde yaptığını iddia eden Avrupa Devletleri'nin, karşılarında Müslüman Osmanlı Türkleri olmadığı için II. Balkan Savaşı'na ilgisiz kalmalarına dikkat çeker. Yine yazar, II. Balkan Savaşı'nın başlaması ile I. Balkan Savaşı esnasında hiç tezat düşmeyecek gibi görünen Balkan müttefiklerinin aralarındaki dostluklarının sonu geldiğini ispatlar. Balkan Devletleri'nin tek gayesinin mal, mülk, toprak ve para olduğunu gözler önüne serer. Nitekim Kır Balası, Balkanlar'daki devletlerin kendi aralarındaki anlaşmazlıklarını ifade etmek için şu cümlelere yer verir: "Osmanlı'nın Balkanlar'daki toprakları Balkan Devletleri için tıpkı köpeklere fırlatılan kemik gibi oldu. Şimdi ise bu ülkelerin it dostlukları da gün yüzüne çıktı." Hatta Kazak aydını, Balkan halklarını kastederek, dostluklarının ne derecede alçak olduğunu şiir şeklinde ele almaya muvaffak olur.

Görünce yağlı kemiği, it durur mu?

Hepsi o benimdir diye koşuştular.

Dostluğu, anlaşmayı hiçe sayıp,

Herbiri bir birini ısırdılar.¹⁴¹

Balkanlar'daki bu savaşlardan bahseden Kazak Gazetesi 19 Haziran 1913 tarihindeki haberinde ise Bulgarlar'ın, diğer Balkan Devletleri'ne karşı ağır yenilgiye maruz kalarak

¹⁴⁰ Kazak Gazetesi, sy. 19 (22 Haziran 1913), s. 192.

¹⁴¹ Kır Balası, *Kazak Gazetesi*, sy. 23 (23 Temmuz 1913), s. 234.

savunma dengesini kaybettiği bildirilir. Nitekim bir haftada içinde çetin savaş vaki olup, her iki taraf da büyük ölçüde asker kaybına uğramıştır. Sırp'lardan ölen ve yaralanan askerlerin toplam sayısı 15 bine ulaşmıştır. Bulgarlardan ise bu miktar daha fazla olup, 20-25 binin üzerine çıkmıştır.

19 Haziranda (1913) neşredilen haberin devamında, I. Balkan Savaşı'ndan sonra Bulgarlar'ın kendi sınırlarına toprak katmaya çalışması sonucunda meydana gelen savaşta, Bulgarlar'ın talep ettiği topraklardan tecrit edilmesine neden olduğu dile getirilir.¹⁴² Durum bu şekilde gelişirken, gün geçtikçe elindeki tüm varlığını kaybedeceğinin farkına varan Bulgar Başbakanı Petko, tek güvendiği soydaşı Rusya'ya yardım etmesi için mektup yazmıştır. Kır Balası, Petko'nun Rusya'ya gönderdiği mektubun muhtevasını makalesinde ele alır. Mektupta, Sırp'lara ile Yunanlıların Makedonya'daki Bulgarlara baskı yapıp, dövdükleri, hatta ileri giderek kadınlara da eziyet edip, ister din adamı olsun, ister yerli halk olsun bir ayırım gözetmeden "Ben Bulgar'ım" diyen herkesi, işkence ile öldürdükleri anlatılır.¹⁴³

Kır Balası makalesine son verirken Osmanlı Türklerini savunarak, Bulgaristan'ın I. Balkan Savaşı esnasında Osmanlı'ya yapmış olduğu kötülüklerin hepsinin kendisine tek tek döndüğünü kanıtlamaya çalışır. Bulgarlar'ın zelil duruma düştüklerini ifade ederken, Bulgar Başbakanı Petko'nun Rusya'ya şikâyet ettiği hususlardan biri de, II. Balkan Savaşı'nda yapılan eziyetin kendilerine Osmanlı Türkleri tarafından bile yapılmadığı idi.¹⁴⁴

3.2. Osmanlı'nın Geri Aldığı Topraklar

3.2.1. Bulgaristan'dan Geri Alınan Topraklar

II. Balkan Savaşı'nın başlaması ile Balkan halkları kendi aralarında anlaşmazlık içinde idiler. Hatta Bulgar ile diğer Balkan halkları arasında savaş şiddetli hale gelmişti. Savaşın asıl merkezi olan Bulgaristan'ın doğu sınırında, Osmanlı Türkleri gelişmeleri yakından takip etmekteydiler. I. Balkan Savaşı'nda hazin toprak kaybına uğrayan Osmanlı Devleti, II. Balkan Savaşı'nda Bulgarlar'ın mağlubiyete uğramasıyla Balkanlar'da kaybettiği toprakları tekrar geri kazanmak için bulunmaz bir fırsat olduğunu biliyordu. Kazak Gazetesi, Osmanlı Devleti'nin Balkanlar'daki devletlerden hangisi ile ilk savaşa gireceğini

¹⁴² Kazak Gazetesi, sy. 20 (19 Haziran 1913), s. 201.

¹⁴³ Kır Balası, *Kazak Gazetesi*, sy. 23 (23 Temmuz 1913), s. 234.

¹⁴⁴ Kır Balası, *Kazak Gazetesi*, sy. 23 (23 Temmuz 1913), s. 234.

kesin olarak belirtmediğini bildirir. Fakat 19 Haziran 1913 tarihli Kazak Gazetesi, ihtimaller dâhilinde Osmanlı Türklerinin evvela sınırında bulunan Bulgaristan'a karşı savaş başlatacağını ifade eder. Bu ihtimalleri ortaya koyarken, bunun nedeni olarak da Anadolu Türkleri için büyük ehemmiyet arz eden Adryanopolis'i (Edirne) I. Balkan Savaşı'nda kendi sınırlarına dâhil eden Bulgaristan'ın olduğunu dile getirmiştir. Diğer taraftan Osmanlı Devleti'nin askerî kuvveti Bulgara nispetle donanımlı idi. Hatta Osmanlı Devleti'ndeki bazı önemli kişiler vakit kaybetmeden derhal Bulgaristan'la savaşa girerek, toprakların geri alınmasını talep etmişlerdir. Bunun üzerine yoğun bir askerî hazırlığa başladılar. Bu haberi ele alan Kazak Gazetesi gelişmeleri şöyle ifade eder: "Balkan'da savaş başladığından beri İstanbul halkının morali oldukça yüksek. Savaşı destekleyenler, halk arasında savaşmamız lazım diye propaganda yapıyorlar. Harbiye Nazırı, Anadolu'ya gönderdiği askerlerin tekrar İstanbul'a dönmesi için ferman vermiş. Her gün İstanbul üzerinden tabur halinde askerler geçiyor. Çatalca'daki askerlerin arasında da ayırıcılık güdüsü olmayıp, beraber savaşmaya isteklidirler. Harbiye Nazırı Çatalca'daki askerlerin bulunduğu yeri denetlemek için yola çıkmış."¹⁴⁵

Konu ile alakalı bir sonraki yayımlanan 10 Temmuz 1913 tarihli gazete haberi, Osmanlı'nın 7 Temmuzda (1913) Adryanopolis'i geri almak için Bulgaristan'a karşı savaş başlattığını bildirir. Bir yandan Balkan Devletleri ile savaşmakta olan Bulgaristan, 10 Temmuzda da Osmanlı Devleti ile kesin olarak savaşa girmek zorunda kalmıştır.¹⁴⁶

Bir hafta sonra yayımlanan 16 Temmuz 1913 tarihli haberinde ise Osmanlı Harbiye Nazırı Enver Paşa'nın askerleri ile beraber bir günde 80 km yol kat ederek, Adryanopolis (Edirne) ile Kırkkilise'yi (Kırklareli) zapt etmeye muvaffak olduğu anlatılır.¹⁴⁷ Bu sırada Balkanlar'daki gelişmeleri yakından takip eden büyük devletler, Balkan Devletleri'nin Bulgaristan'dan toprak kazanmasına müdahale etmemişlerdir. Ancak mevzu Osmanlı'nın Balkanlar'daki topraklarını tekrar ele geçirmelerine gelince bunu kabullenemeyip, Osmanlı'nın bu girişimlerini engellemek için birtakım yollara başvurmuşlardır. İşte Kazak Gazetesi 23 Temmuz'da (1913), Avrupalı büyük devletlerin Osmanlı Devletine karşı büyük adaletsizlik yaptığını ele alan önemli bir haber yayımlar. Ne var ki büyük devletler

¹⁴⁵ Kazak Gazetesi, sy. 20 (19 Haziran 1913), s. 200-201.

¹⁴⁶ Kazak Gazetesi, sy. 21 (10 Temmuz 1913), s. 209.

¹⁴⁷ Kazak Gazetesi, sy. 22 (16 Temmuz 1913), s. 220-221; II. Balkan Savaşında Osmanlı Devletinin ele geçirdiği topraklar için bk. Halil Akman, *Paylaşılamayan Balkanlar*, İQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2006, s. 89-90.

Osmanlı'nın Bulgaristan'dan toprak kazanmasına ne kadar engel olmaya çalıştı ise de bunda başarılı olamamışlardır. Çünkü Osmanlı'ya I. Balkan Savaşı'nda imzalanan Londra Anlaşmasını bozma diyeceklerdi ki, kendi aralarında Petersburg Anlaşması'na riayet etmeyen Romanya bulunduğundan bu konuda sesleri kısıktı. Bunda başarılı olamayan büyük devletler, son seçenek olarak birbirleriyle savaşmakta olan Balkan halklarının tekrar barışmalarını sağlayıp, Osmanlı'yı bir daha başkaldıramayacak şekilde yenilgiye uğratma planını kurdular. Fakat bunun sağlanması mümkün olmamıştır. Nitekim bunun nedenlerini ele alan Kazak Gazetesi, Balkan Devletleri barıştıkları takdirde Bulgaristan'ın kendine paylaştırılacak toprakların oldukça az olacağını farkında olup, bu şartı kabul etmeyeceğini ifade eder.¹⁴⁸ Nitekim 23 Temmuz 1913 tarihli haberde, Osmanlıların Adryanopolis ve Kırkkilise'yi geri almaları ile dünya üzerinde otoritesini tekrar kazanmaya başladığına dikkat çeker. Bu haberin devamı ise 14 Eylül tarihinde (1913) yayımlanan haberleri destekler mahiyette olup, artık Balkan Devletleri'nin bir daha birleşmeleri mümkün olmayacağı ve I. Balkan Savaşı esnasındaki it dostluklarının sonu geldiği bir kez daha vurgulanır.¹⁴⁹

Adryanopolis'in geri alınmasıyla Enver Paşa İstanbul'daki Şeyhülislâm Esad Efendi'ye¹⁵⁰ mektup yazarak, Adryanopolis'in kazanıldığını haber vermiştir. Dolayısıyla Adryanopolis'te yapılan ilk icraat olarak müslümanların ibadethanesi olan caminin büyük törenle açılması olmuştur. Caminin minaresinde bulunan haç yerine tekrar hilal simgesi takılmıştır. Hatta camide ilk namazı kıldıklarında halk ile askerler o kadar sevinmiş ve duygulanmışlardı ki caminin yeniden namaza kavuşması ve vuslatın coşkusuyla gözyaşları sel oldu.¹⁵¹

Kazak Gazetesi, Adryanopolis ile Kırkkilise'nin geri alınmasıyla Osmanlı Harbiye Nazırı Enver Paşa'nın Avrupa ziyaretinde iken bu şehirler hakkında İtalya Gazetesine yaptığı önemli konuşmasını nakleder. Enver Paşa, Osmanlı'nın Adryanopolis'ten vazgeçmeyeceğini ve ölüm hariç oradan çıkmayacağını ifade etmiştir. Harbiye Nazırı

¹⁴⁸ Kazak Gazetesi, sy. 23 (23 Temmuz 1913), s. 232.

¹⁴⁹ Kazak Gazetesi, sy. 30 (14 Eylül 1913), s. 304.

¹⁵⁰ 1913-1914 tarihlerinde Osmanlı Şeyhülislâmlığı yapan Mehmed Esad Efendi için bk. Mehmet İpşirli, "Mehmed Esad Efendi", *DİA*, XXVIII (Ankara 2003), s. 470.

¹⁵¹ Kazak Gazetesi, sy. 24 (31 Temmuz 1913), s. 240.

konusmasına son verirken, Avrupa'nın bunlara ihtimam göstermesi gerektiğini vurgulamıştır.¹⁵²

Bir hafta sonra yayımlanan Kazak Gazetesi'nin 25. sayıdaki haberine göre, Osmanlı devlet adamlarının Bulgarlardan geri aldığı toprakları meşrulaştırmak için anlaşma sürecinin başlatılmasını talep ederek, Avrupa'nın çeşitli yerlerinde görüşmeler düzenlediler. Kazak Gazetesi bu haberi bize aktarırken, Tercüman Gazetesi'nden nakilde bulunduğunu dile getirir. Anlaşma için giden Osmanlı devlet adamlarından bir kısmı Viyana'da olup, diğer kısmı da Petersburg'a yol aldı. Fakat İstanbul'dan Petersburg'a giden devlet adamlarını Rus hükümeti kabul etmemiştir. Gazete haberi Rus hükümetinin henüz Adryanopolis'ten ümit kesmediği için böyle bir tutum sergilediğini ileri sürer. Çünkü Rusya her zaman Bulgaristan'ın destekçisi idi. İlk başta Rusya ile hemfikir olan İngiltere ise Osmanlı'yı Balkan topraklarını tekrar kazanma fikrinden vazgeçiremeyince daha sonra bu siyasetini değiştirmiştir. Dolayısıyla Rusya dışındaki Avrupalı büyük devletler, Adryanopolis hakkında bir kararda uzlaşmamışlardır. Kazak Gazetesi bu gelişmeleri Osmanlı Türklerinin maksadına erişmesinde yararlı olacağına dikkat çekmiştir. Bulgar hükümeti ise Osmanlı Devleti karşısında savaş yönünden zayıf durumda idi.¹⁵³

Kazak Gazetesi son olarak Paris'te çıkan Tan Gazetesi ile Osmanlı'nın Tanin Gazetesi'nde ele alınan Balkan savaşlarında ölen Müslümanların istatistiklerini yayımlar. İlk olarak Tan Gazetesi, Balkan savaşlarında 250 bin Müslümanın öldüğünü ifade eder. Osmanlı basını olan "Tanin" Gazetesi ise bu rakamların az olduğu görüşünü ileri sürerek, Balkan savaşlarında şehit olan Müslümanların sayısının 500 bine ulaştığını belirtmiştir.¹⁵⁴

3.2.2. Yunanistan'dan Geri Alınan Topraklar

29 Eylül 1913 tarihli Kazak Gazetesi, Osmanlı Devleti'nin II. Balkan Savaşı esnasında Yunanistan'a karşı savaş hazırlıklarına başladığını bildirir. Ayrıca Kazak Gazetesi habere başlarken bu gelişmeleri, İstanbul'daki Rus elçisinin Rusya'ya ulaştırdığı istihbarattan elde ettiğini de yazar. Habere göre, Osmanlı Devleti Batı Trakya'ya her gün asker göndermeye devam ederken o anki istihbarata kadar 250 bin asker gönderildiğine dikkat çeker. Bu esnada Balkan halkları ile tek başına savaşmak mecburiyetinde kalan Bulgaristan, yükünü

¹⁵² Kazak Gazetesi, sy. 24 (31 Temmuz 1913), s. 241.

¹⁵³ Kazak Gazetesi, sy. 25 (8 Ağustos 1913), s. 251.

¹⁵⁴ Kazak Gazetesi, sy. 24 (31 Temmuz 1913), s. 241.

hafifletmek için Osmanlı Devleti'nin Yunanistan üzerindeki taarruzlarına yardım etmiştir. Kazak Gazetesi, bunun işpatı olarak Osmanlı askerinin Bulgarlara ait olan Dedeğaç'ta¹⁵⁵ rahat bir şekilde hareket ettiklerini örnek verir. Böylece Osmanlı Devleti Yunanlılarla uğraşırken, Bulgarlar da Sırp'larla baş etmeye çalışmıştır. Kazak Gazetesi konu ile ilgili aynı sayının diğer kısmında ise Londra gazetelerinden edindikleri haberlere yer verir. Londra gazeteleri Osmanlı Devleti'nin Yunanistan'dan toprak elde etmekte ısrarlı olması nedeniyle iki ülke arasında savaş olacağını tahmin eder. Çünkü II. Balkan Savaşı esnasında savaşa katılmayıp, sürekli ordusunu teyakkuzda bulduran Osmanlı Devleti karşısında Yunanlılar oldukça zayıf durumda idiler. Dolayısıyla savaş söz konusu olduğunda Yunanistan'ın yenileceği şüphesizdi. Sırf bu nedenle Yunanlılar tehlikeyi önlemek için Osmanlı ile savaşmadan anlaşma imzalama gayretinde olmuştur. Fakat Osmanlı Devleti'nin Yunanistan'dan büyük ölçüde toprak talebinde bulunması, aralarında savaştan başka çare olmadığına işaret ediyordu.¹⁵⁶

9 Ekim 1913 tarihindeki Kazak Gazetesi, Rus gazetesinin İstanbul'daki muhabirinden edindiği haberi bize naklederek, Balkanlar'daki Osmanlı Devleti ile alakalı bazı gelişmeleri ele alır. Haberde, Osmanlı Devleti'nin Yunanistan'dan istediği topraklara Avrupa Devletleri'nin hakemlik görevi üstlenecekleri ifade edilir. Avrupa Devletleri bu sırada Osmanlı askerinin dağıtılmasını talep etmişti. Fakat Osmanlı Devleti istediği topraklar hakkında olumlu cevap almadıkça askerlerini dağıtmamıştır. Hatta bundan dolayı Osmanlı ile Yunan askerleri arasında bazı sürtüşmeler meydana gelmişti.¹⁵⁷ Ancak iki hafta sonra yayımlanan 24 Ekim 1913 tarihli gazete haberinde, iki tarafın kabulü ile Atina Anlaşması'nın imzalandığı yer alır. Ayrıca Atina Anlaşması'nın imzalanmış olmasına rağmen iki önemli meselede uzlaşmamışlardır. Birincisi, Osmanlı Devleti için büyük öneme sahip olan adalar mevzusu, ikincisi ise Yunanistan sınırları içinde kalan Müslümanların hürriyet haklarına sahip olmaları idi.¹⁵⁸

Yunanistan ile Osmanlı Devleti arasındaki bu gelişmeleri ele alan Kazak Gazetesi 37. sayıda, konu ile ilgili olarak Rusya başbakanı Kakovsev'in Paris ziyaretinde iken Paris Gazetesine yaptığı konuşmasını nakleder. Kakovsev ilk önce Balkanlar'daki tehlikeli iki

¹⁵⁵ Dedeğaç hakkında geniş bilgi için bk. M. Türker Acaroğlu, *Balkanlar'da Türkçe Yer Adları Klavuzu*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2006, s. 312-313.

¹⁵⁶ Kazak Gazetesi, sy. 32 (29 Eylül 1913), s. 324.

¹⁵⁷ Kazak Gazetesi, sy. 33 (9 Ekim, 1913), s. 334.

¹⁵⁸ Kazak Gazetesi, sy. 35 (24 Ekim 1913), s. 335.

savaşı değerlendirir. O, ilk olarak Balkan halklarının kendi aralarında cereyan eden savaşın Londra Meclisi sayesinde bir çözüme kavuşturulabileceği görüşünü ileri sürer. İkinci olarak da “Asıl tehlikeli mevzu Osmanlı ile Yunan arasındadır” diye, ifade ettiği gibi Osmanlı-Yunan arasındaki anlaşmazlıklar idi. İşte Rusya başbakanı bu tehlikenin en yakın zamanda çözümlenmesi gerektiğini vurgulamıştır. Aynı sayının diğer kısmında ise Osmanlı Devleti için önem arz eden şartları Yunan Devleti’nin kabul ettiğinden bahseder. Kazak Gazetesine göre anlaşma esnasında kabul edilen şartlar aşağıdaki şekilde sıralanmıştır:¹⁵⁹

- İki ülke de savaştan önce anlaştığı şartları tekrar yürürlüğe kavuşturacak;
- Yunanistan’da ikamet eden Müslümanların mülk edindiği ne varsa tamamı kendilerine bırakılacak;
- Yunan hükümeti, herhangi bir Müslümanın mülküne bedelini ödemeksizin hükümet malı diye el koyamayacak;
- Osmanlı Sultanı’nın müzelerine dokunulmayacak;
- Müftülük ve vakıf işleri Osmanlı Devlet nizamı tarafınca devam ettirilecek;

Osmanlı ile Yunanistan arasındaki gelişmeleri ele alan Kazak Gazetesi’ndeki haberlere genel olarak bakıldığında, Osmanlı Devleti’nin Yunanistan’dan toprak elde etme sürecinin uzun ve meşakkatli olduğunu anlamak mümkündür. Nitekim 15 Aralık 1913 tarihinde yayımlanan Kazak Gazetesi, Atina Anlaşması’nın imzalanmasından sonra gene Yunan hükümetinin bazı önemli adalar için Avrupa Devletleri’nin hakemliğini ısrarla talep ettiğini ifade eder. Binaenaleyh bu konuda yine Osmanlı Devleti Avrupa Devletleri’nin hakemliğini kabul eder. Fakat Osmanlı hükümeti bu hakemliği kabul ederken adaların kendileri için büyük ehemmiyete sahip olduğunu belirterek “Bu adalar bize verilmezse Osmanlı Türkleri alınacak olan kararın hiçbirine razı olmaz, tekrar savaşır.” diye sert tutumlarını ortaya koymuştur.¹⁶⁰ Bir ay sonra neşredilen Kazak Gazetesi’nin 46. sayısında ise fazla gelişmeye rastlanılmayıp, sadece Osmanlı için önem arz eden adaların bazısının Mitilini (Midilli)¹⁶¹ ve Kos (İstanköy)¹⁶² adalarından ibaret olduğu ve bunlara hâkim

¹⁵⁹ Kazak Gazetesi, sy. 37 (8 Kasım 1913), s. 375.

¹⁶⁰ Kazak Gazetesi, sy. 42 (15 Aralık 1913), s. 424.

¹⁶¹ Mitilini (Midilli) adası hakkında bk. Machiel Kiel, “Midilli”, *DİA*, XXX (Ankara 2005), s. 11-14.

¹⁶² Kos (İstanköy) adası hakkında bk. Feridun Emecen, “İstanköy”, *DİA*, XXIII (Ankara 2001), s. 308-310.

olabilmek için Osmanlı Ordusu'nun açıktan savaş hazırlıklarına tekrar başladığı haber verilir.¹⁶³

Nihayet Osmanlı Devleti'nin talep ettiği adalar hakkında büyük devletlerin aldığı kararlar 7 Şubat 1914 tarihli Kazak Gazetesi'nde yayımlanır. Habere göre, Avrupalı hakemler Yunan askerinin bulunduğu adaların tamamını Yunanlılara teslim etme kararı almıştır. Bunlardan Osmanlı'ya ise sadece Tenedos (Bozcaada),¹⁶⁴ Embrus ve Kestel (Kızılıkale) adaları bırakılmıştır. Aslında bu adalar, I. Balkan Savaşı esnasında Osmanlı'nın Yunan askerinden zayıf düşerek, savunmaya gücü yetmediği için Yunanlıların eline geçen adalardı. Dolayısıyla adalardaki genel halk Yunanlılardan oluşmakta idi. Böylece hakemlerin Yunanistan'ın lehine hüküm vermesi, Osmanlı'da büyük huzursuzlukların meydana gelmesine neden oldu.¹⁶⁵

Son olarak 14 Şubatta(1914) yayımlanan Kazak Gazetesi, Yunan Gazetesinden nakilde bulunarak Balkanlar'daki gelişmeleri ele almaya çalışır. Haberde büyük devletlerin yönlendirmesiyle Yunanistan'ın Osmanlı Devleti ile devam eden anlaşmazlıklara son vermek için tekrar anlaşma talebinde bulunduğunu yazar. Kazak Gazetesi, neticede iki taraflı gerçekleşecek olan anlaşma için Osmanlı Devleti'nden Talat Bey'in, Yunanistan'dan ise Vinizilos'un seçildiğini belirtir. Ayrıca bu anlaşma esnasında büyük devletlerin de iştiraki söz konusu olmuştur. Yunan Devleti anlaşma sırasında Osmanlı Devleti için büyük ehemmiyete sahip olan Kos ile Mitilini adalarını teslim ederek, onun yerine İtalya'dan aldığı 12 adayı ve ayrıca 150 milyon frank akçe almayı şart koşmuştur.¹⁶⁶

3.3. Savaş Sonrası Yapılan Anlaşmalar

3.3.1. Bulgaristan ile Diğer Balkan Devletleri Arasında Yapılan Bükreş Anlaşması

Kazak Gazetesi 23 Temmuz 1913 tarihli haberde, II. Balkan Savaşı'nın sona ermesi ile savaşa iştirak eden Balkan Devletleri'nin anlaşma için Bükreş'te bir araya geldiklerini ifade eder. Haberin devamında anlaşmanın henüz imzalanmadığı, ancak Bulgaristan'ın kazanmış olduğu toprakların büyük bir kısmı diğer ülkelere ilhak olacağı ele alınır. Ayrıca Kazak Gazetesi II. Balkan Savaşı'na iştirak eden devletlerin anlaşmayı kabul etmelerinde büyük

¹⁶³ Kazak Gazetesi, sy. 46 (16 Ocak 1914), s. 20-21.

¹⁶⁴ Tenedos (Bozcaada) adası hakkında bk. Cengiz Orhonlu, "Bozcaada", *DİA*, VI (Ankara 1992), s. 317-319.

¹⁶⁵ Kazak Gazetesi, sy. 49 (7 Şubat 1914), s. 47-48.

¹⁶⁶ Kazak Gazetesi, sy. 50 (14 Şubat, 1914), s. 58-59.

devletlerin katkısı olduğunu dile getirir. Hatta haber sonunda, eğer bu savaşta büyük devletler araya girip savaşa müdahil olmadığı zaman Bulgarlar'ın bir devlet olarak varlıklarını devam ettirmeleri oldukça zor olacağını vurgular.¹⁶⁷ Nitekim Romanya başkenti Bükreş'teki anlaşma hakkında bilgi veren Batılı araştırmacı Richard Hall da, Bulgaristan için Bükreş Anlaşması'nın büyük bir felakete sebep olduğunu zikreder. Aslında Bulgaristan I. Balkan Savaşı'ndaki zaferlerinden, özellikle Batı Trakya'da azımsanmayacak derecede toprak kazanmıştı. Ancak yazar, Bulgaristan'ın elde ettiği bu toprakların büyük kısmının yabancı yönetimlerin altında kaldığını söyler.¹⁶⁸

Konu ile ilgili bir sonraki neşredilen 23 Temmuz 1913 tarihli Kazak Gazetesi, Kır Balası'nın makalesini ele alır. Yazarın makalesinden Bükreş Anlaşması'nın imzalandığını anlamak mümkündür. Bununla birlikte makalenin önemli kısmını oluşturan haber de, savaşa iştirak eden Balkan Devletleri'nin anlaşma esnasında sahip olacağı toprak ölçüleri ile o topraklardaki halk oranının zikredilmesidir. Bunun hakkında Kır Balası'nın ele aldığı ayrıntılı bilgiler aşağıdaki şekildedir:

- Bulgaristan: 38 bin km², 920 bin kişi (150 bini Bulgar uyrukludur).
- Buna dâhil olan Edirne şehri 28 bin km karedir. Bu araziler Osmanlı'da mı yoksa Bulgar'da mı kalacağı henüz netleşmedi.
- Karadağ: 9 bin km², 300 bin kişi (çoğu Arnavut uyruklu).
- Sırbistan: 44 bin km², 200 bin kişi (yarısı Bulgar, diğer yarısı Arnavut).
- Yunanistan: 60 bin km², 1 milyon 800 bin kişi (200 bini Bulgar, diğerleri Arnavut ile Yunan uyruklu)
- Arnavut: 30 bin km², 1 milyon kişiden ibarettir.
- Romanya: 8 bin km², 260 bin kişi (120 bini Bulgar, 130 bini Türk ve diğerleri Roman uyrukludur).¹⁶⁹

Son olarak 30 Ağustos 1913 tarihinde yayımlanan Kazak Gazetesi, Bükreş Anlaşmasından sonra Sırp, Karadağ ve Bulgar Devletleri'nin II. Balkan Savaşı'ndan önceki ve sonraki toprak yüz ölçümleri ile nüfus istatistikleri hakkında önemli bilgileri ele alır¹⁷⁰

¹⁶⁷ Kazak Gazetesi, sy. 23 (23 Temmuz 1913), s. 231-232.

¹⁶⁸ Richard C. Hall, *Balkan Savaşları 1912-1913* (trc. M. Tanju Akad), Homer Kitabevi, İstanbul 2003, s. 166.

¹⁶⁹ Kır Balası, *Kazak Gazetesi*, sy. 26 (15 Ağustos 1913), s. 263.

¹⁷⁰ Kazak Gazetesi, sy. 28 (30 Ağustos 1913), s. 284.

Ülkeler adı	Önceki toprak ölçümü	Sonraki toprak ölçümü	Önceki halk nüfusu	Sonraki halk nüfusu
Sırbistan	48 bin km ²	86 bin km ²	2 milyon	4 milyon
Karadağ	6 bin km ²	18 bin km ²	250 bin	500 bin
Bulgaristan	90 bin km ²	50 bin km ² *	--	--

3.3.2. Bulgaristan ile Osmanlı Devleti Arasında Yapılan İstanbul Anlaşması

31 Temmuz 1913 tarihli Kazak Gazetesi, Osmanlı Devleti'nin Bulgaristan'dan Adryanopolis (Edirne) ile Kırkkilise'yi (Kırklareli) ele geçirmesinden sonra iki ülke arasında bir müddet anlaşma yapılmadığını ifade eder. Bu sırada Osmanlı ordusu ele geçirdiği toprakların muhafazası için birtakım tedbirler almıştı. Kazak Gazetesi bu meselede Osmanlı Türklerinin kararlı olduklarını belirtmek için geri aldıkları topraklardan “Ölmeden çıkmam” diye, sert tavır sergilediklerini yazar. Hatta bunların müdafaası için Adryanopolis'e Enver Bey, Kırkkilise'ye de Fethi Bey kumandan tayin edilmiş ve ayrıca on beş bin askere Adryanopolis'te hisar inşa ettirmişlerdi.¹⁷¹ Dolayısıyla II. Balkan Savaşı'nda iyice zayıflayan Bulgaristan Devleti'nin Osmanlı'nın ele geçirdiği toprakları savaş yolu ile geri alması imkânsızdı. Neticede Bulgar hükümeti Bükreş Anlaşması'nı imzaladıktan sonra, devletin emniyetini sağlamak için Osmanlı Devleti ile de anlaşma görüşmelerine başlamıştır.¹⁷²

Osmanlı Devleti ile Bulgaristan arasındaki İstanbul Anlaşması hakkında ele alınan diğer bir gazete haberi ise 25 Ağustosta (1913) yayımlanmıştır. Haberde anlaşmanın hangi şartlarla gerçekleştiği tamamen ele almamakla birlikte, Osmanlı Türklerinde kalması kararlaştırılan toprakların bazıları zikredilmiştir. Ayrıca Kazak Gazetesi, Bulgaristan'ın Osmanlı'daki topraklarını kendi gayretleri ile veya büyük devletlerin yardımı ile ele geçiremediğinden,

* İstanbul'daki anlaşma henüz gerçekleşmediği için bu topraklar yine değişkenlik arz edebilir.

¹⁷¹ Kazak Gazetesi, sy. 24 (31 Temmuz 1913), s. 240.

¹⁷² Richard C. Hall, *Balkan Savaşları 1912-1913* (trc. M. Tanju Akad), Homer Kitabevi., İstanbul 2003, s. 16.

son seçenek olarak anlaşma için devlet adamlarını İstanbul'a göndermek mecburiyetinde kaldığını belirtir. Anlaşma şartlarına muvafık olarak Meriç nehrinin civarı,¹⁷³ Ortaköy¹⁷⁴ ve Dimetoka¹⁷⁵ dâhil, Adriyanopolis'in (Edirne) tamamı Osmanlı Devleti'nde kalacaktı. Neticede anlaşmayı son çare olarak kabul eden Bulgaristan, bu konuda rahatlıkla şart koşup fikir bildirememiştir.¹⁷⁶

İstanbul Anlaşması hakkındaki gelişmeleri ele alan Kazak Gazetesi'nin son olarak yayımladığı haber 21 Eylül 1913 tarihinde noktalanır. Bu sayıda konumuzun izaha kavuşturulması açısından önemli bilgilere yer verilir. Çünkü burada anlaşmanın sona erdiği ifade edilmekle beraber "İstanbul Anlaşması'nda" imzalanan şartları iktiza eden bilgiler de yer almıştır. Osmanlı Devleti ile Bulgaristan arasında gerçekleşen "İstanbul Anlaşması'nın" ihtiva ettiği şartlar, Kazak Gazetesine göre şu şekilde sıralanmıştır:¹⁷⁷

- On gün içinde Osmanlı'ya bırakılan topraklardan Bulgar vatandaşları çıkarılacak;
- Üç hafta içerisinde her iki taraf askerlerini tamamıyla dağıtmış olacaklar;
- Ülkelerarası konsolosluklar görevlerine başlayacaklar;
- Posta-telgraf, demir yolu hatları aktif hale getirilecek;
- Bir ay içerisinde esir düşen askerler ait olduğu ülkelere teslim edilecek;
- Esir düşenlere verilen yemek masraflarını ait oldukları ülke karşılayacak;
- Osmanlı Devleti'nin geri aldığı topraklardaki Bulgar uyruklular, tıpkı Osmanlı idaresindeki Hristiyanlar gibi muamele görecek;
- Bulgaristan'da kalan Müslümanlar dört sene içerisinde Osmanlı Devleti'ne dönerlerse izin verilecek;
- Dört senede geri dönmeyen Müslümanları, Bulgar hükümeti askerliğe almaz. Fakat bu sene içerisinde dönmeyenler, bağlı kaldığı hükümetin kanunlarına tabi olacaklar;

¹⁷³ Balkan Yarımadasının güney-doğusundadır. Geniş bilgi için bk. M. Türker Acaroğlu, *Balkanlar'da Türkçe Yer Adları Klavuzu*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2006, s. 312-313.

¹⁷⁴ Ortaköy hakkında bilgi için bk. M. Türker Acaroğlu, *Balkanlar'da Türkçe Yer Adları Klavuzu*, s. 482.

¹⁷⁵ Batı Trakya'da Meriç ilinin merkezi Türk kenti. Bilgi için bk. M. Türker Acaroğlu, s. 319.

¹⁷⁶ Kazak Gazetesi, sy. 27 (25 Ağustos 1913), s. 273.

¹⁷⁷ Kazak Gazetesi, sy. 31 (21 Eylül 1913), s. 312-313.

BÖLÜM 4: I. DÜNYA SAVAŞI'NDA OSMANLI DEVLETİ

4.1. Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı Öncesindeki Tutumu

24 Temmuz 1914 tarihli Kazak Gazetesi, Avrupa Devletleri'nin I. Dünya Savaşı öncesindeki durumları hakkında önemli tespitler ortaya koyar. Ele alınan habere göre, I. Dünya Savaşı başlamadan önce Rusya, Fransa ve Almanya devletleri savaş için askerî hazırlıklarına başlamışlardı. Diğer Avrupalı Devletler ise henüz bir karar belirtmeden, gelişmeleri takip etmekteydiler. Fakat Kazak Gazetesi, savaş başlayacağı zaman bu devletlerin de savaşa ilgisiz kalmayacaklarını dile getirir. Ayrıca Japon Gazetelerinden nakilde bulunarak, Japon hükümetinin de savaş başlarsa hangi tarafta yer alacağı fikrini haberde ele alır. Nitekim Japon hükümeti İngiltere savaşa girdiği takdirde, İngilizleri destekleyeceklerini açıkça ifade etmiştir. Yine Kazak Gazetesi konumuz açısından önem arz eden Avrupa sınırlarındaki Osmanlı Devleti ile Bulgaristan hakkında da bazı gelişmelere yer verir. Haberde, bu iki ülkenin henüz herhangi bir savaş hazırlığında bulunmadığına dikkat çeker. Fakat Osmanlı Devleti'nin her ne kadar savaşa ilgisiz kaldığı ifade edilmekteyse de cereyan edecek olaylara göre hareket edeceğini yazar. Diğer Avrupa ülkelerinden İtalya'ya gelince o, I. Dünya Savaşı öncesinde savaşla ilgili herhangi bir görüş bildirmemiştir.¹⁷⁸

Osmanlı Devleti'nin, I. Dünya Savaşı ile ilgili açıklaması 31 Temmuz 1914 tarihli Kazak Gazetesi'nde yer alır. Habere göre Osmanlı Devleti, I. Dünya Savaşı öncesinde tarafsız kalmayı tercih ettiğini ilan etmiştir. Hatta bunun için tedbirli davranarak, yabancı ülkelerin savaş gemilerine Haliç ile Dardanel güzergâhını kapatmıştır. Ticaret amaçlı gelen gemilere ise çıkışlarda kendi gemilerinin eşlik edeceğini bildirmişlerdir.¹⁷⁹

4.2. İtilaf Devletleri'nin Osmanlı Devleti'nin Topraklarını Paylaşma Planları

İtilaf Devletleri, Balkan Savaşları'nın sona ermesiyle birlikte Osmanlı Devleti'ni hasta adama benzetererek, topraklarını el geçirme çabası içine girmişlerdir. 25 Şubat 1915'te neşredilen Kazak Gazetesi, Osmanlı topraklarını paylaşırma hususunda İtilaf Devletleri'nden Rusya'nın olağanüstü gayret gösterdiğine dikkat çeker. Özellikle Karadeniz'den çıkış kapısı olarak gördüğü İstanbul'u kendine bağlama konusunda çok

¹⁷⁸ Kazak Gazetesi, sy. 71 (24 Temmuz 1914), s. 268.

¹⁷⁹ Kazak Gazetesi, sy. 72 (31 Temmuz 1914), s. 277.

ısrarcı davranmaktadır. Çünkü Rusya, Karadeniz yolu üzerinden ticaret yapacağı zaman Osmanlı Devleti'nden izin almak mecburiyetinde kalıyordu. Hatta Rus hükümeti, kendisini kafeste kalan ülkeye benzeterek İtilaf Devletleri'ne, Karadeniz'e sahip olmaya aralarında en fazla kendisinin layık olduğunu ifade ediyordu.¹⁸⁰ Nitekim I. Dünya Savaşı'nı ele alan Kazım Karabekir'in eserinde yer alan bilgi Kazak Gazetesi'nin bu haberini doğrulamaktadır. İtilaf Devletleri'nin aralarında varılan anlaşmaya göre Rusya'nın Boğazlar ve İstanbul üzerindeki hakları tanımıştı.¹⁸¹ Ancak Kazak Gazetesi'ne göre her ne kadar İtilaf Devletleri Rusya'nın bu kararı kabul ettilerse de zamanla kendilerine büyük rakip olacağından endişe duymaktaydılar. Açıkçası gerçek anlamda Rusya'nın bu topraklara sahip olmasını istemiyorlardı. Aynı şekilde Balkanlar'daki Slav halkları da Rusya'nın İstanbul'u ele geçirmesine sıcak bakmıyor, bu karara karşı sert tavır sergiliyorlardı. Bunlardan Bulgaristan ile Romanya, Rusya'nın İstanbul ve boğazlara hâkim olması halinde onun egemenliği altına girmekten korkuyorlardı. Yunanistan ise ata toprağı olarak gördükleri İstanbul'a sahip olma konusunda kendilerini Rusya'dan daha fazla hak sahibi görüyorlardı.¹⁸²

Kazak Gazetesi 107. sayısında yer alan habere göre Rusya'ya savaş açma kararı alan Almanya, atacağı bu adımla üç büyük devletle karşı karşıya kalacağını biliyordu. Ancak Almanya'nın tek başına böyle cürekâr davranmasının nedeni, İstanbul'a sahip olma konusunda aralarında görüş ayrılığı bulunan İtilaf devletlerini birbirine düşürmekti. Diğer bir taraftan da, Rusya'nın İstanbul'u ele geçirdikten sonra Vatikan'daki toprakları ele geçirme düşüncesinde olduğu haberlerini yaymaktaydı. Böylece o, Romanya, Yunanistan ve İtalya'nın Rusya'ya karşı cephe almasını sağlamayı planlıyordu. Nitekim bu bütün Balkan halklarının ciddi manada endişeye kapılmalarına neden oluyordu. Bu durumdan en fazla etkilenen ve huzursuzluk duyan Bulgarlardı. Çünkü Rusya'nın İstanbul'a hakim olması halinde Bulgaristan'ın Sofya şehrinin de Rusya'ya bağlı bir vilayet haline gelmesi kuvvetle muhtemeldi. Almanya, bir taraftan da Osmanlı Devleti'ni tasfiye ederek topraklarını paylaşma planları yapan Avrupalı Devletler'in Şark meselesini¹⁸³ gündemde tutarak Osmanlı Devleti'ni de savaşa dâhil etmek için zemin hazırlamaktaydı. Kazak

¹⁸⁰ Kazak Gazetesi, sy. 107 (25 Şubat 1915), s. 27.

¹⁸¹ Kazım Karabekir, *Birinci Cihan Harbine Neden Girdik?*, Emre Yayınları, İstanbul 1994, s. 149.

¹⁸² Kazak Gazetesi, sy. 107 (25 Şubat 1915), s. 27.

¹⁸³ Şark meselesi hakkında geniş bilgi için bk. Kemal Beydilli, "Şark Meselesi", *DİA*, XXXVIII (Ankara 2010), s. 355.

Gazetesi, Osmanlı Devleti'nin savaşa katılmasını doğru görmeyerek, kendisine bir menfaat sağlamayacağı görüşünü haberde yansıtır.¹⁸⁴

Almanya'nın Avrupa'da Rusya aleyhine başlattığı propaganda kısa sürede etkisini göstermiş ve bütün Avrupa Devletleri meseleye kuşkuyla yaklaşmaya başlamışlardır. Rusya'nın Vatikan'ı ele geçirerek "III. Roma" devleti olmayı planladığı şeklinde yayılan haber, Rus Devleti'nin Anadolu ve Balkanlar üzerindeki her bir davranışına İtilaf Devletleri'nden özellikle İngiltere'nin şüphe ile bakmasına neden olmuştur. Kazak Gazetesi'nde yer alan habere göre, Rusya Dışişleri Bakanı Sazanov'un 27 Ocak 1914'te İstanbul hakkında yaptığı konuşma ile ilgili İngiliz Dışişleri Bakanı Grey'e görüşleri sorulduğunda, Rusya'nın aleyhine oldukça sert bir cevap vermiştir. Bunun üzerine Sazanov, müttefiki olan İngiltere'nin İstanbul ile ilgili görüşleri hakkında bu kadar olumsuz görüş bildirmesine üzüldüklerini ifade etmiştir.¹⁸⁵

Neticede İtilaf Devletleri'nden Rusya'nın, İstanbul ve Karadeniz'e hâkim olma düşüncesi pek çok açıdan diğer devletlerin menfaatleri ile çelişmekteydi ve pek çoğu buna göre tavır belirlemekteydi.¹⁸⁶

4.3. General Liman von Sanders'in Osmanlı Ordusunda Görevlendirilmesine İtilaf Devletleri'nin Tepkisi

Kazak Gazetesi 30 Kasım 1913 tarihinde, Osmanlı-Alman ittifakını ele alan bir haber yayımlar. Fakat ne var ki ele alınan haberde iki devlet arasındaki ittifak anlaşmasından çok bahsetmez. Çünkü Jön Türk ileri gelenlerinden Cemal Paşa'nın "Hâtırat'ında" ifade edildiği üzere bu anlaşma İtilaf Devletleri'nden gizli tutmak için kimseye bildirilmemiştir. Hatta bu husus Osmanlı hükümetindeki bazı Jön Türk ileri gelenlerinden bile gizlenmiştir. Nitekim Osmanlı-Alman anlaşmasının 26 Ocak 1914 yılında imzalandığını ifade eden Cemal Paşa, bu anlaşmayı kendisinin de geç öğrendiğini kitabında yazar. Dolayısıyla Osmanlı ile Alman devletleri, anlaşma gereği savaş için yoğun hazırlık içindeydiler. Hatırat kitabı, ilk olarak Alman asker mürebbilerinin Osmanlı ordusunu yönetmek için İstanbul'a getirildiğini anlatır.¹⁸⁷ 30 Kasım 1913 tarihli Kazak Gazetesi'ndeki haber de, Cemal Paşa'nın değiştiği hususların aynısını tekrarlar. Ayrıca ele alınan habere göre, Osmanlı

¹⁸⁴ Kazak Gazetesi, sy. 107 (25 Şubat 1915), s. 27.

¹⁸⁵ Kazak Gazetesi, sy. 107 (25 Şubat 1915), s. 27.

¹⁸⁶ Kazak Gazetesi, sy. 107 (25 Şubat 1915), s. 27.

¹⁸⁷ Cemal Paşa, *Hatırat (1913-1922)* (Haz. Ahmet Zeki İzgöer), Nehir Yayınları, İstanbul 2006, s. 127.

ordusunu denetlemek üzere gelen yüksek rütbeli Alman askerlerin başında Liman von Sanders¹⁸⁸ isimli Alman generali bulunmuştur. Osmanlı Devleti ordudaki tüm yetkilerini bu Alman generaline teslim etmiştir. Kazak Gazetesi, Almanların Osmanlı Devletine gelmeleriyle ilk olarak Haliç boğazını kapattığını ve savunma mevzilerini pekiştirmek amaçlı birtakım hisarları tekrar gözden geçirdiklerini haber verir. Bu gelişmeler karşısında Alman muhalifi olan İtilaf Devletleri'nden Rusya, Almanya'nın Osmanlı üzerindeki icraatlarına tepki göstermiştir. Hatta bu hususta ileri giden Rusya, Osmanlı Devleti'nin askerî işlerini Almanya'ya teslim etmesini uygun bulmadığını ve buna karşı tavır alacağını açıkça bildirmekten çekinmemiştir. Fakat Kazak Gazetesi Osmanlı'nın bu tür tehditlere aldırış etmediğini ifade eder. Rusya'nın bu uyarısı karşısında Osmanlı Türkleri çekinmeyerek, Liman von Sanders'i Sultanın emrine muvafık şekilde İstanbul ordusunun kumandanı tayin etmiştir. Haberin sonunda Osmanlı'nın Rusya'ya karşı böyle bir yol takip etmesinin yeni gelişmelerin habercisi olacağına işaret eder.¹⁸⁹ Nitekim I. Dünya Savaşı'na iştirak eden Kazım Karabekir de, Kazak Gazetesi'ndeki haberleri tasdik ederek Rus hükümetinin, Liman von Sanders heyetinin Osmanlı'ya gelmesini ve İstanbul'daki I. Kolordunun kumandasını dahi üstlenmesini emellerine engel görerek harekete geçtiğini dile getirir.¹⁹⁰

Bunun yanı sıra İtilaf Devletleri'nden olan Fransa da, Almanya'nın Osmanlı Devlet işlerine karışmasını sert bir şekilde eleştirir. 8 Aralık 1913 tarihinde neşredilen Kazak Gazetesi'nde bu hususta Fransa'da yayımlanan gazete haberlerine yer verilir. Bu gazeteler, Osmanlı'nın Almanya ile iş birliği yaptığını hatırlatır ve İtilaf Devletleri'nin Rusya'ya bırakma kararı aldıkları İstanbul'un artık Ruslara geçmesinin imkânsız olduğunu vurgular. Durum bu şekilde gelişirken Rusya da Almanya'yı İstanbul'dan kovmayı, Karadeniz topraklarını beraber paylaşma beklentisi içine girmiştir. Yine Fransız basını, Rusya'nın Karadeniz'e sahip olma gayretinde bulunmasının ana nedeni olarak, Rusya'nın deniz üzerinden uluslararası bir yol elde etme çabasında olduğunu yazar. Bu ise doğrudan Almanya'nın tutumuna bağlı idi. Eğer Almanya ile Rusya arasında anlaşmazlıklar meydana gelirse Haliç

¹⁸⁸ Osmanlıya getirilen Alman Generali Liman von Sanders ve icraatları hakkında bk. Davut Dursun, "Almanya", *DİA*, II (Ankara 1989), s. 516.

¹⁸⁹ Kazak Gazetesi, sy. 40 (30 Kasım 1913), s. 403-404.

¹⁹⁰ Kazım Karabekir, *Birinci Cihan Harbine Neden Girdik?*, Emre Yayınları, İstanbul 1994, s. 95.

boğazı ile Dardanel kapatılarak, Rusya eskiden olduğu gibi deniz üzerinden hareket edemeyecekti.¹⁹¹

Konu ile alakalı bir hafta sonra yayımlanan 15 Aralık 1913 tarihli Kazak Gazetesinin haberine göre Liman von Sanders'in İstanbul'a gelmesinin ardından İtilaf Devletleri büyük bir tepki ortaya koymuşlardır. Osmanlı'nın askerî hazırlıklarına Rusya'nın karşı çıkması üzerine yandaşı olan Fransa ve İngiltere de aynı görüşleri savunmaya başlamışlardır. Kazak Gazetesi, bu tepkilere cevap niteliğinde Osmanlı Sadrazamı'nın şu ifadelerine yer verir: "Alman generalin ve maiyetindekilerin Osmanlı Devleti'ne gelmesindeki amaç, sadece savaş zamanlarında askerlerin bulunması gereken cephe ile silah donanmalarını denetlemek içindir." Buna karşılık İtilaf Devletleri'nden İtalya da yalanlamalarda bulunarak, Rusya'nın yanında yer almıştır. Alman Devleti ise muhaliflerine hitaben, Osmanlı'nın koca bir devlet olduğunu hatırlatarak, ordu işlerinde tekrar düzenlemeler yapmasının gayet normal bir durum olduğunu ileri sürer. Osmanlı Devleti'nin iç meselelerine müdahil olmaya hiç kimsenin hakkı bulunmadığını belirtir ve özellikle bu hususta Rusya'yı kınar. Hatta Osmanlıya karşı sarf ettiği cümlelerin sadece baskıdan başka bir şey olmadığını vurgular.¹⁹²

Kazak Gazetesi bu konu ile ilgili yaptığı tahlilde, şayet İstanbul'a getirilen askerler Almanya'dan değil de, başka güçsüz bir ülkeden gelmiş olsaydı, Rusya'nın bu işe çoktan müdahalede bulunacağını iddia eder. Ancak Rusya, Almanya'nın gücünden çekindiği için müdahale edememiş ve beklemeyi tercih etmiştir. Kazak Gazetesi, Rusya'nın Almanya ile Osmanlı Devleti arasındaki işbirliğine fiilî olarak müdahale edememesinin bir nedeni olarak da, kendi müttefiklerinden yeteri şekilde destek alamamasına bağlar. Nitekim Fransa hükümeti sırf Alman düşmanı olduğu için Rusya'yı sözde desteklemiştir. İngiltere ise ilk başta olabildiğince Rusya'nın bu işlerine karışmamaya itina göstermiştir. Fakat Rusya ile aralarındaki dostluğa hanel gelmemesi için onun yanında yer alıyor gibi gözükmiştir. İngiltere'nin Rusya'ya tam destek verememesinin nedenini de ele alan Kazak Gazetesi, İngiltere'nin yönettiği Hindistan'da Müslümanların ağırlıklı olduğunu hatırlatır. Nitekim Hint Müslümanları I. Balkan Savaşı esnasında İngiliz hükümetine, Hilâfet-i Osmaniye'ye karşı harekette bulunmaması için uyarıda bulunmuştu. Dolayısıyla İngiltere bu konuda idaresi altında bulunan Müslümanlara göre tavır almak zorunda kalmıştır. Böylece

¹⁹¹ Kazak Gazetesi, sy. 41 (8 Aralık 1913), s. 415.

¹⁹² Kazak Gazetesi, sy. 42 (15 Aralık 1913), s. 424.

desteksiz kalan Rusya, Osmanlı Devleti'nin dediklerine kanaat etmekten başka çaresi kalmadı.¹⁹³

4.4. Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı Öncesinde Savaş Gemileri Satın Alması

Kazak Gazetesi 8 Aralık 1913 tarihli haberde Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı öncesi satın aldığı savaş gemileri hakkında bilgi verir. Osmanlı Devleti'nin sınırlarının büyük bir kısmı denizle çevirili olduğundan düşmanın denizden gelme ihtimali yüksekti. Dolayısıyla Osmanlı Türkleri, daha çok savaş gemisine sahip olabilmek için birtakım faaliyetlerde bulundu. Kazak Gazetesi konu ile ilgili olarak, Liman von Sanders heyetinin İstanbul'da Dışişleri Bakanı İzzet Paşa, İçişleri bakanı Talat Paşa ve maiyetindeki devlet erkânı tarafınca büyük ihtişamla karşılanmasını önemli gelişmelerin başlangıcı kabul eder. Çünkü Osmanlı Devleti'ndeki bu problemler von Sanders'in Almanya'dan İstanbul'a gelmesiyle belli oranda çözüme kavuşturulmuştur. Nitekim von Sanders'in İstanbul'da yaptığı ilk icraatlardan biri İngilizlerin savaş gemisini yapan "Armstrong" sanayisine, Osmanlı Devleti'nde de büyük sanayi açması için emir vermesi olmuştur.¹⁹⁴

22 Aralık 1913 tarihli haberde ise Osmanlı Türklerinin dünyadaki en güçlü savaş gemisini satın aldığına dair bilgiler yer alır. Ele alınan habere göre, bu gemi Brezilya hükümetinin kendi bütçesi ile "Astron" sanayisinde yaptırdığı "Rio-de Janeiro"¹⁹⁵ gemisi idi. İşte bunun Osmanlı Devletine 1914 yılının Ocak ayında teslim edileceği haberde yer almıştır. Geminin fiyatı ise 36 milyon 10 som değerinde olup, Osmanlı Devleti'nin bu paranın 23 milyonunu 16 Aralıkta (1913) ödediği bildirilmektedir.¹⁹⁶

Yine bir hafta sonra yayımlanan 44. sayıda, Brezilya'dan satın alınan "Rio-de Janeiro" adındaki savaş gemisinin bazı özelliklerinden bahsedilir. Osmanlı Devleti bu geminin ismini, Osmanlı İmparatorluğunun kurucusuna istinaden "Sultan Osman" diye değiştirmiştir. Ayrıca geminin uzunluğu 90 metre, genişliği ise 13 metre olup, bir saatte 65 km kat edebilecek bir güce sahip idi. Kazak Gazetesi bunun dünyadaki en üstün özelliği taşıyan savaş gemisi olduğuna dikkat çeker. Haberin sonunda, Osmanlı'nın gene Şili (Güney Amerika) hükümetinden savaş gemisi satın almak için görüşmeler düzenlediklerini

¹⁹³ Kazak Gazetesi, sy. 42 (15 Aralık 1913), s. 424.

¹⁹⁴ Kazak Gazetesi, sy. 41 (8 Aralık 1913), s. 415.

¹⁹⁵ Osmanlı Devletinin satın aldığı "Rio-de Janeiro" isimli savaş gemisi hakkında bk. Kazım Karabekir, *Birinci Cihan Harbine Neden Girdik?*, Emre Yayınları, İstanbul 1994, s. 121.

¹⁹⁶ Kazak Gazetesi, sy. 43 (22 Aralık 1913), s. 435.

dile getirir. Bu sırada gelişmeleri takip eden Yunanistan ise Osmanlı'daki bu kalkınmadan aşırı derece endişelenmiştir.¹⁹⁷

8 Aralık 1913 tarihinden itibaren her hafta Osmanlı Devleti'nin savaş gemilerini satın aldıklarından bahseden Kazak Gazetesi, 9 Ocak 1914 yılında da önemli gelişmeleri ele alır. Bu habere göre, Enver Paşa deniz kıyısındaki savaşa elverişli olan her yerde kale dikilmesi için emir vermiştir. Kazak Gazetesi, Osmanlı'nın bu işler için 1,5 milyon lira (1 lira = 8,5 som) harcadığını haber verir. Yine Viyana'nın "Avusturya Affysiuiz" adlı gazetesinden nakilde bulunarak, Avrupa'daki durumların iyi olmadığını bildirir. Bununla birlikte ele alınan haberi desteklemek için Sırbistan'ın "Samo Upravo" Gazetesine atfen, Avrupa'nın tehlikeli bir tehdit altında olduğunu ve buna karşı tedbir alınması gerektiğini ifade eden haberi aktarır. Ayrıca, Yunanlılar, Osmanlı Devleti'nin Şili'den bir drednout, 3 kruvazör ve 4 minonoses (sav. gemi) satın aldıklarını öğrenmiş ve Mitilini(Midilli) adasının tekrar elden çıkacağından endişelenerek, olası savaş ihtimaline direnebilmek için 6 minonoses satın almıştır.¹⁹⁸

Kazak Gazetesine göre 1913 tarihinden itibaren yoğun bir şekilde savaş gemilerini satın almaya başlayan Osmanlı Devleti, 1914 yılında da aynı hassasiyetle devam etmiştir. Örneğin 16 Ocak 1914 tarihli haberde, Osmanlı hükümetinin savaş gemilerini çoğaltmak için yeni karar aldıklarını ifade eder. Alınan karara göre, Osmanlı Devleti önceki aldıkları üzerine yine 6 drednout, 8 bronenoses ve 8 kruvazör satın alacaktı. Bununla birlikte Kazak Gazetesi Osmanlı Türklerinin bu kadar savaş filoları için büyük meblağı nasıl temin edeceklerine de temas eder. Osmanlı Devleti, Amerika'dan 30 milyon frank borç alacak, buna karşılık Anadolu'daki ağaçları Amerika'ya vermek üzere anlaşmıştır. Diğer taraftan Osmanlıya bağlı Stomboli adasını İtalya'ya teslim ederek, yerine 4 torped kayık ve 7 VİZUU (hızlı gemi) alacaklardı. Önemli husus olarak Kazak Gazetesi Osmanlı'nın bu gemileri satın almasında Hint Müslümanlarının büyük katkıları olduğuna dikkat çeker. Ayrıca Rio de-Janeiro gemisinin İstanbul'a ulaşması ile Anadolu Türkleri çok sevinmişlerdir. Hatta bu haberi alır almaz halk Osmanlı'nın her yerinden hükümete tebrik mektupları göndermiştir. Çünkü bu gemi için tüm memurlar bir aylık maaşlarını tevdi ederek büyük fedakârlık göstermişlerdi. Kazak Gazetesi'nin belirttiğine göre, teslim edilen paralar ortalama bir hespla 1 milyon lirayı oluşturmaktaydı (8,5 milyon som). Bu nedenle

¹⁹⁷ Kazak Gazetesi, sy. 44 (31 Aralık 1913), s. 445.

¹⁹⁸ Kazak Gazetesi, sy. 45 (9 Ocak 1914), s. 6-7.

Osmanlı hükümeti bazen memurların birkaç aylık maaşlarını ödemekten aciz kaldığı da vaki oluyormuş. Kazak Gazetesi habere son verirken Osmanlı Türkleri hakkında şu cümlelere yer verir, “Bunca zorluğa bakmadan cömert davranarak halkın savaşa maddi destek vermesi sevinecek iştir.”¹⁹⁹

23 Ocak 1914 yılında neşredilen Kazak Gazetesi’nin diğer bir sayısında da, Osmanlı Devleti’nin takviye amaçlı Almanya’dan “Molıtke” ve “Giben” adındaki 2 drednout satın alacağını haber verir. Kazak Gazetesi önceden Osmanlı Devleti’nin denizdeki tehlikelere karşı savunmasız olduğunu hatırlatarak, bu vakitten sonra karada güçlü olduğu gibi denizde de güçlü olduğunu ispatlar. Hatta sahip olduğu savaş gemileriyle artık Yunanistan’dan güçlü durumda olduğuna dikkat çeker. Ayrıca Kazak Gazetesi “Molıtke” ile “Giben” savaş gemilerinin satın alınmasında hapisteki II. Abdülhamid’in de 1 milyon funt (1 funt – 9,46 som) vereceğine dair haberlerin mevcut olduğunu belirtir.²⁰⁰

Kazak Gazetesi konumuzu ilgilendiren bu tür haberleri 41. sayıdan 47. sayıya kadar kesintisiz olarak yayımlar. Fakat bir sonraki haber ise 60. sayıda yayımlanmıştır. Ele alınan habere göre, kısa sürede 2000 savaş gemisinin Osmanlı Devletine teslim edileceği beyan edilir. Bunlardan en ünlüleri olan “Sultan Osman” gemisi Mayıs’ta, “Reşadiye” gemisi ise Temmuz’ta geleceği bildirilmiştir. Diğer patlatma özelliği taşıyan gemiler de 5 ay sonra ulaştırılacakmış. Bununla birlikte satın aldıkları hızlı kayıklarda çalıştırmak üzere 4 Fransız subayı ile 4 mühendisi çağırarak, gemilerde tatbikat yaptıracaklarmış.²⁰¹

Kazak Gazetesi 60. sayıdaki haberin ikinci paragrafında ise Rusya’nın Osmanlı Devleti’ndeki bu icraatlardan endişeli olduğunu bildirir. Kazak Gazetesi bu haberi bize ulaştırırken “Ruskoe Slovo” Gazetesinden nakilde bulunmuştur. Rus basınına göre, Osmanlı Devleti güçlü savaş gemilerine sahip olsa da, buna kanaat etmeden yine başka savaş gemilerini satın almak için ısrarlı olmuştur. Bunun yanı sıra sene içerisinde savaş gemilerini güçlendirmek amacıyla Osmanlı’nın İngiltere, Fransa ve Amerika devletleri ile görüşmeler düzenleyerek, yaptırmayı planladığı gemileri şunlardır: 1 nondrednout, 2 kruvazör, 8 minokruvazör, 2 ön savunma, 3 hızlı kayak. Bu haberi ele alırken Kazak Gazetesi aynı sayıda konu ile alakalı olarak İngiliz Gazetesine de yer verir. İngiliz Gazetesi, Osmanlı Devleti’nin bu gemileri elde etmesi için 60 milyon paraya ihtiyacı olduğunu dile

¹⁹⁹ Kazak Gazetesi, sy. 46 (16 Ocak 1914), s. 20.

²⁰⁰ Kazak Gazetesi, sy. 47 (23 Ocak 1914), s. 26-27.

²⁰¹ Kazak Gazetesi, sy. 60 (30 Nisan 1914), s. 163-164.

getirir ve Türklerin bu parayı bulamayacağını yazar. Ancak Kazak Gazetesi ele aldığı haberde İngiliz Gazetesine cevap niteliğinde, Osmanlı Türklerinin Rio de-Janeiro gemisini satın alacakları zaman para sıkıntısı olduğu halde Fransa'dan borç aldıklarını hatırlatarak, bu seferde de aynı yolu takip edeceğini ifade eder. Bu sırada Fransa hükümeti eski borçlarının iadesini parayla almayı şart koşmuştur. Osmanlı Devleti'nin bu zor durumdan çıkabilmek için takip ettiği yol, haberin son kısmında şöyle ele alınır: “Türkler yeni borç şartını yerine getirmek için Fransa'dan aldığı paraları devlet adamları ile subaylara maaş olarak verecek. Onlar da iki aylık maaşlarını almadan, savaş gemilerini kuvvetlendirmeye bağışlamış olurlar. Öylece para yavaş yavaş gemi borcunu ödemeye verilmek suretiyle borç ödenmiş olacak.”²⁰²

60. sayıda yer alan haberin üçüncü paragrafına gelince, Osmanlı Devleti 1916 yılına kadar eski olanları katmadıklarında, şu savaş gemilerine sahip olacakları belirtilir: 3 drednout, 5 donanımlı kruvazör, 8 minokruvazör, 24 kanonerka, 10 gemi ve 3 hızlı mesafeli kayak. Kazak Gazetesi bu gemiler Türklere teslim edildiğinde Yunanlılar bir yana, büyük devletlerden Rusya'nın Karadeniz'deki savaş gemilerinden bile güçlü konumda olacağını vurgular.²⁰³

Son olarak 8 Ağustos 1914 tarihli Kazak Gazetesi, Osmanlı'nın Almanya'dan “Goben” ve “Brislav” adındaki iki kruvazör (savaş gemisi) satın aldığını dile getirir. Bu sefer de buna Rusya başta olmak üzere İttifak Devletlerinin olumlu bakmayıp, tepki göstermişlerdir. Çünkü tarafsızlığını ilan eden Osmanlı Devleti'nin Almanya ile yakından ilişkide bulunması savaşta açıkça Almanları destekleyeceğine işaret ediyordu.²⁰⁴

4.5. Osmanlı Ordusu'nun I. Dünya Savaşı'nda Savaştığı Cepheler

4.5.1. Kafkas Cephesi

4.5.1.1. Kafkas Cephesinde Cereyan Eden Savaşlar

28 Ağustos 1914 tarihli Kazak Gazetesi, Osmanlı Devleti'nin Kafkas Cephesinde Ruslar ile savaşmak için hazırlıklara başladığını ifade eder. Bunun için Osmanlı Türkleri askerlerini teyakkuzda bulundurarak, birçok yerde savunma kalelerini inşa etmişlerdir. Hatta Alman generali von Sanders ile beraberindeki on beş subay doğuda bulunan Erzurum'u kontrol

²⁰² Kazak Gazetesi, sy. 60 (30 Nisan 1914), s. 163-164.

²⁰³ Kazak Gazetesi, sy. 60 (30 Nisan 1914), s. 165.

²⁰⁴ Kazak Gazetesi, sy. 73 (8 Ağustos 1914), s. 287.

etmişlerdir. Kazak Gazetesi ilk başta tarafsızlığını ilan eden Osmanlı Devleti'nin bu hazırlıklarına temas eder ve I. Dünya Savaşı'na gireceği ihtimalinin kuvvetli olduğunu yazar. Dolayısıyla Osmanlı Devleti savaşta Almanya safında yer alarak, evvela sınırdaki Rusya ile savaş gerçekleştirecekti. Çünkü Kazak Gazetesi diğer taraftan Rusya'nın da Kafkas tarafında asker mobilizasyonuna (asker toplama) başladığını haber vererek, Kafkas Cephesindeki savaşın kaçınılmaz olduğuna işaret eder.²⁰⁵

30 Ekim 1914 tarihli Kazak Gazetesi ise Osmanlı Türklerinin Rus askeri ile savaşa girdiğini haber verir. Bu savaşta Osmanlı Devleti çok sayıda asker kaybına uğramıştır. Rus askerleri Zivin, Kara Kelisye (Ağrı), Passinski, Aktı, Budan, Hürün, Mison ve Azap'ı ele geçirdiler. Yine Kazak Gazetesi Rusların 30 saatte 80 km kat edip, aradaki dağları geçtiklerini yazar.²⁰⁶

Kazak Gazetesi Osmanlı Devleti'nin Kafkas Cephesindeki muharebelerinden bahsederken, bu gelişmeleri ekseriyetle Rusya'nın Kafkas askerî üssünden gelen haberlerinden naklederek yayımlar. 91. sayıda Kazak Gazetesi, 17 Aralık (1914) sabahında Rus askerinin Sarıkamış'ı ateşe tuttukları haberini bildirir. Osmanlı ordusu Sarıkamış'ı teslim etmemek için üç gün boyunca mukavemet göstermiştir. Fakat Rus istihbaratçılarından biri gidip oradaki evleri yakmış. Bu yangından dolayı çok sayıda Türk askeri vefat etmiştir. Bu esnada bir general, 20 subay ve 1,300 asker esir düşmüştür.²⁰⁷ Haber sonunda Anadolu'daki Ardahan şehrinde de savaş başladığı bildirilir.²⁰⁸

11 Şubat 1915 tarihindeki haberde ise Rus ordusunun hiç ara vermeden ilerlemesiyle hem Kars bölgesini hem de Ardahan'ı zapt etmeye muvaffak oldukları yer alır. Bu gelişmeleri ele alan Kazak Gazetesi, Rus askerinin sadece şehirleri ele geçirmekle kalmayıp, Türk askerleri ile Müslüman halkı acımasızca katledip, köyleri yerle yeksan ettiklerini dile getirir. Aynı sayının diğer kısmında ise Kafkas bölgesindeki Hristiyanların Kars'taki Müslüman halka baskı uygulayıp, öldürdüklerini yazar. Hatta bu duruma dayanamayan Kars bölgesindeki Osmanlı Generali, bu yapılanların insanlık dışı bir davranış olduğunu belirterek, Kars'taki Hristiyanların aklını yitirip, gözleri yaşaran Müslüman halka

²⁰⁵ Kazak Gazetesi, sy. 74 (28 Ağustos 1914), s. 305.

²⁰⁶ Kazak Gazetesi, sy. 83 (30 Ekim 1914), s. 387.

²⁰⁷ Merve Üner, *Kafkas Cephesi'nde Rusların Eline Düşen Türkler* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir 2012, s. 35-44.

²⁰⁸ Kazak Gazetesi, sy. 91(24 Aralık 1914), s. 463.

zulmetmekten vazgeçmesini talep etmiştir. Bu Müslüman halkın olup biten savaşlarla hiçbir alakası olmadığını da vurgular.²⁰⁹

15 Şubat 1915 tarihli Kazak Gazetesine göre 8 Şubatta (1915) Rusya ile Osmanlı askerleri Çoruh vadisinde sekiz saat boyunca savaşmıştır. Savaş neticesinde Türkler Mihalav nehrinden çekilmek zorunda kalmışlardır.²¹⁰ 18 Şubatta neşredilen haberde ise Çoruh'a tekrar ilerlemek isteyen Türk askerlerinin, 10 Şubatta gerçekleştirdikleri muharebede çok zayıf verdikleri yer alır. Ertesi günü yine aynı girişimde bulundu iseler de, bu girişimleri başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Bu başarısızlıklardan sonra Enver Paşa Kafkas meydanındaki Osmanlı Karadeniz limanlarını kontrole çıkmıştır.²¹¹

Kazak Gazetesi 28 Şubattaki (1915) haberde, Rusların Kars'tan sonra 22 Şubatta Zonguldak'ı da ateşe tuttuğularını belirtir. Bu ateşten dolayı Osmanlı'nın altı kat büyüklüğündeki savaş topları patlayıp, üç askeri ağır yaralanmıştır. Bunun yanı sıra bölgedeki "Ereğli" isimli vapur ve yakınında bulunan yedi vapur denize batırılmıştır.²¹² Bir sonraki sayıda ele alınan Kazak Gazetesi'nde, Rusların bildirdiği kısa bir bilgiye yer verilir. Ele alınan bilgiye göre, Rus askeri 24 Şubatta (1915) Çoruh vadisinin yakınındaki Osmanlıya ait savaş makinelerini ele geçirmişlerdir. Yine Azerbaycan sınırlarındaki Dilman mevkiinde gerçekleşen savaşta da Türklere ait silahlar ve üç tane mermi kutusu çalınmıştır.²¹³

17 Martta ise Rus askeri (1915) Sarıkamış tarafının sol cephesindeki Deli Baba, Kara Derbent, İşa kasabalarını kendilerine bağlayıp, oradaki Türk askerini batıya çekilme mecburiyetinde bırakmıştır.²¹⁴

Rus askeri her türlü saldırılara rağmen Kafkas Cephesinde ilerlemekte hiç taviz vermemiştir. 128. sayıdaki gazete haberine göre Ruslar doğudaki Dilman ve Van'ı ele geçirdikten sonra "Başkale" civarındaki Türkler ile çatışmaya girmiştir. Hatta bu sırada Rus askerinin Van yakınındaki "Vastane'yi" ele geçirdiği ve üç grup Osmanlı askerlerini

²⁰⁹ Kazak Gazetesi, sy. 103 (11 Şubat 1915), s.14.

²¹⁰ Kazak Gazetesi, sy. 104 (15 Şubat 1915), s. 17.

²¹¹ Kazak Gazetesi, sy. 105 (18 Şubat 1915), s. 20.

²¹² Kazak Gazetesi, sy. 108 (28 Şubat 1915), s. 31-32.

²¹³ Kazak Gazetesi, sy. 109 (5 Mart 1915), s. 36.

²¹⁴ Kazak Gazetesi, sy. 114 (28 Mart 1915), s. 57.

tutukladıkları yer alır. Van şehrinin zaptı esnasında Ruslar 26 top ve çokça savaş silahlarını ele geçirmişlerdir.²¹⁵

Kafkas Cephesindeki gelişmelerin 1915 yılının sonuna kadar yoğun bir şekilde ele alınan haberlerde, savaşın çoğunlukla Kars bölgesinde cereyan ettiğini görmek mümkündür. Ancak 1915 yılının sonundan itibaren Ruslar diğer bölgelerde de savaş çıkartmışlardır. Örneğin 1915 Aralıkta Ardahan'da gerçekleşen savaş neticesi Osmanlı askeri mağlubiyete uğramıştır. Bu yenilgiden sonra 1916 yılında aynı meydan ikinci kez savaş alanına dönmüştür. Böylece Rus askeri Doğu Anadolu'ya doğru ilerledikçe Osmanlı Türkleri de Erzurum kalesine gelip sığınmışlardır. Buraya sığınmalarının nedeni ise Erzurum kalesinin Alman generali Sanders'in bizzat kontrolü ile yapıldığından, kale müstahkem durumda idi. Kazak Gazetesi bu haberi ele alırken Rusların asıl amacı Erzurum'u ele geçirmek olmayıp, başka da planlarının olabileceğini söyler. Osmanlı ile Almanya'nın Kafkas Cephesinde Ruslar ile savaşmasının diğer bir nedeni, güneydeki İran Devletini kendilerine bağlayıp, müttefiklerinden olmasını talep etmektir. Bununla birlikte Bağdat hudutlarında asker takviye ederek Mezopotamya'dan İngilizleri temizlemek istiyorlardı. Eğer Kafkas Cephesinde savaş büyüyecekse Osmanlı Devleti buraya da askerini yoğunlaştıracaklarını ifade etmiştir. İşte Kazak Gazetesi Rusların Kafkas Cephesinde Osmanlıya karşı savaş açmasını, İngilizlerin Osmanlı Devletiyle baş edemediği için İngilizlerin yükünü hafifletmek amaçlı giriştiği bir savaş olarak kabul eder.²¹⁶

9 Şubat 1916 tarihli Kazak Gazetesi, Erzurum'da başlayan savaşın 5 Şubatta (1916) Osmanlı Türklerinin yenilmeleri ile neticelendiğini dile getirir. Bu sırada Kafkas meydanlarında bulunan Osmanlı askeri 150 bin civarında idi. Fakat cephedeki askerlerin mesafeleri birbirinden uzak olması nedeni ile Erzurum kalesinin muhafazası zayıf kalmıştır. Kazak Gazetesi Erzurum kalesinin diğer kalelerden müstahkem olup, 400'den fazla ateşli top atıcı zırhlısına sahip olduğunu bildirmiştir.²¹⁷

24 Şubatta yayımlanan habere göre ise Enver Paşa ile von Sanders Paşa Erzurum'u tekrar geri almak için harekete geçmişlerdir. Bu önemli şehir özellikle Osmanlı Devleti ile Rusya arasındaki ana hat durumunda idi.²¹⁸ Fakat 17 Nisan 1916 tarihli haberde Osmanlı

²¹⁵ Kazak Gazetesi, sy. 128 (20 Mayıs 1915), s. 113.

²¹⁶ Kazak Gazetesi, sy. 165 (18 Ocak 1916), s. 7.

²¹⁷ Kazak Gazetesi, sy. 168 (9 Şubat 1916), s. 19.

²¹⁸ Kazak Gazetesi, sy. 170 (24 Şubat 1916), s. 27.

Devleti'nin Erzurum'u ele geçirmede muktedir olamadığı anlaşılmaktadır. Aksine Kafkas Cephesindeki Rus ordusu hızla Anadolu'ya ilerlemesini devam ettirmiştir. İlgili haberi ele alan Kazak Gazetesi, “Son zamanlarda savaş olarak algıladığımız vakıaların en büyüğü Rus askerinin Osmanlı'ya bağlı olan Trabzon şehrini ele geçirmesi oldu.” diyerek, cephedeki diğer bir önemli gelişmeyi aktarır. Ruslar için Trabzon'un zapt edilmesi Erzurum'un zapt edilmesi gibi kısa zamanda gerçekleşmiştir. Şehri ele geçirme esnasında karadan ve denizden (Karadeniz) saldırma taktiği uygulanmıştır. Kazak Gazetesi, Rus Devleti için Trabzon'un zapt edilmesini Erzurum'dan daha önemli olacağını vurgulamakta. Çünkü ifade edildiği üzere Rus askeri her ne kadar Erzurum'u ele geçirme hususunda başarılı oldu ise de, iç Anadolu'ya ilerledikleri zaman erzak ve silah temininin imkânsızlığından endişeli idiler. Trabzon tarafından iç Anadolu'ya ilerlemeleri ise şehrin Karadeniz sınırında bulunması nedeni ile Ruslar için bulunmaz bir fırsattı.

Kazak Gazetesi Trabzon'un ele geçirmesini ele aldıktan sonra şehrin tarihî geçmişine de kısaca temas eder. Trabzon Osmanlı Devleti'nin en önemli şehirlerinden biri olup, yüz bin nüfusu ile on tane camiye bünyesinde bulunduran şehir olmuştur. Ayrıca tarihî bir şehir statüsüne sahipti. Kazak Gazetesi Trabzon şehrinin İsa Peygamberin dünyaya gelmesinden 700 sene evvel mevcut olduğuna işaret eder. 1200 yılında ise ismi ün kazanıp, Yunan halkına ait büyük imparatorluğun başkenti olmuştur. İşte meşhur Trabzon'u 1461 tarihinde Osmanlı Türkleri ele geçirmeye muvaffak olmuştur. O tarihten itibaren Trabzon şehri hep Osmanlıların olagelmıştır.²¹⁹

4.5.1.2. Azerbaycan ve Kazakistan Halkının Yapmış Oldukları Yardımlar

Kazak Gazetesi 128. sayıdaki haberin diğer kısmında ise işkenceler altındaki Osmanlı Türklerine “Cemiyeti Hayriye'nin” yaptığı yardım hizmetlerinden bahseden Kazak aydını C. Canibekov'un makalesi yer alır. Kazak aydınının ifade ettiği üzere Bakü'de kurulan yardım kuruluşundan (Cemiyeti Hayriye) bir grup doğu Anadolu'da tahribe uğrayan köyleri, hayatta kalan ve canlarını yitiren kardeşlerimizin durumları hakkında kesin bilgilere ulaşmak için bizzat olay yerlerine gidip, birtakım incelemelerde bulunmuşlardır. Olay yerindeki gördükleri gelişmeleri gazeteye yansıtan Cemiyeti Hayriye mensupları, ilk olarak ihtiyaç sahiplerinin sayılarının öğrenilmesi gerektiğini bildirmişlerdir. Bununla birlikte Kars, Sarıkamış ve Horasan civarındaki köylerin raporunu çıkarmışlardır. Neticede

²¹⁹ Kazak Gazetesi, sy. 177 (17 Nisan 1916), s.55-56.

zulme uğrayan Türklere Ardahan ve Oltu tarafında 10 Nisan'dan (1915) itibaren başta komutanlar olmak üzere doktor Sultanov da, yardım etmek için seferberlik yapmışlardır. Bu sırada Kars, Sarıkamış ve Horasan şehirleri hem araba hem de demir yolları ulaşımı açısından savaş nedeniyle yarasız vaziyette idi. Cemiyeti Hayriye karnı aç, iyice zayıflayan, gözlerinin rengi kararıp yorulan kardeşlerimize (Osmanlı Türklerine) un, giysi, şeker ve buğday dağıtımında bulunmuşlardır. Özellikle bu işlerde Cemiyeti Hayriye'nin seçip gönderdiği Safi Kurds, sıkıntıların giderilmesi için önemli hizmetleri ifa etmiştir. Gittikleri yerlerde yetim çocuklar ile dul kadınlara rastlamışlardır. Hatta Kılın Tepe adındaki bir köyde 70 tane yetim çocukları bulmuşlardır. Yine savaş esaretine maruz kalan Doğu Anadolu'nun soğuklarında "Ölmezse de ölü haline düşen Müslümanlarmış" diye tanıttığı diğer yerlerde, birbirine sarılmış vaziyette on çocuk bulmuşlardır. İşte bunları sıcak yere yerleştirip, yemeklerini temin etmek için görevliler tayin edilmiştir. Kars'ta savaşın başlaması ile oradaki halk oturduğu yerlerini bırakıp başka yerlere gitmek zorunda kalmışlardı. İşte bu halkın tekrar evlerine dönmeleri ile Kars'a yardım etmek üzere toplanan paralara, Kars Camisi yanında "Toydıratın Üi" (Yardım eden ev) açılarak, günde 40 – 50 kişiye karşılıksız yemek verilmiştir.²²⁰

Ardahan'da ise Doktor Sultanov'un ekibi ihtiyaç sahiplerinin hesabını hazırlayarak, bunlara un dağıtımında bulunmuşlardır. Hatta Kazak Gazetesi, bir günde üç bin unun ihtiyaç sahibine ulaştırıldığını bildirir. Fakat halkın dediklerine göre bu yardımlar ihtiyaç sahiplerini tamamen karşılamaya yetersiz olmuştur.²²¹

Kazak Gazetesi 128. sayıda ele aldığı gibi 140. sayıda da "Yeni İkbâl" Gazetesinden özetleyerek, Doğu Anadolu'daki Türk kardeşlerin dertlerine derman olan "Cemiyeti Hayriye" yardım kuruluşunun faaliyetlerinden bahseder. Haberde bilhassa Kars'taki acı durumlar ele alınır. Bölgede evsiz, aç kalan 34 yetim çocuğun bulunduğunu ve bunlara yönelik yardımların yapıldığını bildiren telgraf haberi Kars'tan Azerbaycan'a ulaşmıştır. Bundan önce de Cemiyeti Hayriye'nin bu şekilde 19 çocuk buldukları hatırlatılarak, işkenceye maruz kalan kardeşlerin adedi daha da artabileceği haberi ifade edilmiştir. Kazak Gazetesi aynı haberin ikinci paragrafında dünyanın her yerinde Osmanlı Türklerinin

²²⁰ Kafkas Cephesinde cereyan eden gelişmeler hakkında bk. Hatice Yalçın, *Harp Ceridesi (I. Dünya Savaş'ında Kafkas Cephesi)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tokat 2008, s. 38-39.

²²¹ Canuzak Canibekov, *Kazak Gazetesi*, sy. 128 (20 Mayıs 1915), s. 113.

kardeşleri olduğunu içtimai yönden hissettirmek için Kars'taki mazlumlara yardım etmekte yarış içinde olan milletin namusu had safhada olduğunu beyan eder. Hatta bunun için Rusya'da basılan gazetelerde “Yardım Defteri” köşesi açılarak Kafkas, Orenburg, Ufa, Kazan, Moskova, Kırım ve Türkistan'dan maddi yardımlar toplanmıştır. Kars'taki kardeşleri için Rusya'nın en ücra karanlık yerlerinde bile yardım için çeşitli tiyatro gösterisi düzenlemekle, ev eşyalarını satmakla v.b. maddi destekte bulunmuşlardır. İşte Kazak Gazetesi ele aldığı haberde, bu desteklerin düzenli devam edemediğini hatırlatarak, Cemiyeti Hayriye'ye göndermek üzere “İkbal” Gazetesi müdürlüğünün 25,000 som, “Vakit” Gazetesi müdürlüğünün de 10,000 som toplayıp, Orenburg'daki komiteye teslim ettiklerini yazar. Orenburg Müslüman komitesine yine 19,000 somdan fazla para gönderildiği haberi de yer alır. 20 – 30 milyon Müslümandan toplanan paraların toplam miktarı 100,000 soma ulaşmıştır. Yeni İkbal Gazetesi bu miktarların daha hiçbir şeyi değiştirmedeğini de vurgular.²²²

İkbal Gazetesi bunlara yer verirken, Orta Asya'daki Türklerin hayatta olduklarını bildirerek uzaktaki kardeşlerine sahip çıkmaları sadece sıkıntılı dönemde olduğu veya övünme kaynağı olması için yapmadıklarına dikkat çeker. Aksine her zamanki gibi aynı hal üzere canla başla çalışmalarını devam ettirdiklerini ifade eder. Bunun için altı yedi ay içinde toplanan ortalama 100 bin somu kardeşlik borçlarını yerine getirmek üzere derhal ihtiyaç sahiplerine ulaştırdıklarını bildirir.

Haber sonunda Cemiyeti Hayriye, topladıkları paraların gün geçtikçe azaldığına, yardım talebinin ise had safhada olduğuna dikkat çeker. İşte bunlara mahal vermemek için farklı yollarla para toplanılması gerektiğini dile getirir. Bunun yanı sıra sadece bir defaya mahsus olarak yardım etme zamanı gelmediğini yazar. Ayrıca gazete haberi, Orta Asya'daki Müslüman Türklere hitaben şu cümlelere yer verir, “Eğer bu tarihî imtihan yolunda zulmet kaplayan zamanımızdan hem övgü ile hem de onurumuza leke dokundurmadan çıkmak istiyorsak, o zorluklar karşısında zayıf düşen kardeşlerimizin gözyaşlarını durdurmak için elimizden gelen her yardımı öncelik etmeye borçluyuz. Müslümanlar bunlara riayet etsin...”²²³

²²² Kazak Gazetesi, sy. 140 (8 Temmuz 1915), s. 159.

²²³ Kazak Gazetesi, sy. 140 (8 Temmuz 1915), s. 159.

Kazak Gazetesi Yeni İkbal Gazetesinden Kafkas Cephesi'ndeki gelişmeleri aktarmakla birlikte, zulüm altındaki Osmanlı Türklerine yapılan yardımlar hakkında da bilgi vermeyi ihmal etmez. Orta Asya'daki Orenburg ile Türkistan bölgelerinden, Doğu Anadolu'daki Türk kardeşlerine yardım için maddi destekte bulunan Kazakların isimleri ile gönderdikleri para miktarları Kazak Gazetesi'nde yayımlanmıştır. Nitekim 5 Mart 1915 tarihli haberde Kazak halkının yapmış oldukları maddi destekler Kazak Gazetesi müdürlüğüne tevdi edilmiştir. Kazak Gazetesi de C. Canibekov vasıtasıyla bu paraları Orenburg'daki "Müslüman Komitesine" teslim etmiştir. Dolayısıyla Kars'taki kardeş halk için maddi destekte bulunan Kazakların isimleri ve teslim ettikleri para miktarları gazetede şu şekilde sıralanmıştır: C. Canibekov 3 som; H. D. Muhammedov 1 som; Abdülhamit Almüslim 1 som; Kaptagay, Burtak ve Gül Camal ailesi 50 tıyından verdi. Toplam 6 som 50 tıyın (kuruş).²²⁴ Aynı şekilde on gün sonra yayımlanan 15 Mart tarihli habere göre Kars Müslümanlarına "Kazak" Gazetesi aracılığı ile yardım eden şahıslar: Kozıbayev 50 tıyın; Sarıbayev 50 tıyın; Aydar Bek 50 tıyın; Esmuhammed Orazbayev 1 som; Elcan Orazov 3 som; Bedri Sefa Baytursinova 3 som. Toplamda 8 som 50 tıyın. Eltay Qanalı oğlu hem G. A. oğlu 5 somdan; Sayıt Muhammed Kulinşak balası 3 som; Aysultan Dosmuhammed oğlu hem Muhammed Ali Tarın oğlu 1,25 som; Muhammed Ali Baymagan oğlu ile Sultan Kerey Köşk oğlu, Birim Türken oğlu, Küzetbay-ak Abıq oğlu, İşan Ordabay oğlu, Sarsenbay seysenbı oğlu, Kurmanbaz Künibas, Munaytpas Duysenbı oğlu, İbau İsa Jumık oğlu, Burkit Otegen oğlu, Aldamergen Şaugara oğlu, Hasan Ali Andabay oğlu, Kocabay-ak İbık oğlu, Tınış Colbatır kızı, Albıya Tobay kızı, Andican Murgam Seyit oğlu, Kul Rıza Darıcan oğlu, İzbasar Kocabay oğlu, Devlet Ali Cankey oğlu, Nurgazi Cakan oğlu hem Canısbay Carşı oğlu 1 somdan; İbir Muhan Tobay oğlu 70 tıyın; Akpay Tanrıveren oğlu, Ubeydullah Andır oğlu, Cumabay-ak Abıyık oğlu, Muhammed Mamayulı, Zamandin İman Seyit oğlu, Anaş Saken oğlu, Kartcan Koycekenulı, Abdullah oğlu, Tacıbay Muratbay oğlu 50'şer tıyından. Basen Sankıbay oğlu 35 tıyın; Janılşa Dosmuhammed 34 tıyın. Ak-Zerhem Nurcemal Dosmuhammedova 33'şer tıyından; Abdullah Tobay oğlu 30 tıyın verdiler. İşan ailesi 1 som; Bibi Kamartobayeva, Şah Murad Cubay oğlu, Cakey kızı, Tastemir Dılmay oğlu, Aytcan İşman oğlu, Kaldıbay Karıntay oğlu, Cuma Ali Süleyman oğlu, İbray oğlu, İsan Aytuar oğlu 20'şer tıyından verdiler. Toplamda 49 som 65 tıyın. Kazak Gazetesi haber sonunda "Müdürlükten" başlığı altındaki bir hatırlatmasında, şu ana kadar toplanan

²²⁴ Kazak Gazetesi, sy. 109 (5 Mart 1915), s. 36.

paraların 64 som 65 tıyn'a ulaştığını yazar. Bu meblağın Genel Komiteye (Bakü'ye) teslim ettikleri bilgisi yer alır.²²⁵

28 Mart 1915 tarihli Kazak Gazetesi yine Osmanlı Türklerine yardım etmek için maddi destekte bulunan Kazakların isimlerini şöyle ele alır. Abilhan Colbatır oğlu 6 som; Ahmet Bilgorek oğlu 3 som; Darbay Kolbatyr oğlu, Makaş Kenebay oğlu, Eralı Bokembay oğlu, Kıyakbay Kalkaman oğlu, İsmail Baykürek ailesi, Kal Muhammed Camanşa oğlu, Korgabay Aliş oğlu 1'er somdan; Zübeyde Andır oğlu 50 tıyn; Sunitay Ciyenkul oğlu 20 tıyn. Eldes Omar oğlu 1som; Taybiner Kokanulı 50 tıyn. Begimbet oğlu 1 som; Toplam 19 som 20 tıyn. Öncekileriyle beraber 83 som 85 tıyn.²²⁶

Kazak halkının Kars'taki Osmanlı Türklerine yaptığı maddi destekleri hakkında diğer bir haber de 2 Nisan 1915 tarihli Kazak Gazetesi'nde yayımlanmıştır. İmam Muhammedov 20 tıyn; Taskınbayev 20 tıyn; Cumabay Orazalin 1som; Darcan Musa oğlu 20 tıyn; Safar Naurızbayev 15 som; Ayrıca Muhtar 3 som; M. Arifcan toplumu 1 somdan; Hüseyin Akberdi oğlu 1 som; Canşan Hüseyin 50 tıyn; Doscan Tuzelbay oğlu 15 tıyn; Nimetulla Kuzembay oğlu 2 som; Bekturga Dosımulı 1 som; Murtaza Kanatbay oğlu 25 tıyn; Abdullah Begenekulı 25 tıyn; Cuma Ali Tileuli oğlu 50 tıyn; Abdurrahman Cuma Ali 20 tıyn; Aymuhammed Muhammed oğlu 1 som; Ubeydullah ulı 1 som; Tileubay İmanbay 1 som; Ernazar toplumu 1 som; Alimcan Ernazarulı 50 tıyn; Nazar kızı 50 tıyn; Caugacar Satıbaldı oğlu 1som; Omıralı oğlu 1 som; Yakup Muhtar oğlu 50 tıyn; Fitir 50 tıyn, Akan Aycaulı 40 tıyn; Jalımbet 20 tıyn; Orazalı, Baht Ali, Zeynep Meruert, Marjan, Calımbet balaları 1'er somdan; Talcan Hüseyin toplumu 50'şer tıyn; Huseyn Ukenulı 2 som; Beysenbay Tınıştıqbayulı 2 som; Cafer Tınıştıkbay, Sabırcan Ukenulı, Seyitcan Huseyn ulı, Cumabey Huseynulı, Cemile Beysenbay kızı, Danabek Huseyn oğlu 20 'şer tıyından; Sarsen Kaldıbay oğlu, Muhan Tuyakulı, Tobey ulı, Mırza Ali Cangazı kardeşi 20'şer tıyından; Dıldıaş Aycan oğlu 1 som; Azmuhammed 1 som; Borıbay Muhammed oğlu 10 tıyn. Toplam 49 som 90 tıyn. Kazak basımevi başkanlığına teslim edilen paralar, öncekileriyle toplamda 133,75 somu tereküp ettiği belirtilmiştir.²²⁷

Bir hafta sonra yayımlanan 8 Nisan 1915 tarihli Kazak Gazetesi'nde, Kazakların Kars'taki Müslümanlara yardım etmek için Orenburg'daki "Müslüman Komitesi'ne" teslim etmek

²²⁵ Kazak Gazetesi, sy. 112 (15 Mart 1915), s. 50.

²²⁶ Kazak Gazetesi, sy. 114 (28 Mart 1915), s. 57.

²²⁷ Kazak Gazetesi, sy. 116 (2 Nisan 1915), s. 66.

üzere “Kazak” basımevine verdikleri yardımları şu şekilde ele alınmıştır. Fazılbey Sansızbey oğlu 10 som; Elubay Macak oğlu 10 som; Murtaza Beken oğlu 20 som; Sergazi Turlıbay oğlu 5 som; Abiş Nazar Muhammed oğlu 5 som; İshak Rahmet oğlu 3 som; Ahmet Canabay oğlu 5 som; Beymuhammed Aitbay oğlu 1 som; Balkıbey oğlu 3 som; Sadık Tülekbay oğlu 3 som; Nurgazi Nurlıbay oğlu 2 som; Tatcan İshak oğlu 3 som; Nurettin 5 som; A. S. 3 som; Paştay 2 som; A. B. 3 som; A. S. 3 som; İsmail Beydemir oğlu 5 som; Şurabay oğlu 2 som; Mustafa Kubanbay oğlu 1 som; Aytkul Tleybergen oğlu 1 som; S. İ 1 som. Ahmet Sautıbey oğlu 2 som; Askar oğlu 2 som; Tınımbay Osman oğlu 1 som; Hasan Mahambet oğlu 1 som; Elubay oğlu 1,50 som; Aliye Gölbayeva 50 tıym. Veli Ahmet İsatay oğlu 1 som; Hüseyin oğlu 1 som; Almuhammed Bayzak oğlu 5 som; Abdulhannan Carılıkayev 1 som 5 tıym; Cayılğan 85 tıym; Manisov 30 tıym; Ali Conanov, Canpeyis oğlu, Beket oğlu, Doscan 20 tıymınan; Hamza Muhammedov, İsmak Doscanov, Mukaşov, Cuman, Devlet Mırakayev, Lokman Muhammedov, Osman Doscan oğlu 15 tıymınan; Abdulahad Cayılğanov 30 tıym; Harun Habibulla oğlu, Abbas oğlu, Ebulhayır Namazalı oğlu, Kadın Baymukaş oğlu, Baltabay oğlu 10 tıymınan. Toplamı 119 som. Öncekiler ile beraber 252 som 75 tıym.²²⁸

Aynı hal üzere Kazak Gazetesi 9 Ocak 1916 tarihinde de, işkencelere maruz kalan Doğu Anadolu’daki Osmanlı Türklerine yardım eden Kazakların isimleri ele alınır. Beysultan Töre oğlu Hanov 15 som; Urimci aksakalı Abdulhalik İnekeyov 20 som; Toplamda 35 som. Öncekileriyle beraber 1430 som 93 tıym.²²⁹

31 Ekim 1916 tarihli haberde, Öskemen eyaletindeki (günümüzde Kazakistan’a bağlı bir il) Literski Rodnik’te bayram namazı akabinde Kazaklardan 31 som yardım parası toplandığı ifade edilir. Öncekileriyle beraber toplanan miktar 1578 som 63 tıym’a ulaşmıştır.²³⁰

4.5.2. Kanal Cephesi

Osmanlı Devleti I. Dünya Savaşında ikinci cephe olarak Kanal Cephesi’nde savaştı. Ancak Kazak Gazetesi, Kanal Cephesi’ndeki gelişmeler hakkında ayrıntılı bilgilere yer vermez. Kanal Cephesi hakkında ele alınan gazete haberi 16 Aralık 1914’te yayımlanır. Bu haber kısa olsa da, bazı önemli gelişmelere yer verir. Nitekim İngiltere hükümeti, sırf

²²⁸ Kazak Gazetesi, sy. 117 (8 Nisan 1915), s. 67.

²²⁹ Kazak Gazetesi, sy. 164 (9 Ocak 1916), s. 6.

²³⁰ Kazak Gazetesi, sy. 203 (31 Ekim 1916), s. 160.

Osmanlı Devleti'ni desteklediği için Mısır padişahı Abbas Hilmi'yi tahtından indirerek, yerine amcası olan Hüseyin Kemal'i padişah tayin etmiştir.²³¹ 10 Haziran 1915 tarihli haberde ise Osmanlı hükümetinin hem müttefik ülkelere hem de tarafsız ülkelere yönelik yayımladığı bir yazısı ele alınır. Ele alınan yazıya göre, 1888 senesinde imzalanan anlaşma gereği, İngiliz hükümetinin tarafsız devletlere Süveyş Kanalı'nı kapatmayacağına ve orada savaş gemilerini bulundurmaya dair söz verdikleri bildirilerek, İngilizlerin bu sözü tutmadıklarını ifade eder. Hatta İngilizlerin bununla da kalmayıp, Osmanlı Devleti ile savaşmak için Fransa askerlerini Süveyş Kanalı kıyılarında beklettiğini ekler. Bunun karşısında Osmanlı Devleti de, kendi topraklarının bir parçası olan Mısır'ı muhafaza etmek amacıyla Süveyş Kanalı'ndaki savaş meydanlarına daha ağırlık vereceğini bildirir. Yazı sonunda da, eğer Süveyş Kanalı civarındaki tarafsız devletlerin gemilerine zarar gelecek olursa, bu meselede muhakkak İngiltere ile Fransa'nın suçlu olacağını vurgular.²³²

Kazak Gazetesi Kanal Cephesi hakkında yayımlanan bir sonraki haberi, bir sene sonra 31 Mart 1916 tarihinde ele alır. Kazak Gazetesi bu yayımladığı haberi, Budapeşte'nin (Macaristan) İstanbul'dan aldığı haberlerden ibaret olduğunu belirtir. Ele alınan habere göre Osmanlı Devleti, Mısır'a tekrar yürüme kararının sadece bir sözden ibaret olmadığına dikkat çekmek için, "Mısır, Osmanlı savaş meydanlarındaki ilk sırada yer alan önemli savaş meydanlarından." diye düşmanlarına karşı bir uyarıda bulunmuştur.²³³

4.5.3. Çanakkale Cephesi

Osmanlı Devleti'nin, I. Dünya Savaşı'ndaki en büyük cephelerinden biri de Çanakkale Cephesi olmuştur. Kazak Gazetesi, Çanakkale Cephesinden bahsederken cephenin civarında bulunan Dardanel ve Bolayır'daki gelişmeleri de ele alır. 28 Şubat 1915 tarihli gazete haberinde, bütün dünyanın Osmanlı Cephelerinde devam eden savaşları yakînen takip ettiğine dikkat çeker. Ayrıca bu savaşta İngiltere ile Fransa deniz filolarının Dardanel'deki Türk kalelerine 6 Şubat tarihinden (1915) itibaren ateş etmeye başladığını bildirir. Ancak düşman saldırısı karşısında Çanakkale'deki Osmanlı savaş gemileri de kuvvetli idi. Bundan dolayı İtilaf Devletleri'nin cepheye taarruzu esnasında Dardanel kalesi teslim olmayıp, sadece hasar almıştır. Dardanel'in teslim olması ise İstanbul'un elden çıkmasına zemin hazırlayacaktı. Hatta Kazak Gazetesi Çanakkale Cephesinin zapt edilmesi

²³¹ Kazak Gazetesi, sy. 90 (16 Aralık 1914), 452.

²³² Kazak Gazetesi, sy. 134 (10 Haziran 1915), s. 136.

²³³ Kazak Gazetesi, sy. 175 (31 Mart 1916), s. 49.

durumunda, İstanbul'un ya Belçika gibi zayıf bir devletin yönetimine gireceği ya da büyük güçlerden Rusya'nın hâkimiyetine geçeceği görüşlerini ortaya koymuştur. Çünkü Rus Devleti Dardanel ile İstanbul'u ele geçirmek için amansız bir mücadele içindeydi.²³⁴

Kazak Gazetesi bu bilgilere yer verdikten sonra cephenin zapt edilip, edilmeyeceği konusunda muhtelif gazete haberlerinden bilgiler aktarır. Örneğin bunlardan "R. V."(Russkoe Vedomosty) Gazetesindeki Uglin'in makalesine yer vererek, Kazak halkını bilgilendirmeye çalışır. Uglin'e göre, Dardanel kalesinin müstahkem olması imkânsızdı. Çünkü Osmanlı Devleti, İtalya ile savaş içinde iken bu kaleyi tekrar gözden geçirmesine vakti olmamıştı. Yani bu işe Osmanlı Devleti ancak Avrupa Savaşı (I. Dünya Savaşı) başlayınca önem vermiştir. Dolayısıyla Uglin, düşman savaş gemilerinin Osmanlı kalelerini geçebileceği fikrini ileri sürer. Bununla birlikte Dardanel'in giriş kapısının geniş olduğuna dikkat çekerek, kaleye yaklaştıkça mesafelerin daralacağını hatırlatır. Bu nedenle düşman gemileri içeriye doğru ilerledikçe büyük huzursuzluklara maruz kalarak, Osmanlı askerine kolayca ateş edemeyecekti. Örneğin, Sultan Kale ve Çanakkale'deki giriş mesafesi bir kilometre olup, gelen gemiler birtakım sıkıntılara katlanacaklardı.

Kazak Gazetesi aynı sayıda "Riç" Gazetesinden de nakilde bulunarak, önemli gelişmeleri ele alır. Riç Gazetesi de R.V. Gazetesindeki Uglin'in dediklerini tasdik ederek, Dardanel'in İtilaf Devletleri tarafından zapt edilebileceği görüşünü ortaya koymuştur. Kaleyi ele geçirmek için evvela İtilaf Devletleri Bolayır'daki 100 bin askerleri ile Gelibolu'yu sıkıştıracaklarmış. Eğer bu, planladıkları şekilde cereyan ederse Gelibolu'nun İstanbul ile irtibatı koparak erzak ve silah ulaşımı devreden çıkacaktı. Ayrıca Riç Gazetesi, Osmanlı'nın Dardanel tarafındaki Avrupa yakasında 60 bin, Asya yakasında ise 15 bin askeri teyakkuz halinde olduklarını haber verir. Neticede Osmanlı Devleti'nin başka cephelere göre İstanbul'u askersiz bırakması imkânsızdı. Ancak bu sırada Çanakkale Cephesinin savunmasını artırmak için yine güney Suriye ile Bağdat vilayetindeki Smirna'dan takviye asker getirmek istedilerse de, bu konuda elleri bağlı kalmıştır. Son olarak Riç Gazetesi, İtilaf Devletleri'nin hedeflerine ulaşmaları için evvela Osmanlı'nın karadaki askerlerini zayıflatmaları gerektiğini vurgulamıştır.²³⁵

²³⁴ Kazak Gazetesi, sy. 108 (28 Şubat 1915), s. 31-32.

²³⁵ Kazak Gazetesi, sy. 108 (28 Şubat 1915), s. 31-32.

30 Nisan 1915 tarihli haberde ise İtilaf Devletleri'ne ait savaş filolarının Dardanel'e ateş ettikleri yer alır. Şiddetli saldırılar neticesinde Dardanel'deki V. kolordu başkanı von Sanders, kendi birlikleri ile Gelibolu'ya taşınmak zorunda kalır. Kazak Gazetesi bu sırada Dardanel'den İstanbul'a götürülen çok sayıda yaralının olduğunu dile getirir. Bunlardan sadece yaralıların adedi 15 bin civarında olup, ağır halde olanlarıyla bu adedin 60 bine ulaştığını zikreder.²³⁶

9 Mayıs 1915 yılına ait Kazak Gazetesi'nde ise İngiliz bahriye bakanı Şerşil'in önemli bir konuşması yer alır. Şerşil'in dediğine göre, İngiltere'nin "Golbaf" isimli savaş gemisi Dardanel'de patlayıcı madde yüzünden suya batırılmıştır. Neticede gemideki 500 kişi hayatlarını yitirmişlerdi. Ancak "İ. 4" isimli İngiliz sualtı gemisi ise Dardanel kavşağını geçerek, Marmara denizindeki iki Osmanlı gemisini batırmıştır.²³⁷

Kazak Gazetesi, konuyla ilgili bir sonraki haberi 20 Mayıs tarihinde yayımlar. Ele alınan habere göre, İtilaf Devletleri'nin kesintisiz düzenledikleri saldırılar neticesinde Dardanel'deki Osmanlı askerleri Gelibolu'ya çekilmek zorunda kalmıştır. Hatta düşman gemileri Gelibolu'yu da ele geçirmek için aldıkları destekler neticesinde sürekli ilerlemişlerdir. Bu sırada diğer taraftan Almanya hükümeti de Osmanlı Devletine yardım amaçlı bayılacak gazlar göndermiştir. Kazak Gazetesi her ne pahasına olursa olsun Osmanlı Türklerinin kanlarının son damlasına kadar İstanbul'u koruyacaklarını vurgular. Eğer İtilaf Devletleri galip gelecek olursa Osmanlı Devleti İstanbul'u yangın altında bırakıp öyle gidecekmiş.²³⁸

4 Haziran 1915 tarihli Kazak Gazetesi, aynı şekilde Dardanel'den sonra Gelibolu'nun da ele geçirilmesi için düşman askerinin taarruzda bulunduğunu ifade eder. Neticede Osmanlı ile İtilaf Devletleri arasında cereyan eden uzun savaştan 3 bin Osmanlı askeri esir alınarak Mudrus (Mondros) adasına götürülmüştür. Kazak Gazetesi bu tutukluların içinde Alman subaylarının da olduğuna dikkat çeker. Ayrıca Osmanlı kuvvetleri Anadolu'da kaleler inşa ederek, batı Anadolu'daki Yunanlıların yerine Müslümanları yerleştirmişlerdir.²³⁹

Kazak Gazetesi Gelibolu'daki Rus saldırıları karşısında Osmanlı Devleti'nin aldığı tedbirlerden bilgi vermek için İstanbul'dan Rusya'ya dönen devlet adamının "Petrograd

²³⁶ Kazak Gazetesi, sy. 123(30 Nisan 1915), s. 92.

²³⁷ Kazak Gazetesi, sy. 125 (9 Mayıs 1915), s. 100.

²³⁸ Kazak Gazetesi, sy. 128 (20 Mayıs 1915), s. 111.

²³⁹ Kazak Gazetesi, sy. 132 (4 Haziran 1915), s. 128.

Agenstva'ya" verdiği konuşmasını nakleder. Alınan bilgiye göre, Osmanlı bahriye bakanlığının Gelibolu'daki askerî kuvvetini güçlendireceğinden bahsedilmektedir. Hatta bu maksatla birinci ve ikinci bölükler mevzilere sevk edilerek, o andaki toplam asker 25,000'in üzerinde olmuştur. Ayrıca Osmanlı askerleri düşmana karşı güçlü konumda olmak için Makrik, Oyına, Gifati, Steni ve Bikosta gibi Almanya'daki silah fabrikalarında gece gündüz çalışmışlardır. Osmanlı Devleti bu silahları Almanya'dan Romanya ve Bulgaristan aracılığıyla teslim almışlardır. Bazen de bu silahlar İstanbul'a ulaşmamıştır. Çünkü itilaf ülkeleri tarafından fark edilmemesi için yollarda bekletildikleri de oluyormuş.²⁴⁰

Kazak Gazetesi'nde Çanakkale Cephesi hakkında zikredilen son haber 157. sayıda yer alır. Bu habere göre İstanbul'a gelen Alman birliklerinin Gelibolu'ya gönderilmesiyle Osmanlı askerinin düşmana karşı daha da güçlü durumda olacağı ifade edilir. Ayrıca bu haberde Osmanlı hükümetinin 17 ile 55 yaş arasındaki erkeklerin askere alınacağı belirtilerek, bunların sadece zarurî durumlarda toplanılacağı beyan edilir.²⁴¹

4.5.4. İran Cephesi

Kazak Gazetesi 9 Temmuz 1914 tarihli haberde İran Cephesindeki iç gelişmelere temas eder. Ele alınan habere göre İran'da üç sene önce Muhammed Ali'nin tahttan indirilmesi ile yerine veliahdı Ahmet Şah geçecekti. Fakat küçük yaşta olması nedeni ile bir müddet devleti Nasır el-Melik idare etti. Kazak Gazetesi, şimdi ise Ahmet Şah'ın on altı yaşına girmesi ile 7 Temmuz'da (1914) idareyi eline aldığını haber verir. Bu sırada Osmanlı halifesi Muhammet Reşat (V. Mehmet Reşat), İran ile bağlarını daha da güçlendirmek için Ahmet Şah'ın tahta oturmasını tebrik etmeye Sadık Beyin başkanlığında vekillerini Tahran'a göndermiştir.²⁴²

İran Cephesi ile alakalı bir sonraki haber 8 Nisan 1915'te yayımlanmıştır. Bu haberde, Osmanlı kuvvetlerinin İran hudutlarındaki Kasr Şirin'i zapt edip, Kırman Şah'a doğru yöneldiklerinden bahsedilir. Osmanlı birliklerine karşı direnen İran özel askerleri ise Hemedan'a doğru çekilmek zorunda kalmıştır. Bununla birlikte Kırman Şah'a bağlı Siirpol da, Osmanlı askeri tarafından zapt edilince bölgedeki Rusya ile İngiltere elçilikleri

²⁴⁰ Kazak Gazetesi, sy. 139 (30 Haziran 1915), s. 156.

²⁴¹ Kazak Gazetesi, sy. 157 (17 Kasım 1915), s. 248-252.

²⁴² Kazak Gazetesi, sy. 69 (9 Temmuz 1914), s. 253.

Hemedan'a taşınmışlardır. Bu esnada İran, Osmanlı Devletine aralarında dinî yakınlıkların olduğunu belirterek, önemsiz meseleler yüzünden çıkan bu savaflara son verilmesi için İstanbul'a telgraf çekmiştir. Fakat devam eden ikili görüşmeler bir müddet sonra neticesiz kalmıştır. Haber sonunda, Osmanlı askerinin Kasr Şirin'de sürekli ilerlemekte olduğu ifade edilir.²⁴³

12 Nisan 1915 tarihli Kazak Gazetesi, İran üzerindeki İtilaf Devletlerinin mücadelelerinden bahseder. 1907 senesinde Rusya ile İngiltere İran'ı ikiye bölerek, güney İran'ı İngilizler, kuzeyi de Ruslar ele geçirmek için bölgedeki çalışmalarına hızla devam ediyorlardı. I. Dünya Savaşı başladıktan sonra ise Osmanlı Devleti savafla girdi ve bu sırada İran Devleti ne kadar kendisini tarafsız ülke ilan ettiyse de, hangi tarafta savaflacağını belli etmişti. Kazak Gazetesi savaflın başlamasıyla iç ve dış etkenlerden dolayı İran'ın huzursuzluk içinde olduğunu ifade eder. İran'da özellikle devlete karşı çıkan büyük çoğunluk halk idi. Ayrıca Kazak Gazetesi, İran'daki iç problemleri ele alırken, devlet başkanı Müşir'in istifa etmesinin ardından devlete hem halkın acısını dindiren hem de İngiltere ile Rusya'ya sadakatli birisinin bulunamadığından bahseder. Dıştan gelen tehlike ise Osmanlı Devleti'nin İran hudutlarındaki Kırman Şah'a doğru ilerlemesi olarak değerlendirilmekteydi.²⁴⁴

Artık İran'ın bağımsız bir ülke olmadığını ifade eden Kazak Gazetesi, Almanya ile Osmanlı Devleti'nin İran üzerindeki İngiliz ve Rus oyunlarını defederek, ülkeyi kendileri sahiplenmeye gayret ettiklerini bildirir. Fakat bu değişimden İranlılara hiçbir menfaat dokunmayacaktı. Halk ise Alman Devletini daha merhametli görerek, İran'dan Rusların temizlenmesine yardım etmişlerdir. Neticede İran devlet başkanı Şah, ne kadar Ruslarla ittifak içinde olmayı arzuladı ise de, halkın düzenlediği mitingler onun bu fikrinden vazgeçmesine neden olmuştur. Bu durumdan rahatsız olan İngiliz ile Rus devleti tekrar İran'daki bağlarını güçlendirmek ve Osmanlı ile Almanların İran üzerindeki girişimlerini önlemek için birtakım çaba sarf ediyorlardı.²⁴⁵

²⁴³ Kazak Gazetesi, sy. 117 (8 Nisan 1915), s. 67.

²⁴⁴ Kazak Gazetesi, sy. 118 (12 Nisan 1915), s. 71; İran Cephesi hakkında tafsilatlı bilgi için bk. Birinci Dünya Savaflında Türk Harbi Irak-İran Cephesi 1914-1918, *Genelkurmay ATS Etüt Başkanlığı*, Gnkur Basımevi, Ankara 1979, s. 8-9.

²⁴⁵ Kazak Gazetesi, sy. 118 (12 Nisan 1915), s. 71.

İran Cephesi ile alakalı son olarak 4 Ağustos 1916 tarihli Kazak Gazetesi'nde, Osmanlı Türklerinin İran Cephesinde düşmana karşı saldırılar düzenlediği yer alır. Hatta bundan sonra Rus askerleri Kırman Şah'ın doğu cihetine çekilmek zorunda kalmışlardır.²⁴⁶

4.5.5. Hicaz Cephesi

I. Dünya Savaşı'nın başlaması ile Osmanlı Devlet sınırlarında yaşanan büyük gelişmelerin biri de Hicaz Cephesinde olmuştur. Kazak Gazetesi 16 Mart 1913 tarihli haberde, Osmanlı'nın I. Balkan Savaşı esnasında peş peşe yenilgiye uğramasıyla, hükümeti idare eden Eski Türklerin yerine Jön Türkler'in geçtiğini bildirir. Jön Türkler hükümeti ele geçirdikten sonra henüz aralarındaki husumetler sona ermeyen Eski Türk mensupları Paris, Londra ve Mısır'a kaçmışlardı. Kazak Gazetesi Eski Türklerin başında bulunan şahsın Mısır'a kaçan Kemal Paşa olduğunu dile getirir. Bunlar oralarda Osmanlı Devletine karşı çeşitli planlar kuruyorlardı. Hatta ele alınan haberde, Arabistan'ın her tarafından gelen delegelerle Mısır'da bir araya gelerek, Arabistan'ı Osmanlı Devleti'nden bölme toplantısını gerçekleştirmişleridir. Kazak Gazetesi haberin devamında Arabistan'ın Osmanlı'dan ayrılması halinde büyük ihtimalle İngiltere'ye bağlı kalacağını yazar. Ayrıca Kazak Gazetesi Eski Türklerin izlediği bu politikasını benimsemez ve haber sonunda görüşünü şu şekilde açıkça beyan eder: “Eğer Arabistan Osmanlı Devleti'nin kucağından çıkacak olursa, başvuracağı ülke İngiltere olacağı kuvvetle muhtemeldir. Hz. Muhammed'in (s.a.v) şereflendirdiği, bizzat Kuran-ı Kerim'in nazil olduğu Mekke şehrini ve İslam dininin zuhur ettiği Arabistan'ı Hristiyan bir kralının eline bırakmaya razı olan bu eski (Türk) ihtiyarlarda akıl var mı, yok mu?”²⁴⁷

Bir sonraki yayımlanan 22 Haziran 1913 tarihli gazete haberi de, yukarıdaki haberin devamı mahiyetindedir. Ele alınan habere göre Araplar Paris'te toplantı gerçekleştirmişlerdir. Kazak Gazetesi toplantıda görüşülen konuları şöyle ele alır:

- Arabistan'ın Osmanlı Devleti'ne bağlı olmasına rağmen, iç işlerini kendileri yönetme konusunu ele almak;
- Kudüs, Şam, Bağdat, Basra ve Mekke beldelerinde ve Arapça konuşulan coğrafyaların tamamında mutlak Arap dilinin konuşulmasını talep etmek;
- Arabistan yöneticisinin Arap uyruklularından olmasını talep etmek;

²⁴⁶ Kazak Gazetesi, sy. 191 (4 Ağustos 1916), s. 110.

²⁴⁷ Kazak Gazetesi, sy. 6 (16 Mart 1913), s. 59-60.

- Savaş olmayan zamanlarda Araplardan alınan askerlerin geri iade edilmesini arz etmek;
- Kazak Gazetesi bunları ele alırken, Arapların Osmanlı Devleti'nin bu şartları kabul etmediği takdirde, onlara zorla kabul ettirmeye niyetli olduklarını da aktarır.²⁴⁸

Hicaz Cephesindeki gelişmelerden bahseden diğer bir haber de, 8 Temmuz 1916 tarihinde neşredilmiştir. Bu haberde, Kazak Gazetesi Arabistan'ı Osmanlı Devleti'nden bölmek için ayaklanmada bulunan Mekke Şerifi Hüseyin Paşanın ihanetinden bahseder. Osmanlı Devleti hainlik yapan Hüseyin Paşa'yı azlederek, yerine İstanbul'daki seyitler varisinden Ali Haydar Paşa'yı Mekke Şerifi tayin etmiştir.²⁴⁹ Aynı yılın 22 Temmuz tarihinde yayımlanan son haberde ise Arabistan'daki yerel halkı Osmanlı'ya karşı ayaklandırdıkları için 200 Arap yöneticisini Osmanlı Devlet'i askerî mahkemesi gereğince ölüm cezasına hükmettiği hakkında ilan edeceklerini belirtmiştir.²⁵⁰

4.6. Mezopotamya ile İlgili Görüşmeler

Mezopotamya hakkında ele alınan 7 Şubat 1915 tarihli haberde, Jön Türk ileri gelenlerinden Hakkı Paşa'nın önce Petersburg'a elçi olarak, sonra da aynı görev için İtalya'ya gönderildiği belirtilir. Daha sonra ise iki kere sadrazamlık makamlarında da bulunmuştur. Hakkında bu tanıtımlara yer veren Kazak Gazetesi, Hakkı Paşa'nın Mezopotamya (el-Cezire) meselesi için Londra'da İngiliz iş adamlarıyla görüşmeler düzenleyip, ortak karara gelmek için çaba sarf etmekte olduğunu haber verir. Gazete haberine göre Mezopotamya diye isimlendirilen yerler Dicle ile Fırat nehirlerinin bulunduğu yerlerdir. Ayrıca Bağdat ile Diyarbakır topraklarının da Mezopotamya'ya dâhil olduğunu ifade eder. İşte Kazak Gazetesi bu sınırları kapsayan toprakların çok verimli ve sevilen yerler olduğunu vurgular. Çünkü Hristiyan tarihçilerin “Âdem Peygamber burada yaratıldı, cennet de burada olacak” diye ifade ettiği bu yerler, özellikle İngiltere zenginleri tarafından kısa süreliğine kiralanarak demir yol yapmayı planlanmışlardır. Fakat Kazak Gazetesi, Hristiyanların bu dediklerinin bir aldatmadan ibaret olduğunu hatırlatarak,

²⁴⁸ Kazak Gazetesi, sy. 19 (22 Haziran 1913), s. 191-192.

²⁴⁹ Kazak Gazetesi, sy. 188 (8 Temmuz 1916), s. 100.

²⁵⁰ Kazak Gazetesi, sy. 200 (22 Temmuz 1916), s. 146.

Mezopotamya'daki zenginlikleri sömürmeye yönelik birtakım faaliyetlerde bulunacaklarını yazar.²⁵¹

24 Mayıs 1916 tarihli haberde, Osmanlı harbiye nazırı Enver Paşanın Almanya başkanı Vilhelm'e mektup yazarak, Mezopotamya'da Osmanlı kuvvetinin daha güçlü olması için takviye asker istediğinden bahsedilir. Hatta takviye askerlerin gelmediği takdirde Rus askerlerinin Bağdat'ı ele geçirebileceği dile getirilir. Kazak Gazetesi haberin devamında, Almanya'dan Mezopotamya'ya 100 bin kişilik Alman ordusunun ve savaş silahlarının gönderildiğine dair haberlerin yabancı gazetelerde yer aldığını teyit eder.²⁵²

²⁵¹ Kazak Gazetesi, sy. 49 (7 Şubat 1914), s. 47-48.

²⁵² Kazak Gazetesi, sy. 182 (24 Mayıs 1916), s.76.

SONUÇ

Bir dönemin aydınlatılmasında resmî belgeler ne kadar önemli ise bir toplumun siyasî ve sosyal hayatının aydınlatılmasında hatta yönlendirilmesinde basının rolü de o derece önemlidir. Hatta basının ulaştığı kitle düşünüldüğünde üstlenilen görevin önemi daha da iyi anlaşılmaktadır. Nitekim XX. asrın ilk çeyreğinde yayım hayatına başlayan Kazak Gazetesi gelişmeleri halka ulaştırmada en önemli basın organı olmuştur.

Osmanlı Devleti'nde cereyan eden hadiselerin çok kısa bir süre içerisinde Kazak Gazetesi'nde yayımlanmakta olduğu görülmektedir. Hatta bunun da ötesinde olması beklenen önemli gelişmeler hakkında ön bilgilendirmenin yanı sıra ciddi yorum ve tahliller kaleme alınmıştır. Olayların gerçekleşme tarihleri ile gazetede haber olma tarihleri karşılaştırıldığında Kazak Gazetesi'nin olayları en geç bir hafta içinde okuyucularına duyurduğu görülmektedir. O günün şartlarına göre bu hızlı haberleşme ağı oldukça dikkat çekicidir. Bunun gerçekleşmesinde Tanin ve Tercüman (Anadolu), Russkoe Vedomosti ve Novoe Vremya (Rusya), Apok (Romanya), Tan (Paris), İkbal (Azerbaycan), Times (İngiltere) gibi farklı ülkelerde çıkan gazetelerin Kazak Gazetesi'nin haber kaynakları arasında yer almasının önemli rolü olmalıdır.

Kazak Gazetesi'nin her sayısında Osmanlı haberlerine geniş yer vermesi, Kazak halkının bu haberlere büyük ilgi gösterdiğinin bir kanıtı sayılmalıdır. Yapılan yorumlardan Kazakların Osmanlı Devletini ilgilendiren her meselede kardeşleri olarak gördükleri Osmanlı Devleti'ni destekledikleri anlaşılmaktadır. 1913-1918 yıllarında yayımlanan Kazak Gazetesi, gerek I. Balkan Savaşı'nda, gerekse II. Balkan Savaşı'nda cereyan eden gelişmelerde Osmanlı Devleti'ni açıkça desteklemiştir. I. Balkan Savaşı'nda Osmanlı'nın toprak kaybettiğini gören Kazak Gazetesi, Osmanlı Türkleri'nin bu duruma düşmesinden büyük üzüntü duymuş ve bu gidişatın durdurulması için alınması gereken tedbirler hususunda çeşitli makaleler kaleme alınmıştır. Bu konuda Kazak Gazetesi'nde makaleler kaleme alan Kazak aydınlarından Canibekov, Şektibayev, M. Dulatov ve Kır Balası'nın değindiği ortak nokta Osmanlı Devleti'nin eskisi gibi güçlü olmadığı ve Devlet-i Osmaniye'nin tekrar gelişmesi için eğitime ehemmiyet vermesi gerektiği olmuştur.

Osmanlı'dan ayrılan Balkan devletlerinin I. Balkan Savaşı'nda Avrupa'nın yardımıyla başarıya ulaştığını; ancak sonrasında toprak paylaşımında anlaşmazlığa düştükleri için

Balkan ülkelerinin kendi aralarında savaş başlattıklarını haberlerinde yansıtır. Osmanlı Türklerinin, II. Balkan Savaşı'ndan yararlanarak Balkan topraklarını geri almak için verdiği mücadele her sayıda ele alınır ve bundan duyulan memnuniyet dile getirilir. Neticede Kazak Gazetesi sadece Enver Paşa'nın Edirne'yi geri aldığı haberiyle yetinmeyip, o andaki Osmanlı Türklerinin yaşadığı sevinç coşkusu da Kazaklara aktarma iftiharına nail olur. Bilhassa Selimiye camii'nin tekrar camiye çevrilip, halkın orada kıldıkları ilk namazlarında sevinçlerinden hüngür hüngür ağladıklarını Kazak Gazetesinde görebilmekteyiz.

Tez araştırmamızda elde ettiğimiz diğer bir önemli husus da, Kazak halkının Osmanlı'daki iktidar mücadelesine nasıl bir yaklaşım sergiledikleri ve bu gelişmelerden ne kadar bilgi sahibi oldukları olmuştur. Bu hakkında ayrı bir bölüm oluşturarak incelediğimiz kısımda, Eski Türkler diye hitap ettiği Sultan II. Abdülhamit ve taraftarlarının halkı baskı altında yönettiklerinden bahsedilmiştir. Bunlara muhalif olan Jön Türklerin ise sultanı indirmeleri ile devleti hükmen ele geçirmeleri yer almıştır. Dikkatimizi çeken taraf olarak da Kazak Gazetesi Jön Türklerin yönetime gelmeleri ile Osmanlı Devletinin iç ve dış siyasetinin müspet yönde değiştiğine, yaptıkları birtakım icraatlarına dair geniş ölçekte haber verdiği olmuştur. Örneğin Osmanlı'daki yönetimin değişmesi ile Kazak Gazetesinin öve öve bitiremediği hususlardan biri de, Avrupa'nın Osmanlı'ya uyguladığı Kapitülasyon kararının kaldırılması olmuştur. Nitekim haberde Avrupa'nın uyguladığı bu kapitülasyon yüzünden Osmanlı Devletinin birçok konuda Türk halkının Anadolu'daki yabancılara göre imkânlarının kısıtlı olduğunu hatırlatarak, Osmanlı'yı iflas ettiren sistemin kaldırılmasıyla her yönden kazançlı çıkacağını ifade etmiştir.

Tez araştırmasında ulaştığımız diğer bir önemli bilgi de, 1914 yılından itibaren dört sene boyunca I. Dünya Savaşı esnasında Osmanlı'nın cephelerde verdiği mücadelelerindeki büyük ehemmiyete sahip hadiselerdir. Nitekim Kazak halkı özellikle Kafkas Cephesinde, Ruslarla cereyan eden savaşta büyük zayıyata uğrayan Osmanlı Devletinin bu haliyle yakından alakadar olmuştur. Kars, Erzincan, Erzurum, Sarıkamış ve Trabzon gibi büyük şehirlerin Ruslar tarafından ele geçirilmesi ile Kazaklar, kardeş halkın acı durumuna sessiz kalmayıp, zulüm altında kalanlara yardım etmek için Azerbaycan'da kurulan "Cemiyeti Hayriye'ye" maddi destekte bulunmuşlardır. Hatta Kazak Gazetesi bu duruma Kazakların pervasız kalmaması gerektiğini uyararak, şu sözleri gazete haberinde ifade etmiştir. "Eğer

bu tarihî imtihan yolunda zulmet kaplayan zamanımızdan hem övgü ile hem de onurumuza leke dokundurmadan çıkmak istiyorsak, o zorluklar karşısında zayıf düşen kardeşlerimizin gözyaşlarını durdurmak için elimizden gelen her yardımı öncelik etmek mecburiyetindeyiz. Müslümanlar bunlara riayet etsin...” Nitekim Kazak Gazetesi bu olumsuz gelişmelerin ardından “Yardım Defteri” başlığı altında maddi destek veren Kazakların isimlerini ve tevdi ettikleri para miktarlarını gazete sayfalarına yansıttıklarını görmekteyiz. Hatta Öskemen (Kazakistan) ilinde bir bayram sonrası Anadolu’daki kardeşler için camide toplanılan paralarla ilgili haberi okuyunca iki akraba halk arasındaki ilişkilerin ne denli yakın olduğunu takdir etmekteyiz. Bununla birlikte bu maddi desteklerin kopmaması için yeri geldiğinde eşyalarını paraya dönüştürerek, bazen de çeşitli oyunlar, tiyatrolar tertip ederek elde ettikleri paralarını yardım için göndermişlerdir. Ayrıca Kazak Gazetesi Osmanlı Devletini bu şekilde desteklerken, diğer taraftan da idaresi altında bulunduğu Rusya’dan çekinmeyerek, onun İstanbul, Karadeniz ve Kafkas bölgesini kendisine bağlamaya çalışmasını yererek, yaptıklarını doğru bulmamıştır.

Son olarak da, Osmanlının Savaştığı cepheler hakkında malumat veren Kazak Gazetesi Kafkas Cephesi hakkında diğer cephelere nispetle geniş bilgiler vermiştir. Bunun yanı sıra Hicaz Cephesi hakkında az haber vermiş ise de, o dönemde cereyan eden önemli konulara temas etmiştir. Hicaz Cephesi ile ilgili haberlere yer verirken, yurtdışına firar eden Jön Türk muhaliflerinin Arabistan’ın Hilafet-i Osmaniye’den bağımsız olması için Araplara destek verdiklerini dile getirir. Bu haberleri Kazak halkına bilgilendirmekte olan dertli Kazak Gazetesi, haber sonunda görüşlerini şu şekilde beyan etmiştir. “Eğer Arabistan Osmanlı Devletinin kucağından çıkacak olursa, başvuracağı ülke İngiltere olacağı kuvvetle muhtemeldir. Hz. Muhammed’in (s.a.v) şereflendirdiği, bizzat Kuran’ı Kerimin nüzul buyurduğu, Mekke şehrini ve İslam dininin zuhur ettiği Arabistan’ı Hristiyan bir kralın eline bırakmaya razı olan bu eski (Türk) ihtiyarlarda akıl var mı, yok mu?”

KAYNAKÇA

Kitaplar

ACAROĞLU, Türker, *Balkanlarda Türkçe Yer Adları Kılavuzu*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2006.

ACAROĞLU, Türker, *Bulgaristan'da Türkçe Yer Adları Kılavuzu*, Sevinç Matbaası, Ankara 1988.

AKMAN, Halil, *Paylaşılamayan Balkanlar*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2006.

ANDONYAN, Aram, *Balkan Savaşı* (trc. Zaven Biberyan), Aras Yayınevi, İstanbul 1999.

ATEŞ, Toktamış, *Siyasal Tarih*, Der Yayınları, İstanbul 1997.

AYDIN, Mahir, "Doksanüç Harbi", *DİA*, IX, Ankara 1994, 498-499.

BEYDİLLİ, Kemal, "Şark Meselesi", *DİA*, XXXVIII, Ankara 2010, 355.

Birinci Dünya Savaşında Türk Harbi Irak-İran Cephesi 1914-1918, Genelkurmay Ats Etüt Başkanlığı, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1979.

CEMAL PAŞA, *Hatırât (1913-1922)* (Hazırlayan: Ahmet Zeki İzgöer), Nehir Yayınları, İstanbul 2006.

DURSUN, Davut, "Almanya", *DİA*, II, Ankara 1989, 516.

EMECEN, Feridun, "Süleyman I" *DİA*, XXXVIII, Ankara 2010, 66-67.

EMECEN, Feridun, "İstanköy", *DİA*, XXIII, Ankara 2001, 308-310.

ERTEK, Ahmet, "Avusturya", *DİA*, IV, Ankara 1991, 174.

FAİK ERTAN, Temuçin, *Başlangıçtan Günümüze T. C. Tarihi*, Siyasal kitabevi, Ankara 2011.

HACISALİHOĞLU, Mehmet, "Sırbistan", *DİA*, XXXVII, Ankara 2009, 122-123.

HACISALİHOĞLU, Mehmet, "Yunanistan", *DİA*, c. 43 (Ankara 2013), s. 588.

HALAÇOĞLU, Yusuf, "Bulgaristan", *DİA*, VI, Ankara 1992, 397.

- HALL, Richard C., *Balkan Savaşları 1912-1913* (trc. M. Tanju Akad), Homer Kitabevi, İstanbul 2003.
- İNALCIK, Halil, “Bayezid I”, *DİA*, V, Ankara 1992, 233.
- İNALCIK, Halil, “Murad I”, *DİA*, XXXI, Ankara 2006, 156-161.
- İNALCIK, Halil, “İstanbul”, *DİA*, XXIII, İstanbul 2001, 220-221.
- İNALCIK, Halil, “Mehmed II” *DİA*, XXVIII, Ankara 2003, 400-401.
- İPŞİRLİ, Mehmet, “Mehmed Esad Efendi”, *DİA*, XXVIII, Ankara 2003, 470.
- KAHRAMAN, Alim, “Matbuat”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, XXVIII, Ankara 2003, 125.
- KARABEKİR, Kazım, *Birinci Cihan Harbine Neden Girdik?*, Emre Yayınları, İstanbul 1994.
- KAÇALIN, Mustafa S.- TÜRKOĞLU, İsmail, “Katanov, Nikolay Fyodoroviç” *DİA*, XXV, Ankara 2002, 28-29;
- KİEL, Machiel, “Kumanova”, *DİA*, XXVI, Ankara 2002, 363.
- KİEL, Machiel, “Midilli”, *DİA*, XXX, Ankara 2005, 11-14.
- KOCABAŞ, Süleyman, *Son Haçlı Seferi Balkan Harbi 1912-1913*, Vatan Yayınevi, İstanbul 2000.
- KOKOVA, İrina, *Nikolay Federoviç Katanov* (trc. Muvaffak Duranlı), Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Kurumu, Ankara 1998.
- KÜÇÜK, Cevdet, “Balkan Savaşı”, *DİA*, V, Ankara 1992, 23-25.
- KURNAZ, Şefika, *Balkan Savaşında Kadınlarımız*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2012, 17-18.
- MAXİM, Mihai, “İstanbul”, *DİA*, XXXV, Ankara 2008,168.
- NUSKABAYULI, Carılkasın, *Köne Basılımdar Kundi Dereker Ayaulı Esimder*, Rauan Yayınevi, Almatı 1997.

ORHONLU, Cengiz, “Bozcaada”, *DİA*, VI, Ankara 1992, 317-319

ÖZCAN, Abdülkadir, “IV Mehmet”, *DİA*, XXVIII, Ankara 2003, 414-41.

SALQINBAYEV, M. B, *Kazak ve Kazak Edebiyatı*, Astana Poigrafya, Astana 2009.

TUNCEL, Metin, “Kırklareli” *DİA*, XXV, Ankara 2002, 479.

Yanya Savunması ve Esat Paşa, Genelkurmay Ats Etüt Başkanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınevi, Ankara 1984.

YILDIZ, Hakkı Dursun, *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, Çağ Yayınları, XI, İstanbul 1993.

ZİNKEİSEN, J. W, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi* (trc. Nilüfer Epçeli), Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2011.

Sürelî Yayınlar

CANİBEKOV, Canıuzak, *Kazak Gazetesi*, sy. 128 (20 Mayıs 1915), s. 113.

CANİBEKOV, Canıuzak “Osmanlı Türkleri”, *Kazak Gazetesi*, sy. 26 (15 Ağustos 1913), s. 267.

HALİDULLİN G. H, *Kazak Gazeti 1913*, Arys Basımesvi, Almatı 2009.

HALİDULLİN G. H, *Kazak Gazeti 1914*, Arys Basımesvi, Almatı 2009.

KAZAK GAZETESİ (Editör: Ahmet Baytursinov), 1-265, Orenburg: Merkez İlmî Kütüphanesi (1913-1918). İnternet sitesi için bk. <http://library.kz/kz/>

KIR BALASI, *Kazak Gazetesi*, sy. 26 (15 Ağustos 1913), s. 263-264.

MİRCAKIP, Dulatov, *Kazak Gazetesi*, sy. 77 (7 Eylül 1914), s. 325.

ŞEKTİBAYEV, “Balkanlar’da”, *Kazak Gazetesi*, sy. 2 (2 Şubat 1913), s. 23.

Diğer Kaynaklar

AKYÜZ, Yahya, “Osmanlı Döneminden Cumhuriyete Geçilirken Eğitim-Öğretim Alanında Yaşanan Dönüşümler”, *Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi*, II (2011), s. 18-19.

- DOĞAN, Recai, “Osmanlı Eğitim Kurumları ve Eğitimde İlk Yenileşme Hareketlerinin Batılılaşma Açısından Tahlili”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XXXVII (1998), s. 437-438.
- KON, Kadir, “Yüzüncü Yılında (Öncesi ve Sonrasıyla) Birinci Dünya Savaşı (1914-2014)”, *TYB Akademi Dergisi*, XI (2014), s. 40-41.
- KUMGANAEV, Jandos, “Alihan Bokeyhan ve “Kazak” Gazetesi” (Türkçeye ter. Gulzade Kali, *Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, VII (2012), s. 136-141.
- PAMİR, Aybars, “Kapitülasyon Kavramı ve Osmanlı Devleti'ne Etkileri,” *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, II (2002), s. 80-112.
- TÜRKMEN, Zekeriya, “Osmanlı Devleti'nde Kapitülasyonların Uygulanışına Toplu Bir Bakış”, *OTAM Dergisi*, VI (1995), s. 325-341.
- ZOYA, M. MONGUŞ, “N. F. Katanov'un İstanbul'daki Kütüphanesi”, *Türkiyat Mecmuası*, XXI (2011), s. 446-451.
- AŞKIN, Sevgi, *Balkan Savaşları'nda Edirne*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne 2007, s. 83-89.
- ÜNER, Merve, *Kafkas Cephesi'nde Rusların Eline Düşen Türkler*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir 2012, s. 35-44.
- YALÇIN, Hatice, *Harp Ceridesi (I. Dünya Savaşı'nda Kafkas Cephesi)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tokat 2008, s. 38-39.
- ACAR, Serkan, “Osmanlı Devleti'nin dağılma sürecinde Trablusgarp ve Balkan Savaşları”, *I. Uluslararası Tarih Sempozyumu*, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, 2011, İzmir.

1. Kazak Gazetesi'nden Örnek Bir Sayı²⁵³

²⁵³ Kazak Gazetesi, sy. 28 (22 Mart 1913), s. 69-72.

2. Kazak Gazetesi Editörü Ahmet Baytursinov ve Yazarlarının Fotoğrafı²⁵⁴

Soldan sağa: Ahmet Baytursinov, Alihan Bökeyhanov, Mircakıp Dulatov. Orenburg, 1913.yıl

Oturanlardan soldan sağa doğru: H. Gabbasov, M. Dulatov, A. Baytursinov, M. Avezov.
Ayakta olanlar: C. Aymauritov, A. Margulan, A. Baytasov.

²⁵⁴ Bu resimler <http://muslim.kz/kk> sitesinden alınmıştır.

ÖZGEÇMİŞ

Batirzhon Temirkhanov 20/01/1994 tarihinde Özbekistan'ın başkenti Taşkent'te doğdu. 2001-2011 yıllarında üniversiteye kadarki eğitimini Güney Kazakistan'da tamamladı. 2011-2015 yılları arasındaki lisans eğitimini Almatı'da başlayıp, Türkiye Diyanet Vakfı'nın desteği ile son iki senesine Sakarya Üniversitesi'nin İlahiyat Fakültesi'nde devam etti. 2015 yılında Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü İslam Tarihi Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans'a başladı. Halen "1913-1918 Yıllarında Yayımlanan Kazak Gazetesi'nde Osmanlı Devletine Dair Haberler" isimli Yüksek Lisans Tezini hazırladı.

